सूर्यप्रकाश प्रीन्टींग प्रेसमां पटेल मगनलाल लक्ष्मीचंदे छाप्युं
पानकोर नाका—अमदावाद.

સમર્પણ.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજ !

આપ જૈનશાસનના સ્તંભ છો. આપના ગુણો વર્ણનાતીત છે. આપે ગુર્જરેશ્વર કુમારપાલને પ્રતિબોધ આપી ગુજરાતને જિનમંદિરોથી અલંકૃત કરાવી અમજનો ઉપર અત્યંત ઉપકાર કર્યો છે. સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન, કાવ્યાનુશાસન, છન્દોનુશાસન, ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્ર, પરિશિષ્ટપર્વ, યોગશાસ્ત્ર, પ્રમાણમીમાંસા, સંસ્કૃત પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયકાવ્ય, અભિધાનચિંતામણિ, નિઘંટુકોષ, અનેકાર્થકોષ, દેશીય નામમાલા વિગેરે આપની કૃતિઓ પ્રતિભાસમાન અનેક ગ્રન્થો આપની સાહિત્યસેવાના પુરાવારૂપ છે. જૈનેતરીય તેમજ પાશ્ચાત્ય અનેક વિદ્વાનો આપની ઉપયોગી કૃતિઓનો અભ્યાસ કરી મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરે છે અને સાક્ષાત્ વાગ્દેવતાના અવતારરૂપી ખ્યાતિ [illegible] સ્થાપન કરી આપને નિરંતર અર્પે આપ છો. અમારાથી આપનું [illegible]

[illegible]

વિષયાનુક્રમ

शुद्धिपत्रकम् ।

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
		प्रन्थारम्भाया ।	
५१	१७	इत	इति
५१	१९	प्रन्थनामप्रारम्भेन	ग्रन्थनामप्रारम्भेन
५९	१८	भगम्य कोग	भगम्ये कोप
५९	१९	मुद्रिका	मुद्रिका
		मूलग्रन्थानाम् ।	
१	६	प्रशस्यग्रन्थगत	प्रशस्यग्रन्थेन
५	७	मान	मत
६	२१	गुणत्व	गुणित्व
११	१	रत्नगुन	रत्नगुण
११	३	वक्रीव.	वक्रीय.
१७	२२	परमविरम्भं	परमार्थिकरम्भं
२९	१५	वाग्भट	श्रीमद् वाग्भट
३१	२०	शनश्चर	शनैश्चर
३१	२१	शनैश्चरण	शनैश्चरेण
३५	५	[विबुधइ	विबुधार्थीइ
३७	७	कीदृशा	कीदृशौ
३७	७	प्रकृतः	प्रकृति.
३७	९	क्रमणात्	भ्रमणात्
३९	५	तस्कर	तस्कर–
४०	१	धत	धृत
४०	८	धतिभिः	धृतिभि.
४०	८	धत	धृते
४०	१८	धतिभि	धृतिभि.

पृष्ठम्	पङ्क्ति	अशुद्धिः	शुद्धिः
४१	४	धतुनि	धृति
४४	१४	धत	धृत
४४	१५	धत	धृत
४८	७	नित्तमभि	चित्तमभि
४९	३	घर्पणात्	धर्षणात्
४९	२१	धतिभि.	धृतिभि·
५०	४	धर्णनम	वर्णनम्
५०	१४	चन्द्राऽभि	चन्द्रोऽभि
५१	१४	धतिभि	धृतिभि
५६	१०	धतधरैः	धृतधरैः
५७	३	सोऽह	सोऽहं
५७	६	आरापित	आरोपित
७८	१४	प्रमय	प्रथम
८१	२१	भोह	मोह
८७	७	यमेकं	स्यमेकं
८९	(टिप्पणके)	बाल	बाल॰
८९	,,	तथा या	तथा बा॰
९४	९	दरः	भद्रः
९६	१५	शाब्दा	शाब्दो
९८	१७	'भगदेव !'	'भगदेव'
१०१	८	सिद्धसुरे !	सिद्ध ! सुरे
१०८	१३	गम.–गति	अगमः–अगति
११२	१९	(अभि. ९	(अभि. २
११३	३	वीरोपळव	वीरोत्सव
११७	१९	इति इयति	इयति इति

पृष्ठम्	पङ्क्ति	अशुद्धिः	शुद्धिः
११०	१	नृपि	नृपापद्द:
११०	१७	'सिद्धसूरे !' सिद्धसेनदिवाकर ।	सिद्धसूरे-सिद्धसेन-दिवाकरै
१२२	१०	श्रते·	श्रुतेः
१२३	३	पटिमनप्रकृष्ट	पाटनपरिष्ठप्रकृष्ट
१२३	१५	ध्वन्यते !	ध्वन्यते ।
१२५	१	श्रीजयसिंहसूरिः	श्रीजयसिंहदेव·
१२५	११	इत्यर्थ. ।	इत्यर्थः ।
१२५	२०	रेव	रेव
१२७	१५	श्रीअजयदेवः—	श्रीअजयपालदेव —
१३१	१०	क्षान्ति	क्षान्ति
१३१	२१	निर्मित	निर्मिति
१३४	४	ऋतुकर्मणे भापान्तरस्य ।	ऋतुकर्मणे
१५५	१	मनाम भूमि	मनाम्रभूमि
१५५	२	रुच्ठाभे	रुच्यूत्राते
१५५	६	नीतोऽमा	नीतोऽमौ
१८४	(टिप्पन)	ध्यान विज्ञान मास्तिक्य	ज्ञानं विज्ञान-मास्तिक्यं
१९४	,,	साधीया	साधीया
१९८	१३	यदेकेनै तस्मिन्	यदेकेनैतस्मिन्
२०५	(टिप्पन)	मंद भौमाग्या	मन्दभौमाग्या
२१८	११	माणिका	माणिक्य
२१८	१०	नृपतिभेजे	नृपतिभेज

પ્રાક્ કથન—

પ્રાતઃસ્મરણીય પંડિતપ્રવર બાલબ્રહ્મચારી જૈનાચાર્યો અને
ધર્મધુરંધર સાધુવર્યોએ રચેલી સાહિત્યની અમૂલ્ય કૃતિઓનો સંગ્રહ
મારી ગ્રન્થાવલિના બીજા પુષ્પ તરીકે જનતાસમક્ષ રજૂ કરતાં આજે
મારા આત્માને જે અનહદ આનન્દ થઇ રહ્યો છે, તે તો માત્ર
અનુભવી શકાય : કહી શકાય નહિ !, પરન્તુ વાસ્તવિક રીતિએ આ
ગ્રન્થરત્નને સર્વાંગ સમ્પૂર્ણ અને સુન્દર બનાવવાનો સુયશ પૂ પા૦
દક્ષિણ વિહારી મુનિરાજ શ્રીઅમરવિજયજી મહારાજના પરમવિનેય
બાલબ્રહ્મચારી વિદ્વદ્રત્ન ગુરુદેવ શ્રીમત્ ચતુરવિજયજી મહારાજનાજ
ાન અને શ્રમને ફાળે જાય છે

આ અનેકાર્થ સાહિત્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવાની ભાવના બે ત્રણ
વર્ષથી થયેલી, ગત ચતુર્માસ દરમ્યાન પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી
વિજયનીતિસૂરિજી મહારાજને તે સમ્બન્ધી વાત કરતાં તેના પ્રકાશ-
નના કાર્ય માટે ઉપદેશ આપીને આર્થિક મદદ અપાવરાવી અને પૂજ્ય
ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા મારા દરેક ગ્રન્થપ્રકાશનના કાર્યમાં
પ્રત્યક્ષ અગર પરોક્ષ રીતે સહાયતા કરનાર પાટણ બિરાજતા વયોવૃદ્ધ
ગુરુદેવ પ્રવર્તકજી કાંતિવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન શ્રી
ચતુરવિજયજીના પરમવિનેય વિદ્યમાન્ પૂ. ગુરુદેવ શ્રીપુણ્યવિજ-
યજીની શબ્દાતીત સહાયથી આજ પ્રત્યક્ષરૂપે એ ભાવના ફળી

તેઓશ્રીની નિખાલસતા વિગેરે ગુણોથી આકર્ષાઇને મલી આવી
તેટલી તેમના જીવનની રૂપરેખા દોરવા અને તેને ચિરસ્થાયી રાખવા
આ અમૂલ્ય ગ્રન્થરત્નની સાથે તેને તેમની સંમતિ વિનાજ જોડી
દેવામાં આવે છે તે માટે તેઓશ્રી પાસે ક્ષમા યાચુ છું.

સારાભાઇ નવાબ

પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં ગુર્જરભૂમિમાં અહિંસાના બીજને આરોપિત કરવાના કારણભૂત પરમાર્હત કુમારપાલ ભૂપતિની તથા સિદ્ધરાજ જયસિંહદેવની વિનંતિથી સિદ્ધહેમવ્યાકરણના કર્તા કલિકાલસર્વજ્ઞશ્રી હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય શ્રીવર્ધમાનગણિની એકની એક કૃતિ તથા તેમના સમકાલીન શ્રીસોમપ્રભસૂરિની વિદ્વત્તાભરી કૃતિ અને બીજા અજ્ઞાત વિદ્વાનોની અત્યારસુધી અમુદ્રિત રહેલી કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. આ વિષે વિશેષ જાણવાજોગ હકીકત તો પ્રસ્તુત સમ્પાદકની પ્રસ્તાવનામાંથી મળી રહે તેમ છે.

આ પુસ્તક કલિકાલ ભગવાન્ સર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજને એજ કારણે સમર્પિત કરાયું છે કે—તેજ પુણ્યપુરૂષની નિર્મલ કૃતિના સાહિત્યસાગરમાંથી આવા અનેકાર્થ ગ્રન્થરત્નોની ઉત્પત્તિ મુખ્યત્વે થએલી છે.

આ નિવેદન પુરૂ થતાં પહેલાં મારા સ્વર્ગસ્થ ચિરંજીવી શરત-કુમારનું મને સ્મરણ થઇ આવે છે, કારણ કે જે દિવસે આ ગ્રન્થ રત્નને મેં છપાવવાની શરૂઆત કરી હતી તેજ દિવસે તેનો જન્મ અને આ નિવેદન લખું છું તેજ દિવસે તેનું અવસાન મને સૂચના આપે છે કે કર્મસત્તા બહુજ બલવાન છે. માટે સારા કાર્યોને જલ-દીથી પુરા કરવાની કાળજી રાખવી જોઇએ.

પ્રાન્તે આ પછીના મારા તરફથી ચાલુ થએલી આ ગ્રન્થા-વલિના બીજા પુષ્પોની જાહેરાત આ ગ્રન્થમાં આપેલી છે તે તથા આ ગ્રન્થોનો આદર પાશ્ચાત્ય દેશોના વિદ્વાનો કેવી રીતે કરે છે તે આ પુસ્તકના પાછળના ભાગમા આપવામાં આવેલા "જૈનસ્તોત્ર સંદોહ ભાગ ૧લા "ના અભિપ્રાયો વાંચવા માટે વાંચકોને ભલામણ કરી વિરમુ છું.

પ્રકાશક—

સંવત્ ૧૯૯૧ પોષ કૃષ્ણા પચમી	}	સારાભાઇ મણીલાલ નવાબ. નાગજી ભુદરની પોળ—અમદાવાદ.

ॐ

શ્રી ગિરનારાદિ પ્રાચીનજૈનતીર્થોદ્ધારક આચાર્યદેવ

શ્રીવિજયનીતિસૂરિજીની

ટુંક

જીવન પ્રભા.

પરમપૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય દેવેશ ૧૦૦૮

શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વાભિગ્નાગાદિ પ્રાચીન જૈન તીર્થોદ્ધારક તથા પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન કાર્યમાં અનન્ય સહાયક અને ઉત્તેજક

ॐ

બાળબ્રહ્મચારી-

શ્રીમાન્ વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની

ટુંક જીવનપ્રભા

જગતનું શ્રેય કરનાર અને જગતના જનોને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુઓ આપી ભવ ભ્રમણના ફેરા ટાળનાર શ્રી-તીર્થંકરદેવોને હું પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર કરૂં છુ

જેઓ સૂર્યના કિરણોની માફક પોતાના શુદ્ધ જીવન રૂપ કિરણોથી અજ્ઞાન અંધકારનો નાશ કરે છે અને સમ્યક્ તત્ત્વનો પ્રકાશ કરે છે, એવા શ્રી સદ્‌ગુરૂ દેવને હું વારંવાર નમસ્કાર કરૂં છું

જે વિદ્વાનોના મુખ્ય સરોવરમાં રાજહંસી સમાન ક્રીડા કરનારી તથા ઉજ્જવળ કાંતિવાળી અને સંસારના તાપને દૂર કરવામાં સજળ સરિતા સમાન છે તે શ્રીમતી સરસ્વતી દેવી સદા જયવંતા વર્તો.

જીવનની ઉજ્જવળતા એજ છે કે જીવનમાંથી મોહનો નાશ થયો હોય, મોહજાળને દેશવટો દીધો હોય અને આ અસાર સંસારની માયા ઝાંઝવાના જળ જેવી છે એવો ખરો આભાસ અંતઃકરણમાં થયો હોય એવી સ્થિતિએ પહોંચેલ જીવનને વિરાગી એટલે રાગ રહિત જીવન કહેવાય છે આવી સ્થિતિએ પહોંચેલ મનુષ્ય અન્ય જનોનું જીવન સુધારી શકે છે અને પોતાના જીવનની પ્રભાનો પ્રકાશ પાડી સમાજને ઉચ્ચ માર્ગે આકર્ષે છે ઉચ્ચ કાર્યોમાં તેનુ જીવન દૃષ્ટાંત રૂપ થઇ પડે છે. કેમ કે વ્યવહાર દૃષ્ટિ અનુકરણીય છે બાળકો

નિહાલચંદભાઇને બીજા પણ ભાઇઓ અને બે બહેનો હતાં ત્યારે તેમની આગળ અપોતી કુટુંબમાં પગાર થયા હતી. બાળવયમાં તેમને શેઠની ઘરે વધારે પડતું ઓળખું કે અન્ય છેકરાઓની સાથે રમતગમતમાં દાખલ થયું એ આગળ ભીસકુલ નહોતી. લગભગ છ વરસની ઉંમરે થતા થોકાનેર તાલુકા સ્કુલમાં અભ્યાસ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવ્યા. એટલી નાની વયમાં જૈનશાળામાં જૈન ધર્મનું શિક્ષણ લેતા પણ દરરોજ સવારમાં વહેલા દાખલ થઇ જતા. કુદરતી બુદ્ધિમત્તાથી ૧૨ વર્ષની વયમાં ગુજરાતી છ ધોરણ પુરાં કર્યા અને ઈંગ્લીશ સ્કુલમાં દાખલ થયા. ઇંગ્લીશ ચાર ધોરણ પુરાં કરી સ્કુલ છોડી દીધી. નિહાલચંદભાઇને માટે હેડમાસ્તરે તેમના પિતાશ્રીને આગ્રહ કર્યો કે તમારા આ પુત્રને પૂરો અભ્યાસ કરાવો, કારણ કે તેનામાં એવા ઉત્તમ લક્ષણો તથા બુદ્ધિ છે કે જેથી તે ભવિષ્યમાં તમારા કુળને અત્યન્ત દીપાવશે. પરંતુ શ્રી નિહાલચંદભાઇનું મન વૈરાગ્યમાં મગ્ન થવાથી વ્યવહારિક અભ્યાસ આગળ વધારવા તેમની ઇચ્છા ન હતી પણ પોતાના આત્માનું સાર્થક કરવા તત્પર રહેતા હતા. તેથી હમેશા ધર્મનું શિક્ષણ લેવું, દેવદર્શન કરવાં, અને જે કોઇ મુનિવરનો મેળાપ થાય તો તેમની પાસેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય તેવા ઉપદેશ સાંભળવો આ તેમનો નિત્યક્રમ હતો. ચાર ધોરણ સુધી ઇંગ્લીશ અભ્યાસ કર્યો તેની સાથે પાંચ પ્રતિક્રમણ અને બીજા ગ્રંથો પણ તૈયાર કર્યા હતા.

ઉભય ટંક આવશ્યક કરવા, પૂજા કરવી, વગેરેમાં ત્રુટિ પડે-વાડતા નહીં વળી વખતોવખત આવતાં જતાં મુનિવર્યોની સેવા શુશ્રૂષાથી તથા તેમના સમાગમથી, તેમના ઉપદેશાદિકથી તેમનો આત્મા વધુને વધુ [illegible] થતો ગયો અને આ સંસારમાં રહેવું દુઃખમય છે એવું તેમને ક્રમે ક્રમે ભાન થયું અને હવે આ સંસાર કારાગાર-માંથી કેમ છુટા થવું એમ વિચારણા કરવા લાગ્યા. આખરે તેમણે વિચાર [illegible] નિશ્ચય કર્યો કે ચારિત્ર ધારણ કરવું પણ જો વડીલ [illegible] ની મુરાદ પાર પડી નહીં તેથી

થવું જોઇએ કે ફરીવાર જન્મ મરણ થવાનો વારો ન આવે. જ્યાં સુધી આ દેહમાં આત્મા છે ત્યાં સુધી જન્મ મરણના ફેરા ટાળવા માટે આત્માનું ભલું કરવા ધર્મનું શરણુ લઇ કોઇપણ શુભ કાર્ય કરી લેવુ જોઇએ. કારણ કે કાળની કોઇને ખબર નથી."

નિહાલચંદભાઇનું અંતઃકરણ કોમળ શુદ્ધ અને નિખાલસ હતું તેથી દેહની અસ્થિરતા બરાબર સમજી સંસાર તરફની મોહમાયા તદ્દન નષ્ટપ્રાય થઇ ગઇ અને આ સંસારનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાની ભાવના થઇ, પણ શ્રીમંત અને ખાનદાન કુટુમ્બનો સગીર ઉમરનો પુત્ર સંસારી સગવડમાં કોઇપણ જાતની ન્યૂનતા નહીં હોવા છતાં ચારિત્ર લઇ ચાલી નીકળે એ વાત જગજાહેરમાં (?) ચડવાના ભયથી પોતે કરેલો દૃઢ નિશ્ચય પોતાના કુટુંબના કોઇપણ માણસને જણાવ્યો નહીં

જે મનુષ્યનો સંસાર ઉપરથી મોહ નષ્ટ થાય છે તે મનુષ્યને સંસાર ખારા જળ જેવો લાગવાથી તેને ધર્મ સિવાય બીજું કાંઇપણ પ્રિય લાગતું નથી.

નિહાલચંદભાઇ વખતોવખત વડીલોની આજ્ઞાને માન આપતા. કોઇ વખતે તેઓએ વડીલોની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરેલું નહીં, પરંતુ ચારિત્ર લેવામાં વડીલોની આજ્ઞાની જરૂર જણાતાં તેઓ ભારે મુંઝવણમાં પડ્યા તોપણ તેઓએ શ્રીમદ્ જૈનાચાર્ય વિજયસિદ્ધિસૂરિજીને ચારિત્ર આપવાને નમ્રસ્વરે વિનતિ કરી શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે જૈન શાસ્ત્રના ફરમાન મુજબ માતપિતા અને વડીલજનોની આજ્ઞા સિવાય કોઇપણ વ્યક્તિને અમારાથી ચારિત્ર આપી શકાય નહીં. માટે તમારા માત–તાતની સંમતિ મેળવીને આવો એટલે યોગ્ય તજવીજ કરશું આવો ઉત્તર સાંભળીને શ્રીયુત નિહાલચંદભાઇના અંતઃકરણમાં ખૂબ જ આઘાત થયો. અને હવે કયો રસ્તો લેવો, તેનો વિચાર કરતા માંડ્યો વતનમાં જવાથી માતપિતા રજા

શા તરફથી ઉજમણાની શરૂઆત થઇ. અઠ્ઠાઇ મહોત્સવના છેલ્લે
વસે શાહ સાંકલચંદ પાનાચંદ તરફથી આખા ગામને (અઢારે
ાતને) જમાડી હતી ઉપરના શુભ કાર્યમાં ઉપર જણાવેલ ધર્મ
ૂમી ગૃહસ્થો તરફથી પંદર હજાર રૂપીયાનો વ્યય કરવામા આવ્યો
હતો અને દરેક ખાતામા સારી ઉપજ થઇ હતી.

ચાતુર્માસ માટે વિજાપુરના આગ્રહથી તેઓશ્રી વિજાપુરમાં પધાર્યાં ત્યાના શેઠ નથુભાઇને ત્યા બેચરભાઇ કરીને પટેલ રહેતા હતા તેમનો આત્મા વાસિત થયેલ હોઇને મહારાજશ્રીના પરિચયમાં આવ્યા અને તેઓ તથા ડાહ્યાભાઇ એમ બન્ને જણાએ મહારાજશ્રી પાસે પ્રકરણ તથા વ્યાકરણાદિકનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. છેવટે વૈરાગ્ય પામવાથી સંસાર ત્યાગ કરી દીક્ષા ગૃહણ કરી. બેચરભાઇનું નામ બુદ્ધિસાગરજી રાખવામા આવ્યુ (પાછળથી જેમને આચાર્ય પદવી મળી હતી તે) તથા ડાહ્યાભાઇનુ નામ દાનવિજય રાખ્યું. એ રીતે સ. ૧૯૫૦નું ચોમાસું વિજાપુરમાં કર્યુ.

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ વિહાર કરી અનુક્રમે રાજનગર (અમદાવાદ) ગયા ત્યાં પ્રથમ શેઠ વીરચંદ દીપચંદની હવેલીમા સ્થિરતા કરી પણ લુહારની પોળવાળા શ્રાવકોનો અત્યાગ્રહ થવાથી લુહારની પોળના જૈન ઉપાશ્રયમા સ. ૧૯૫૧નુ ચોમાસુ પૂર્ણ કર્યુ

ચોમાસુ પૂર્ણ થયા બાદ વિહાર કરી અમદાવાદ આસપાસના
ાં તથા તારંગાજી કેશરીયાજી વિગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી દીક્ષા
ચેલા ગામ એરવાડામા દેરાસરજીના ધ્વજ દંડનો મહોત્સવ હોવાથી
મા સામેલ થયા તે ક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ સિદ્ધપુર ગયા ત્યા
ુપધાન હોઇ, ક્રિયા કરાવવા માટે શેરીસા વાલમ તીર્થની યાત્રા
કરવા ગયા તે તીર્થની યાત્રા કરી ઉમતા ગામે આવ્યા. ત્યા સમાચાર
મલ્યા કે મહારાજ શ્રી ગુમાનવિજયજી સખ્ત બિમાર છે તેથી તેમની
વૈયાવચ્ચ કરવા નિમિત્ત તુરત અમદાવાદ ગયા (ચૈત્ર વદ ૮)

ગુમાનવિજયજી મહારાજની બીમારી લગભગ ૭ માસ પર્યંત ચાલવા[illegible]
તે ચોમાસું અમદાવાદ કરવા નક્કી થયું.

ચોમાસાના વ્યાખ્યાનમાં મુખ્યત્વે શ્રી સિદ્ધાચલ મહા[illegible]
વાંચવામાં આવતું અને પવિત્ર તીર્થાધિરાજની વિધિપૂર્વક યાત્રા [illegible]
નારને તથા કરાવનારને કેટલો મહાન્ લાભ થાય છે, તે સમજા[illegible]
એ રીતે સં. ૧૯૫૨ નું ચોમાસું પણ અમદાવાદમાં પસાર કર્યું.

ત્યાંથી વિહાર કરતી વખતે મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી [illegible]
પોળવાળા શાહ મોતીલાલ વીરચંદ ચાલીસદબાર વાળાને શ્રી સિ[illegible]
ગિરિજીનો સંઘ કાઢવાની તીવ્ર અભિલાષા થઈ અને તેઓ પંન્યાસ [illegible]
પ્રતાપવિજયજી ડી સમગ્ર સંઘ કાઢવાની પ્રતિજ્ઞા પૂરા ભાવપૂર્વક લી[illegible]
ત્યાંથી મહારાજશ્રી વિહાર કરી ઉમતા ગયા અને ત્યાંથી વીસનગ[illegible]
ગયા. દરમ્યાન અમદાવાદથી સંઘ નીકળવાનો હતો તેમાં પધાર[illegible]
વીનતી થતાં તેઓશ્રી અમદાવાદ આવ્યા અને માકાકજીભાર પાંચિ[illegible]
મંડળની સાથે સિદ્ધાચળજીની યાત્રા કરવા માટે સંઘની સાથે વિ[illegible]
હાર કર્યો. રસ્તામાં જ્યાં જ્યાં મુકામ થતો ગયો ત્યાં ત્યાં ભવ્ય જને[illegible]
ઉપદેશ દેતા શ્રી સિદ્ધાચળજી પહોંચ્યા અને સંઘની સાથે દાદા[illegible]
પવિત્ર દર્શન કર્યા.

સિદ્ધાચળજીની યાત્રા કરી તેઓશ્રી પાટણ ગયા. પાટણ[illegible]
[illegible] તરફથી ચોમાસાની વિનતી થતાં શ્રેત્રાભી[illegible]
[illegible] ચોમાસું ત્યાં [illegible] આ સાલમાં લાભો વખત [illegible]
[illegible] માટે શું થયું [illegible]
[illegible] છે, અને આત્માનું અહિત થાય છે. તે આપ[illegible]
[illegible] ગામવાળીને રહેતા આ[illegible]

[illegible] મહારાજ શ્રી નીતિવિ[illegible]
[illegible] ([illegible]) તે વખતે શ્રેત્રા[illegible]
[illegible] પાટણ નિમિત્તે વાં[illegible]

તેરથી કુલચંદ તેજુસીભાઈ (મહારાજશ્રીના સંસારી પિતા) દર્શનનો લાભ લેવા આવેલ મોહની પ્રબળતાથી સંસારી સ્નેહની લાગણી તેમને થઇ આવી તે ચિકીત્સા મહારાજશ્રીને જણાઇ ગઈ અને તેથી વ્યાખ્યાનમાં પ્રસંગોપાત તેમણે જણાવ્યું કે—

"આ જગત્‌મા ધર્મ વિના બીજું કંઇ સારભૂત નથી.ધર્મવડે જીવ નવ નિધાન, સ્વર્ગ અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, માટે દુર્બુદ્ધિનો ત્યાગ કરી, સ્વાત્માના કલ્યાણ માટે ઉપયોગ કરવો યોગ્ય છે. આ મનુષ્યજન્મ વારવાર મળતો નથી, અને તેમાં પ્રાપ્ત થએલ કુટુંબ, પરિવાર, માત-પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, ભાઇ, બ્હેન વિગેરે એક જાતની માયા છે. જેમ વાદળની છાયા, વિજળીનો ઝબકારો, અને જળના તરંગોને નાશ પામતા વાર લાગતી નથી. વળી માળે એકત્ર થયેલો પંખીનો મેળો પ્રભાતે વિખરાઇ જાય છે તેવી રીતે સૌ કુટુમ્બ પરીવાર વિખરાઇ જતા વાર લાગતી નથી. જગતમા સૌ સ્વાર્થનું સગું છે, માટે સમજુ માણસો એવા ફાંસલામા નહીં ફસાતાં પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવા તત્પર થાય છે, મારૂં મારૂં જગત્‌માં સૌ કરે છે પણ તૃણની સળીથી માંડીને ઉંચામા ઉંચી કોટીનું ચિંતામણી રત્ન પણ અહીંઆ મુકીને ખાલી હાથે જવું પડે છે માટે ખોટી માયામા શું મુઝાવું ! જે શરીરને હંમેશા સાફસુફ કરીએ, તેની ચિંતા રાખીએ છતા તેને પણ એક દિવસે છોડીને જવું પડે છે તો પછી બીજા પરીવારમા શો મોહ કરવો ! માટે દેહની અંતર્ગત રહેલા આત્માનું શ્રેય કરવું એજ ઉત્તમ પુરૂષનું કર્તવ્ય છે તેનું શ્રેય થવાથી જન્મ મરણના ફેરા ટળે છે આત્મા અમર છે તે કોઈ કાળે મરતો નથી. પણ તેના ઉત્પન્ન કરેલા સર્વ કર્મો જ્યારે ક્ષય થાય છે ત્યારે તે શિવપદને પામે છે જ્યાં આત્મા આ સંસારની મોહજાળમા લપટાય તો ભવભ્રમણ કરી અંત કરી જાણવા પડે છે પણ જ્યારે આત્માનું ખરું સ્વરૂપ સમજાય છે, આત્મા સત્-ચિત્-આનંદમય છે અને જગતની સર્વ ઉપાધિ માત્ર દુઃખમય છે એવું જ્યારે તેને ભાન થાય છે

ત્યારે તે આત્માને જગતના ભોગ ભાવો સ્પર્શ કરી શકતા નથી, માટે હે ભવ્યજનો ! આ સંસારની મોહજાળ આત્માનું એકાંતે અહિત કરનાર છે. એનું ત્યાગી રત્નચિંતામણિ સમાન શ્રી જૈનધર્મનું ખરા હૃદયથી સેવન કરો. તે વિના આત્માનો વાસ્તવિક ઉદ્ધાર નથી."

મહારાજશ્રીના સંસારીપણાના પિતાશ્રીને તેમજ સર્વ પર્ષદા આનંદ પામી અને સર્વ જનો બોલવા લાગ્યા કે ધન્ય છે આપના કુળને કે જેની અંદર આવા મહાપુરુષનો જન્મ થયો છે.

એ રીતે સં. ૧૯૫૩ નું ચાતુર્માસ પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ પાટણમાં પસાર કર્યું.

પાટણમાં ચોમાસું પૂર્ણ થતા બાદ શ્રીપોરના શેઠ મગનલાલ સાંકલચંદના પુત્ર મોહનલાલ ઉજમણાના મહોત્સવ પ્રસંગે પધારવાની વિનંતી કરવા આવ્યા. તેથી કાર્તક વદ ૩ ના રોજ વિહાર કરી શ્રીપોર ગયા. ત્યાં ઉજમણાના મહોત્સવની તથા પંચતીર્થીની રચના થઈ. તેમાં શ્રી સિદ્ધાચલજી, ગિરનારજી, આબુજી, સમેતશિખરજી અને અષ્ટાપદજી એ પાંચ તીર્થોની રચના કરવામાં આવી. મહોત્સવમાં સંઘ તરફથી આઠ દીવસ સુધી રસોડું ખુલ્લું મુકવામાં આવ્યું હતું. આસપાસના ગામોમાંથી તથા મોટા શહેરોમાંથી લગભગ ૭ હજાર માણસો દર્શનાર્થે આવ્યા હતા, અને આશરે દશહજાર રૂપીઆનો ખર્ચ થયો હતો. એ પ્રમાણે સં. ૧૯૫૪ નું ચોમાસું શ્રીપોરમાં થયું

ત્યાંથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાર્યા ત્યાં ચોમાસા દરમ્યાન અને ત્યાર પછી પણ ઘણો સમય રહી પીસ્તાલીસ મૂળ સૂત્રો વાંચ્યા. શાહ હરગોવિંદદાસ વિગેરે ઘણા શ્રાવકોએ તેનું શ્રવણ કર્યું. શ્રોતાઓ શાસ્ત્રના જાણકાર હોવાથી દરરોજ સાત કલાક સુધી વાંચન શરૂ રાખવામાં આવતું એ રીતે સંવત્ ૧૯૫૫ નુ ચોમાસુ અમદાવાદમાં સમાપ્ત કર્યું.

તે સમયે વડનગરમાં હાલમાં કેટલાક જૈનો જૈનધર્મથી વિમુખ થતા જોઈ ત્યાંના આગેવાન ગૃહસ્થ શેઠ નગીનદાસ ઘેલાભાઈ તથા શા. વીરચંદ ખેમચંદ ત્યાં પધારવા અને ચાતુર્માસ રહેવા માટે વિનંતિ કરવા આવતાં મહારાજશ્રી વિહાર કરી વડનગર ગયા. જે જૈનોના પૂર્વ કીર્તિને [illegible] હતી. તેજ જૈનો દિન પ્રતિદિન ઘટતા જાય છે તેથી ઘણું નુકસાન જેવા ધર્મ કોઈ પ્રદેશમાં આવી સ્થિતિ અફસોસ જનક છે એમ જાણી એ માસા દરમ્યાનમાં વ્યાખ્યાન વાંચવાનું શરૂ રાખવામાં આવ્યું હતું અને જૈનધર્મના સેવનથી તેના કેવા શુભ ફળ મળે છે, તે દરેક શ્રોતાઓને સમજાવવામાં આવતું હતું આથી સમાજમાં ભારી જાગૃતિ આવી. ચોમાસા દરમ્યાન ગામમાં કોલેરા (મરકી) નો રોગ પુર જોરમાં ચાલી નીકળ્યો. દરરોજ મરણ થવા લાગ્યા અને દરરોજ લગભગ ૪૦ મરણ થતાં પરંતુ જૈન શાસનના પવિત્ર પ્રભાવથી એક પણ જૈનનું મૃત્યુ થયું નહીં, તેથી અન્ય ધર્મીઓ પણ જૈનધર્મનો આવો પ્રભાવ જોઈ અનુકરણ કરવા લાગ્યા એ રીતે સં. ૧૯૫૧ નું ચોમાસું વડનગરમાં પૂર્ણ કર્યું.

ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયા બાદ ઉમતા વિગેરે ગામોમાંથી વિહાર કરીને પાલણપુરના સંઘની વધુ દૃઢ [illegible] તરફથી વિનંતી આવતાં વિહાર કરી પાલણપુર ગયા અને ત્યાં ઉજમણાનો ભવ્ય મહોત્સવ થયો. જેમાં સંઘના તરફથી ભારે પ્રમાણમાં દ્રવ્યનો વ્યય થયો. તે વખતે સુરતથી ખબર મળ્યા કે શ્રીમદ્ આચાર્યસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી ભગવતી-સૂત્રના [illegible] છે તેથી મહારાજશ્રી વિહાર કરી સુરત ગયા [illegible] નથી પણ એ પ્રમાણે સંવત ૧૯૫૨ નું ચાતુર્માસ પૂર્ણ કર્યું.

ચોમાસું પૂર્ણ કરી વિહાર કર્યો અને માગસર સુદ ૧ ના રોજ શ્રીજિનપુરમાં [illegible] હાથીભાઈ ઉત્તમચંદને દિક્ષા આપી તેમનું નામ દાનવિજયજી રાખવામાં આવ્યું ત્યારબાદ છાણીમાં માસવાના

ન આસોમજનક છે, માટે તમારા આત્માના કલ્યાણ માટે જ્ઞાના-
શાતના ટાળવા મારી તમને ખાસ ભલામણ છે. મહારાજશ્રીના
ઉપદેશથી થોડા વખતમાં સઘે તમામ જ્ઞાનના પુસ્તકોને સુધારા પર
લાવી યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આશાતના થતી દૂર કરી. એ રીતે સં.
૧૯૫૯નું ચોમાસું અમદાવાદ પૂર્ણ કર્યું.

સુરતવાળા ઝવેરી નગીનદાસ મંછુભાઇ વીનંતી કરવા આવતાં
વિહાર કરી ત્યા ગયા. ત્યા તેનના દેરાસરજીમાં શ્રીવિજયસિદ્ધીસુ-
રિજીની સાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સુરતમાં ગોપીપુરાના આગેવાન
શ્રાવક ગૃહસ્થ ઝવેરી નગીનદાસ ઝવેરચંદ વિગેરેના આગ્રહથી ગોપી-
પુરામા નેમુભાઇની વાડીના ઉપાશ્રયમાં ચોમાસા માટે સ્થિરતા કરી
અને અસાડ સુદ ૬ થી ભગવતી સૂત્રના જોગમાં પેઠા. એ પ્રમાણે
સવત ૧૯૬૦ નું ચોમાસુ સુરતમાં પૂર્ણ કર્યું

સુરતમા સં ૧૯૬૧ ના માગસર સુદ ૫ ના રોજ મ્હોટા
મુનીવર્ગો તથા સઘ સમક્ષ ગણીપદ આપવામાં આવ્યું. ચોમાસા
દરમ્યાન રાંદેર વાળાની વારંવાર વીનંતી આવવાથી ચોમાસુ પૂર્ણ
થયા બાદ વિહાર કરી રાંદેર ગયા ત્યાં પોષ માસ સુધી સ્થિરતા
કરી ઉપધાન તપની ક્રિયા કરાવવામાં જોડાયા ત્યાં અમદાવાદ વાળા
શાહ મનાભાઇ ચુનીલાલ તરફથી શ્રી ભોયણીજીમાં ઉજમણાના
મહોત્સવમા આવવા વિનતી થતા વિહાર કરી શ્રી ભોયણીજી ગયા
મહોત્સવનુ કામ પૂર્ણ કરાવવામા આવ્યુ ત્યાંથી વિહાર કરી પાલી-
તાણે ગયા અને સવત ૧૯૬૧ નુ ચાતુર્માસ પાલીતાણે પૂર્ણ કર્યું

પાલીતાણામા સ ૧૯૬૨ ના કારતક વદ ૧૧ રવીવારે પૂજ્ય
શ્રી વિજયસિદ્ધિસુરીશ્વરજી મહારાજના વરદ હસ્તે સઘ સમસ્ત તથા
પન્યાસ ભાવવિજયજી તથા શ્રાવકો સમક્ષ પન્યાસ પદવી અપવામા
આવી તે સમયી ઓચ્છવ સુરતવાળા ઝવેરી ફુલચદભાઇ તરફથી
કરવામા આવ્યો હતો

પાલીતાણાથી વિહાર કરી શ્રી ગીરનાર તીર્થની યાત્રા કરી [illegible] જૈન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શ્રીયુત [illegible] તથા રાજકોટવાળા શ્રીયુત [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સંઘના દર્શન થયાં હતાં જેથી [illegible] પ્રમાણમાં [illegible] હતી. ત્યાંથી વિહાર કરી ભાવનગર ગયા. ત્યાં [illegible] દિવસ સ્થિરતા કરી સર્વને વ્યાખ્યાનનો લાભ દીધો. ત્યાંથી વિહાર કરી રાજકોટ ચાતુર્માસ માટે પધાર્યા.

ત્યાંના વકીલ સાહેબભાઈ વાલજી તરફથી સમવસરણની રચના કરવામાં આવી હતી, તથા નવકારશી પણ કરી હતી. આ શુભ પ્રસંગે આસપાસના ગામડાઓમાંથી અને મોટા શહેરોમાંથી જૈનોની મોટી સંખ્યા દર્શનાર્થે આવેલી હતી, તે સર્વ જૈનોનું સારી રીતે સ્વાગત થયું હતું એ પ્રમાણે સં. ૧૯૭૨ નું ચોમાસું રાજકોટમાં પૂર્ણ કર્યું.

રાજકોટનું ચોમાસું પૂર્ણ થવા બાદ વિહાર કરી ચોટીલે ગયા. તે અરસામાં રાધનપુરવાળા મસાલીઆ ભોઈલાલ મોતીચંદને શ્રી સિદ્ધાચળજીનો સંઘ કાઢવાની ભાવના થતાં તેમના તરફથી મહારાજશ્રીને તેમાં સામેલ થવા વિનંતી પત્ર આવતાં ત્યાંથી વિહાર કરી રાધનપુર ગયા અને સંઘના સાથે સિદ્ધાચળજીની યાત્રા કરી રાધનપુર આવ્યા અને ચોમાસા માટે ત્યાં સ્થિરતા કરી. આ ચોમાસામાં દરમ્યાન વ્યાખ્યાનમાં તીર્થ વિષેની હકીકત સમજાવવામાં આવતી કે તીર્થની યાત્રા કરવાથી આત્માને મહાન્ લાભ થાય છે

અને તેથી વાચિક તેવા પદને પામે છે. સત્પુરુષ પોતે જ તીર્થરૂપ છે.
એટલું જ નહીં પણ તેમના ચરણકમળના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલી તે
ભૂમિ અને તેની પ્રત્યેક રજ એ પણ તીર્થ રૂપ છે. એવા પવિત્ર
તીર્થની વિધિપૂર્વક સ્પર્શના, પૂજન ભક્તિ માન વિગેરેથી આપણામાં
તે સત્પુરુષના જેવા અસાધારણ સદ્ગુણો સંક્રાંત થાય છે. અને તેની
યથાવિધિ ઉપાસનાથી અનુક્રમે આપણે પણ તે સત્પુરુષ જેવા જ થઈ
શકીએ છીએ અનંત સદ્ગુણોથી સંપન્ન મહાત્માઓના રોમેરોમમાં
ઉચ્ચતા, પવિત્રતા, દિવ્યતા ભરી રહેલી છે તેમના પ્રત્યેક શ્વાસો-
શ્વાસમાં અને શરીરના સાડા ત્રણ ક્રોડ રોમમાંથી નીકળતા પરમાણુ-
ઓમાં અલૌકિક અસર કરનાર ઉચ્ચ શક્તિઓ રહેલી હોય છે. તેઓ
જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં શુભ વાતાવરણ જ સ્થપાય છે. તે
વાતાવરણમાં વસનારા ઉપર તેની ચમત્કારીક અસર થાય
છે. તીર્થમાં ભ્રમણ કરવાથી ભવ ભ્રમણથી મુક્ત બનાય
છે. તીર્થમાં ધ્યાનનો જાપ કરવાથી સ્થિર સંપત્તિવાન થવાય
છે. જીર્ણ થયેલા તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવાથી શરીરમાં રહેલી
ઉપાધિનો નાશ થાય છે. માટે આવા કળીકાળમાં જીર્ણ તીર્થોનો
ઉદ્ધાર કરવો એ મનુષ્યમાત્રનું પહેલું કર્તવ્ય છે. વળી
તીર્થંકર દેવની પૂજા કરનાર પ્રાણી પોતે ભવાંતરમાં પૂજનિક થાય
છે એ રીતે સં. ૧૯૧૩ નું ચોમાસુ રાધનપુરમાં કર્યું

ચોમાસુ પૂર્ણ થવા બાદ માગસર વદી ૫ ના રોજ દીવાન
ધમચંદે શ્રી કેશરીયાજી તીર્થનો સંઘ કાઢ્યો. તેની સાથે મહારાજશ્રીએ
વિહાર કર્યો અને શ્રી કેશરીયાજીની યાત્રા કરી ચાર માસે ફરીને
રાધનપુર આવ્યા રાધનપુરના તમામ સંઘનો અતી આગ્રહ થવાથી
બીજુ ચોમાસુ પણ ત્યાં સ્થિરતા કરી અર્થાત્ સં. ૧૯૧૪નું ચોમાસુ
રાધનપુરમાં કર્યું

ચોમાસુ પૂર્ણ કર્યા [illegible] મસાલીયા ખોડીદાસ સૌભાગ્યચંદ
તરફથી ઉપધાનના ક્રિયા શરૂ કરવામાં આવી ક્રિયા પૂર્ણ થતા માળ

પ્રદેશમાં વિહાર કર્યો અને નાગ, મરાઠ, ગોરમ અને સાચોરની યાત્રા કરી રાજપુર ગયા ત્યાં શ્રી સંઘના આગ્રહથી અષાઢ મહોત્સવની સાથે [illegible] રચના કરવામાં આવી. મહોત્સવ પૂર્ણ થયા બાદ શ્રી આબુજી તીર્થની યાત્રા કરવા ગયા. ત્યાં તીર્થના દર્શન કરી [illegible] તીર્થની યાત્રા કરી, અનેક ભવ્યજનોને ઉપદેશ દેતા સાદડી ગયા.

અમદાવાદ ડેળાના ઉપાશ્રયના આગેવાનો તરફથી ચોમાસા માટે વિનંતી થતા સં. ૧૯૬૫નું ચોમાસું ત્યાં કર્યું.

ચોમાસામાં [illegible] ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામીને [illegible] તથા [illegible] અનુક્રમે સં. ૧૯૬૬ ના [illegible] અને [illegible] દીક્ષા [illegible] અને તેમના અનુક્રમે મુક્તિવિજયજી તથા [illegible]વિજયજી નામ રાખ્યા. એ રીતે સં. ૧૯૬૬નું ચોમાસું અમદાવાદમાં કર્યું.

[illegible] થયા શ્રી [illegible] તીર્થની [illegible] પ્રતિ[illegible] આવી. [illegible] વિહાર કરી તારંગાજીની યાત્રા કરી [illegible] [illegible] આગેવાન [illegible] [illegible] [illegible] સારા પ્રમાણમાં [illegible] [illegible] કર્યું.

[illegible]

વિરમગામમાં ધર્મનો રાગ સારો હોવાથી પર્યુષણમાં સારી રીતે તપસ્યા અને મહોત્સવો થયા તથા વ્યાખ્યાનમાં સારી સંખ્યામાં માણસો આવતા એ પ્રમાણે સંવત ૧૯૬૮નું ચોમાસું વીરમગામમાં કર્યું.

ચોમાસુ ઉતર્યા બાદ ઉપધાન પૂર્ણ કરાવી હરેક વતિને માળા પહેરાવી તથા મહા સુદ ૧૦ના રોજ મુનિશ્રી ચંદનવિજયજી તથા શ્રી માનવિજયજીને વડી દીક્ષા આપી રાધનપુર તરફ વિહાર કર્યો.

આ વિહારમાં પ્રાયે કરીને જ્ઞાનનો વિષય વધારે પ્રમાણમાં ચર્ચવામાં આવતો હતો. કારણ કે ગુજરાત જેવા ધર્મ પ્રેમી પ્રદેશમાં મુનિગણોને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવાને કોઇ પણ સ્થળ નહોતું, તેથી મુનિઓ જોઇએ તેવું શાસ્ત્ર જ્ઞાન મેળવી શકતા નહીં. તેથી મહારાજ શ્રી વ્યાખ્યાન દ્વારા જણાવતા કે—"જ્ઞાન વડે કરીને આ સંસારની મોહજાળ કેવી છે તેની ખબર પડે છે જ્ઞાન વડેજ તે મોહજાળથી મુક્ત થવાય છે જ્ઞાનવડે જ મનની મલિનતા દૂર થાય છે. અને આત્મીય ઉન્નતિના વધે છે માટે દ્રવ્ય અને ભાવથી સિદ્ધાંતનું આરાધન કરવુ અને કરાવવુ એ દરેક વીરપુત્રોને પરમ હિતકારી છે. તરતમાં દીક્ષા લીધેલા મુનીઓએ જો સિદ્ધાંતનો પુરો અભ્યાસ કર્યો હશે તોજ તે આ સંસાર સમુદ્રને પાર પામી શકશે અને ભવ્યજનોને પાર ઉતારશે વળી જ્ઞાનની નિર્મળતા કરવા માટે જિનાગમો લખાવી ભંડારમાં મૂકાવવા, તેમજ જીર્ણ થઇ ગયેલા સિદ્ધાંતને ફરી લખાવીને પૂજ્ય મુનિજનોને વહોરાવવા વિગેરે કાર્યોથી જેઓ જ્ઞાનની પૂજા કરે છે તે ભવ્યજનો સંસારના અજ્ઞાન જડતાનો નાશ કરે છે. એ જ્ઞાનની આરાધનાથી પ્રાણી, ચક્રવર્તી ઇંદ્ર અને યાવત્ તીર્થંકર પ્રભુની જેમ કેવળ જ્ઞાન પામી શાશ્વત સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે શ્રુતજ્ઞાનથી પ્રાણી ભક્ષ્ય-અભક્ષ્ય તથા [illegible] અને પોતાનું હિતાહિત જાણી શકે છે. તેઓ તત્ત્વ [illegible] પામે છે અને વિરતીપણાથી સત્વર મોક્ષને પામે છે લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહેલ છે કે જ્ઞાન એ

પાપ રૂપ રોગના ઔષધ સમાન જે પુણ્યના કારણ રૂપ છે [illegible] યજ્ઞ રૂપ છે અને સર્વ અર્થને સાધનાર જે પ્રદિપ્ત થયેલ અગ્નિ જેમ ઈંધનને બાળી નાખે છે તેમ જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ પ્રાણીઓના કર્મ ઈંધનને ભસ્મીભૂત કરી શકે છે [illegible] ન દેનાર પ્રાણી નરકના દુઃખો [illegible] ભરી સ્વર્ગીય સુખાને પ્રાપ્ત કરે છે [illegible] મનુષ્ય જન્મો [illegible] દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરી આ [illegible] સાર્થક કરે [illegible] આંતરીક શુદ્ધ પ્રેરણાથી [illegible] પ્રયાસ [illegible] અને [illegible] ઉપર પ્રમાણના [illegible] ઉજમશી વીરચંદ તરફથી [illegible] લાગની રકમ આપવાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું

અનુક્રમે વિહાર કરતા તેઓશ્રી [illegible] શુદ ૧ ના રોજ મુનીશ્રી ઉદયવિજયજીને વડી દીક્ષા આપી [illegible] પ્રસંગ ઉપર શ્રી સંઘ તરફથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો [illegible] તેની સાથે શ્રી પાવાપુરીની રચના પણ કરવામાં આવી હતી [illegible] વિહાર કરી અમદાવાદ મુકામની પોળમાં [illegible] પન્યાસ પ્રતાપવિજયજી બીમારીના [illegible] રાગની આમ [illegible] પણ રોગની [illegible] પન્યાસજી [illegible] ધર્મ પામ્યા, તેથી શ્રી સંઘ તરફથી [illegible] રચના કરી અષ્ટાન્હીકા [illegible] [illegible] વિહાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ શ્રી સંઘ સમક્ષ મુનિ શ્રી દાનવિજયજી મુનિ શ્રી દયાવિજયજી મુનિ શ્રી દુરંધરવિજયજી, મુનિશ્રી દેવવિજયજી તથા શ્રી ભક્તિવિજયજી દાદા પાંચને ગણીપદ માગશર સુદી ૧૩ ના દીવસે તથા પંન્યાસ પદવી માગશર સુદી ૧૫ ના રોજ આપવામાં આવી હતી. તે શુભ પ્રસંગ ઉપર શ્રી સંઘ તરફથી સમવસરણની રચના તથા અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર વિગેરેનો મહોત્સવ ધામધુમથી કરવામાં આવ્યો હતો. એ રીતે સં. ૧૯૬૯ નું ચોમાસું રાધનપુરમાં પૂર્ણ કર્યું

ચોમાસુ વ્યતીત થતાં ત્યાંથી વીહાર કરી વીરમગામ તરફ પધાર્યા અને ચોમાસાની સ્થિરતા વીરમગામમાં કરી. વ્યાખ્યાન દ્વારા ત્યાંની જૈન જનતાને મહારાજશ્રીએ જણાવ્યું કે "શ્રી સીદ્ધાચલજી તીર્થ ઉપર પાલીતાણા દરબારે વાર્ષીક રૂપીઆ પંદરહજાર લેવાનો ઠરાવ કર્યો છે આવડી મોટી રકમ દર વર્ષે યાત્રીકો પાસેથી પુરી થતી નથી. અને વર્ષો વર્ષે તેમાં ટોટો પડયે જાય છે. માટે ભારતના તમામ પુરોએ મળીને ફાળો કરી અમદાવાદ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી પર મોકલવો જોઇએ." આ ઉપદેશથી ત્યાંના શ્રી સંઘે ફાળો કર્યો તેમા દશ હજારની રકમ થઇ. એ રીતે સં. ૧૯૭૦ નું ચાતુર્માસ વીરમગામમા આનંદ પૂર્વક પસાર કર્યું.

ત્યાથી વિહાર કરી શ્રી સિદ્ધાચલજીની યાત્રા કરી મેવાડ પ્રદેશ તરફ વિહાર શરૂ કર્યો. જેજે સ્થળે ગયા ત્યાં ત્યાં શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂ અને શુદ્ધ ધર્મ એ ત્રણ તત્વો વિષે દેશના દેવામાં આવતી હતી. વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા સંખ્યા બંધ જૈન તેમજ જૈનેતર પ્રજા આવતી. દેવગુરૂ ધર્મનું શુદ્ધ અને સાચુ સ્વરૂપ મહારાજશ્રીના મુખેથી સાંભળી ઘણા સ્થાનક વાસીઓ મૂર્તિ પૂજક બનતા હતા. મેવાડના ઘણા ભાગોમા વિહાર કર્યો પછી આગળ વિહારની ભાવના હતી પરંતુ દૈવ ઇચ્છા તેમ નહીં હોવાથી તબીયત નરમ રહેવા લાગી એટલે પાછા વિહાર કરી અમદાવાદ આવ્યા. ચોમાસા દરમ્યાન

તબીયત નરમ રહી. એ રીતે સં. ૧૯૭૧ નું ચોમાસું અમદાવાદ પાંજરાપોળના ઉપાશ્રયે પૂર્ણ કર્યું.

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ આરોગ્ય પ્રાપ્તી થવાથી વિહાર કરી પાટણ ફોફલીયા વાડાના મોતીલાલભાઇ પોપટલાલ તથા ભાઈ છોટાલાલની વિનતી આવતાં વિહાર કરી પાટણ ગયા અને ત્યાંથી નીકળના શ્રી કેસરીયાજીના સંઘમાં સામેલ થયા અનુક્રમે કેસરીયાજીની યાત્રા કરી સઘની સાથે વિહાર કરી પુનઃ પાટણ આવ્યા અને પાટણમાં કનાશાના પાડામાં ચોમાસાની સ્થિરતા કરી. ચોમાસામાં કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચદ્રાચાર્ય ગ્રંથાવલિ બહાર પાડવાની શરૂઆત કરવામા આવી. એ રીને સં. ૧૯૭૨ નુ ચોમાસું પાટણમાં પૂર્ણ કર્યું.

ચોમાસું પૂર્ણ થયાં બાદ પાટણથી વિહાર કરી ચાણસ્મા ગયા. ચોમામાની સ્થિરતા કરવા શ્રી મંઘ તરફથી વિનંતી થતાં તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. કેમકે કોઈ કારભારી દેરાસરજીના તથા પાંજરાપોળના હિમાબમા ચોખવટ થતી નહોતી અને ચોખવટની ખાસ જરૂર હતી તેથી વ્યાખ્યાન દ્વારા શ્રી સંઘને મહારાજશ્રીએ ઉપદેશ આપ્યો કે—

"મહાનુભાવો ! કઈ ક્ષણે કાળ મનુષ્યને ઝડપી લેશે તેની લેશ પણ આપણને ખબર નથી. જેમ જેમ સમય વ્યતીત થતો જાય છે તેમ તેમ જીંદગીનું પ્રમાણ ઘટતું જાય છે. માટે જે સુકૃત સ્વહસ્તે થયું તેજ સ્વાત્માને પરમ ઉપયોગી છે ધર્માદા ખાતાઓની ચોખવટ કરી અરસ પરસ લેણ દેણ સાફ કરવી એ તમારી ફરજ છે. માટે સંસારીક કાર્યોને થોડો વખત અળગા કરીને પણ આ કાર્ય પહેલું તો કરવું યોગ્ય છે ' મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી ધર્માદા ખાતાઓને સાફ કરવા તથા શ્રાવકોને નહાવા માટે હોજ ખોદતાં જમીનમાંથી શીતળ નાથ પ્રભુની પ્રતિમા નીકળતી તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા શ્રી શીતળ નાથજી જૈન મંડળની સ્થાપના કરવામા આવી તે મંડળે ઉપરોક્ત બન્ને કામો પોતાને હસ્તક કર્યાં અને ખાતાવાર હીસાબ ભરાવ

તપારી ચોપડા વૈગ્યુસર કરાવી આપ્યા. અને શીતળનાથ પ્રભુની પ્રતિમાને પોગ્ય સ્થળે ઉત્સાહ અને ધામધુમ પૂર્વક પધરાવી આ પ્રતિમા અતિ પ્રાચીન અને ચમત્કારી હોવાથી ઘણે સ્થાનેથી હજારો લોકો દર્શનાર્થે આવતા. એ રીતે સં ૧૯૭૨ નું ચાતુર્માસ ચાણસ્મા કર્યું.

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ ચાણસ્માથી વિહાર કરી રસ્તામાં આવતા ગામોના જિન ચૈત્યોને જુહારતા ઉંઝા ગયા અને અષાડ સુદી ૧૦ ના રોજ મુનિશ્રી સંપતવિજયજીને વડી દીક્ષા આપવામાં આવી તથ દેવગુરૂ અને ધર્મની સેવા કરવા અર્થે સેવા સમાજની સ્થાપના કરવામા આવી ચોમાસામાં વ્યાખ્યાન શ્રવણ અર્થે હજારો સ્ત્રી પુરૂષો આવતા અને સેવા સમાજની સુવ્યવસ્થાથી સહુ શાંતિ પૂર્વક સામગ્રી કરતા હતા એ રીતે સં ૧૯૭૪ નું ચોમાસુ ઉંઝામાં કર્યું.

ઉંઝાનુ ચોમાસુ પૂર્ણ થતા અમદાવાદ રાયપુર કામેશ્વરની પોળવાળા શાહ, લુલ્લીચંદ ચકુભાઈ તરફથી વિનંતી આવી કે-અહીં અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ તથા શાન્તિસ્નાત્ર છે, તે ઉપર આપ પધારો તેથી વિહાર કરી અમદાવાદ ગયા અને તે શુભ કાર્ય કર્યું ત્યાંથી વિહાર કરવાના હતા પરંતુ ત્યાના લુહારની પોળના આગેવાનોની વિનંતીથી ચોમાસાની સ્થિરતા કરી ચોમાસામા તપસ્યા, મહોત્સવ, સામીવચ્છલ વિગેરે સારા પ્રમાણમા થયા આસો માસમાં પાડાપોળવાળા શાહ કાલીદાસ મલુકચંદ તરફથી ઉપધાન વાળાની ક્રિયા શરૂ કરાવવામાં આવી એ પ્રમાણ સં ૧૯૭૫ નું ચોમાસું મહારાજશ્રીએ અમદાવાદ પૂર્ણ કર્યું

પવિત્ર નૈસુગિ કરણી કરનાર ગત પુરૂષને આચાર્ય પદવી અર્પણ કરવાની પદ્ધતિ અનાદિકાળથી ચાલી આવી છે આજ ભારત વર્ષમાં પૂર્વે દિગંબર જૈનધર્મના પ્રભાવક પુરૂષો હતા મહાન્ આચાર્યો અને મોટા શ્રાવકો જૈનધર્મનું રક્ષણ કરવામા તત્પર રહેતા તેઓએ રાજસત્તા પાસે પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્રની એવી સુંદર છાપ પાડી

હતી કે જેથી કોમ, ધર્મ અને તીર્થના રક્ષણના પ્રસંગે રાજસત્તા દરેક વખતે ઉપયોગી થઇ પડતી હતી. એ જમાનામાં જૈનોની કરોડોની સંખ્યા હતી. શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય તથા શ્રીમાન્ હીરવિજયજી સમાન આચાર્ય મહારાજાઓએ ગુજરાતના રાજા કુમારપાળ અને દીલ્હીના સમ્રાટ અકબરશાહને પ્રતિબોધી જૈનધર્મના તત્વો સમજાવી જૈનધર્મની શ્રેષ્ઠતા પ્રગટાવી હિંસારૂપી દૈત્યને દેશવટો અપાવ્યો હતો અનાદિકાળથી કબજા ભોગવટાવાળા તીર્થોના લેખ પરવાના મેળવ્યા હતા એ પણ એક સમય હતો. આ જમાનામાં જૈનકોમમાં મહાન્ ચારિત્ર સંપન્ન અને નિખાલસ ધર્મગુરૂઓ, આત્મભોગવાળા શ્રીમંતો અને શાસ્ત્ર જ્ઞાનવાળા વિદ્વાનોના અભાવે ઠેકાણે ઠેકાણે કલેશ અને કુસંપરૂપી દૈત્યવાસ કરી રહ્યો છે. તેના પરિણામથી ધર્મ ઉપર અંધકારના વાદળા છવાયા છે. આવા બારીક વખતમાં ધર્મ અને તીર્થની તનમનથી બાળ બ્રહ્મચારી શ્રીમદ્ વિજયનિતીસૂરિજી મહારાજ જે સેવા બજાવી રહ્યા છે તે સ્તુતિપાત્ર છે. કારણકે જે સ્થળે તેઓ ગયા છે ત્યાં સચોટ ઉપદેશથી કલેશ કુસંપને દૂર કરાવી સંપનું સ્થાપન કરેલ છે. આ ઉપરથી ગુજરાતના મોટા શહેરોના ગૃહસ્થોની એવી ઇચ્છા થઇ કે મહારાજશ્રીને આચાર્ય પદવી આપવા માટે તેમના ગુરૂ મહારાજ શ્રીભાવવિજયજી સમક્ષ વિનંતી કરવી એ આપણી ફરજ છે કારણ કે જે શ્રાવકો પોતાની સંપત્તિથી સમયાનુસારે પંચ મહાવ્રતધારક, છત્રીસગુણયુક્ત તથા કાલિક ઉત્કાલિકસૂત્રના યોગોદ્વહનપૂર્વક સૂત્રાર્થરૂપ ઉભય પ્રકારે શ્રીજિનાગમને જાણનારા એવા મુનિવરોનો આચાર્યાદિ પદારોપણનો મહોત્સવ કરે છે તે ભાગ્યવંતો આચાર્યાદિથી કરાતા અનેક પુણ્યકાર્યના અનુમોદનથી સુકૃત સમૂહ વધ્યા કરે છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સુજ્ઞ શ્રાવકોમાં અગ્રેસર શ્રાવકો એ આચાર્ય શ્રી ભાવવિજયજી મહારાજને ઉપરની હકીકત વિનતિરૂપે જાહેર કરી શ્રાવકોની વિનતી માન્ય રાખી. અનુયોગાચાર્ય આચાર્ય મહારાજ બહુ ખુશી થયા અને કહ્યું કે બાબો અમને

સાથે સેવાનો તમે જે સંકલ્પ કર્યો છે, તેથી જૈનશાસનની શોભામાં અવશ્ય વધારો થશે. માટે તમારા મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા હું તમને અંતઃકરણથી આદેશ આપુ છુ. આથી ગુજરાતના મોટા મોટા શહેરોમા આ શુભ પ્રસંગે હાજરી આપવા માટે કુમકુમ પત્રિકા લખવામાં આવી. તથા કાર્યને લગતી તમામ સામગ્રી તૈયાર કરવામાં આવી. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ, શેઠ વાડીલાલ છગનલાલ, શેઠ પ્રેમચંદ સાંકળચંદ ઝુનરીવાળા ભગુભાઈ ચુનીલાલ, શેઠ મણીલાલ સાંકળચંદ, શેઠ શાંતિકુમાર, શેઠ જગાભાઈ ઉમાભાઇ, શેઠ સાંકળચંદ મોહનલાલ, ઝવેરી ડાહ્યાભાઇ સરચંદ, શેઠ મણીલાલ મોતીલાલ તથા બીજા પણ અનેક અમદાવાદ તેમજ બહારથી હાજર થયેલા શ્રાવકો સમક્ષ સંવત્ ૧૯૭૬ ના માગસર સુદી ૧૧ ના શુભ દિવસે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની હાજરીમાં શ્રીમાન્ ભાવવિજયજી મહારાજ પાસે પ્રાણીઓના મનોરથને પૂરનાર એવા આચાર્ય પદારોપણની પ્રતિષ્ઠા ક્રિયા કરાવી મહોત્સવો કરાવવામા આવ્યા. તેમજ મેળાવડામાં પધારેલ મુનિરાજો તથા શ્રાવકોનો યોગ્ય સત્કાર કરવામાં આવ્યો.

ઉપરોક્ત ક્રિયાની સમાપ્તિ બાદ મહારાજશ્રી નીતિવિજયજી (શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી)મહારાજે ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ નમ્રતાપૂર્વક જણાવ્યું કે– "આપ સર્વેએ મને આચાર્ય પદ આપ્યું તે માટે હું આપનો તથા શાસનનો ઋણી છુ અને તે ઋણ અદા કરવાની શક્તિ પરમાત્મા મને આપે એમ ઇચ્છુ છુ જો કે હું આચાર્યપદને લાયક નથી, તોપણ મળેલ પદની સાર્થકતા હું ત્યારેજ માનીશ કે જ્યારે શાસનમા પેઠેલ કલેશાદિક અનિષ્ટ તત્વો દૂર થાય, ઐક્યતા થાય અને ધર્મ તથા તીર્થનુ હિત અને રક્ષણ થાય જ્યા સુધી ઐક્યતા નથી ત્યા સુધી કોઇપણ કાર્યને સાંગોપાંગ પાર ઉતારવુ મુશ્કેલ છે એક સમયે આજ ભારત વર્ષમા કરોડોની સખ્યામા જૈનો હવાની ભાળ મળતા હતા દિન પ્રતિદિન તે સંખ્યામાં ઘટાડોજ થતા ગયો. અને પરિણામે વર્તમાનમા બાર

લાખની સંખ્યા જૈનોની રહી છે. એ સંખ્યામાંથી પણ ઉપદેશ અને સાધુવિહારના અભાવે હજારો જૈનો જૈનેતર બને છે. એ હકીકત સાધુ સંસ્થાને માટે અતિશરમજનક છે. જો જૈનોની સંખ્યા સારા પ્રમાણમાં હશે તોજ સાધુઓનો યોગ્ય આદર થશે. માટે સાધુઓએ સર્વત્ર વિહાર કરી ઉપદેશ દ્વારા જૈનોને જાગૃત કરવાની જરૂર છે. અરસપરસ પ્રેમભાવ પ્રગટ થશે તોજ ઉપરનું કાર્ય પાર પડશે માટે પ્રથમ અંતઃકરણમા નિખાલસ શુદ્ધ પ્રેમને સ્થાન આપવું જોઇએ."

ઉપરના શુભ પ્રસંગે લુહારની પોળવાળા આગેવાન ગૃહસ્થો તથા શાહ કાલીદાસ મલીચંદ તરફથી અઠ્ઠાઇ મહોત્સવની સાથે સમવસરણની રચના તથા શાન્તિસ્નાત્ર થયા હતાં. બહારગામથી આવેલની સંખ્યા લગભગ સાત હજારની હતી.

પૂજ્ય અનુયોગ આચાર્ય મહારાજશ્રી **ભાવવિજયજીની** તબીયત લાંબા વખતથી નરમ રહેવાના કારણે અમદાવાદના શ્રીસંઘની આગ્રહભરી વીનંતીથી તે ચોમાસું લુહારની પોળના ઉપાશ્રયે રહેવાનું થયેલ. ચોમાસામાં પૂજા, પ્રભાવના, તપશ્ચર્યા, સ્વામી વાત્સલ્ય વિગેરે સારી રીતે થયેલ. શ્રાવકોએ દ્રવ્યનો વ્યય સારો કરેલ. એ રીતે સં. ૧૯૭૬ નું ચોમાસું અમદાવાદમાં કર્યું. તે અરસામા શેઠ છગનલાલ ઈચ્છાચંદ તરફથી ઉપધાનની ક્રિયા શરૂ કરવામાં આવેલ. ઉપધાન પૂર્ણ કર્યા બાદ માળ પહેરાવી મહારાજશ્રીએ વિહાર કર્યો. અનુક્રમે મોટા મોટા શહેરોમા જૈન ચૈત્યોને વાંદતા શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રમાં પહોંચ્યા અને ચોમાસા માટે ત્યા સ્થિરતા કરી ચોમાસામા દરરોજ તીર્થયાત્રા સબંધી વ્યાખ્યાન આપવામા આવતું શ્રોતાજનો સારા પ્રમાણમા હાજરી આપતા સમવસરણની રચના તથા શાન્તિ સ્નાત્ર, ઉપધાન થયા હતા એ રીતે સં ૧૯૭૭નું ચોમાસું પાલીતાણામા કર્યું

ઉપધાન પૂર્ણ થયા બાદ તેઓને માળ પહેરાવી તથા શ્રી પાલીતાણા જૈન સેવા સમાજની સ્થાપના કરી ગિરનારજી તરફ

વિહાર કરી કરી કચ્છમાં આવતાં જૈન મંદિરોમાં મોટા સુધારા કરાવી અને દિગ્વિજયી વિચરતા કરતાં જુનાગઢમાં આવી પધાર્યા અને કેટલા દિવસ રોકાઈને શ્રી નેમનાથ પ્રભુના દર્શન માટે ઉપર ચડતા વાટ દરમ્યાન તમામ જૈન મંદિરનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું અને તેને પરિણામે જણાયું કે પ્રાચીનકાળમાં બંધાયેલા આ મામલો આ મંદિરોને જુનાથી મહાન લાભ થઈ ગયા છે, તે બરાબર આથી કરાવવા એ દરેક જૈનની ખાસ ફરજ છે. આ તીર્થની મરામત કરાવવાની ખાસ અગત્ય છે. જો તે કાર્યમાં કાળક્ષેપ થશે તો પ્રાચીનકાળના અવશેષો નષ્ટ થવાનો ભય છે માટે તાત્કાલિક જ તેના જીર્ણોદ્ધારની જરૂર છે. આવી શુભ ભાવના મહારાજશ્રીના અંતઃકરણમાં થઈ ઉપરની બીના લક્ષમાં રાખી જુનાગઢથી વિહાર કરી તેઓ વેરાવળ ગયા અને ચોમાસાની સ્થિરતા ત્યાં કરી તેમજ ગિરનાર જીર્ણોદ્ધારની હકીકત વેરાવળના સંઘને જણાવી મહાપુરુષો જે કાર્યને ચિંતવે છે તેને તેઓ પ્રાપ્તિ પણ ઉંડતા નથી દરમ્યાનમાં જુનાગઢ સ્ટેટના દીવાન શ્રી ત્રીભોવનદાસ દુર્લભજીનું વેરાવળમાં આવવું થયું તેમજ તેજ અરસામાં શેઠ દેવકરણ ખુશાલચંદને ત્યાં ઉજમણો મહોત્સવ હતો તેથી રેવાસટ્ટમાં તેમનું ઉત્સવ ઘર કરેલ, આ શુભ પ્રસંગે આવવા માટે સંઘ તરફથી દીવાનજીને આમંત્રણ કર્યું અને પૂજામાં તેઓ આવ્યા ત્યારે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ પણ ત્યાં હાજર હતા ત્યારબાદ મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી વેરાવળના આગેવાન જૈન ગૃહસ્થો દીવાનજીની પાસે ગયા અને ગિરનારજી પર જીર્ણોદ્ધાર કરવા માટે રજા દેવા વિનંતી કરી. પ્રત્યુત્તરમાં દીવાનશ્રીએ જણાવ્યું કે જુનાગઢ આવજો, નવાબ સાહેબને આ બાબતમાં વાકેફ કરી જવાબ આપીશ એ પ્રમાણે સં. ૧૯૭૮નું ચોમાસું વેરાવળમાં પૂર્ણ કર્યું.

ત્યાંથી પ્રભાસપાટણ ગયા અને ત્યાંના મંદિરના જીર્ણોદ્ધારની જરૂર જણાતાં ત્યાં વ્યાખ્યાન દ્વારા ઉપદેશ દઈ ફંડ એકઠું કરાવ્યું.

જેમાં ત્રણ ગૃહસ્થો તરફથી રૂા. ૫૧૦૦૦) તથા સંઘ તરફથી રૂ[illegible] ૨૪૦૦૦) ભેગા થયા. તે રકમનાં વ્યાજમાંથી દરવર્ષે [illegible] થાય તેવો પ્રબન્ધ થયો.

ત્યાંથી વિહાર કરી ચૈત્ર સુદ ૧૦ મે જુનાગઢ આવ્યા ને ત્યાં વેરાવળના આગેવાન ગૃહસ્થો દીવાન શ્રીની મુલાકાતે ગયા કે જીર્ણોદ્ધારનો હુકમ આપવા માટે વીનંતી કરી. અને દીવાનશ્રી [illegible] જીર્ણોદ્ધારની રજા મળી. આ સમાચારથી મહારાજશ્રીને પણ [illegible] થયો. મહારાજશ્રીએ જુનાગઢમાં તથા વેરાવળમાં સેવામંડળ સ્થાપના કરી પોરબંદર તરફ વિહાર કર્યો. પોરબંદરના શ્રાવકે ગિરનારજી જીર્ણોદ્ધારની હકીકતથી વાકેફ કરી તેમાં યોગ્ય [illegible] આપવા જણાવી થોડા દિવસ સ્થિરતા કરી જામનગર ગયા. ત્યાં [illegible] વ્યાખ્યાન દ્વારા અગાધ જ્ઞાનનો નિચોડ [illegible] કારણકે આસપાસના ગામડાઓમાં જૈનોની વસ્તી [illegible] પ્રમાણમાં હતી પરંતુ જૈન બાળકોને ધાર્મિક તથા વ્યવહારીક [illegible] જ્ઞાન નહિ મળવાથી તેઓ અન્ય ધર્મી જેવા બની જતા હતા, તેથી [illegible] પાઠશાળાઓ ખોલાવવા માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો. [illegible] તેના ખર્ચ માટે મોટી રકમની જરૂર જણાતી [illegible] તેઓએ પાઠશાળા માટે [illegible] કર્યું [illegible] ધાર્મિક શિક્ષણ મળતાં [illegible] [illegible]

ઉકમીચંદે તન મનથી તીર્થની સેવા બજાવી તમામ રી
સરગના કરી આપી કમીટી તરફથી પેપરોદ્વારા આખા ભારતવર્ષમ
ગેરનારજી જીર્ણોદ્ધારની ખબર દેવામાં આવી. જેથી ક્રમેક્રમે ફંડમાં
નાણા એકઠાં થવા માંડયા ચોમાસું પૂર્ણ થવા બાદ કમીટી તરફથી
કામકાજ શરૂ કરવામા આવ્યુ અત્યાર સુધીમાં લગભગ પાચેક લાખ
રૂપીઆ ખર્ચાઈ ચુકયા છે અને હવે એકાદ લાખ રૂપીઆની જરૂર
છે. તીર્થ પ્રેમી જૈનો તરફથી મળી જશે એ નિ:સંશય બીના છે.
વખતે જીર્ણોદ્ધારના કાર્યના અંગે ગુરૂશ્રીની આજ્ઞાથી તે ચોમાસુ
હારાજશ્રીએ જુનાગઢમા કર્યુ ચોમાસા દરમ્યાનમાં આચાર્ય દેવશ્રી
ભાવવિજયજી મહારાજની બીમારીના સમાચાર મળ્યા પણ ચોમા-
સામા શુ બની શકે ? અંત:કરણમાં પસ્તાવો થવા લાગ્યો કે ખરે
વખતે હું ગુરૂ દેવથી દુર રહ્યો. પરંતુ ભાવિ પ્રબળ હોય સં. ૧૯૭૯
ના શ્રાવણ સુ ૩ ના રોજ આચાર્ય મહારાજશ્રી ભાવવિજયજી
પાટણમા કાળધર્મ પામ્યા. તે સમાચાર જુનાગઢ આવતાં શ્રી સંઘ
તરફથી અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ તથા શેઠ આણંદજી મોતીચંદ તરફથી શાન્તિ
સ્નાત્ર થયા હતા. એ રીતે સં. ૧૯૭૯ નું ચોમાસું જુનાગઢમાં
પૂર્ણ થયુ

ચોમાસા બાદ વિહાર કરી અમદાવાદ ગયા રસ્તામાં આવતાં
મોટા શહેરમા ગીરનારજી તીર્થના જીર્ણોદ્ધાર માટે ઉપદેશ આપવામાં
આવ્યો અમદાવાદમા ડહેલાના ઉપાશ્રયે ચોમાસાની સ્થિરતા કરી
અને ઉપદેશથી અમદાવાદના સંઘે જીર્ણોદ્ધાર માટે આઠ હજાર રૂપીઆ
એકઠા કરી મોકલ્યા શ્રી કમલવિજયજીને વડી દીક્ષા ત્યા આપી.
એ પ્રમાણે સં ૧૯૮૦ નુ ચોમાસુ અમદાવાદમા પૂર્ણ કર્યુ

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ રાધનપુરવાળા મસાલીઆ બાબુલાલ
મનાદાસની વિનંતીથી વિહાર કરી રાધનપુર ગયા માગસર માસમાં

મસાલીના બાબુલાલ તરફથી ઉજમણું કરવામાં આવ્યું. ત્યાંથી પૂજ્ય કમળવિજયજી દાદાની તીનતીથી પાટણ ગયા. મેનાના જીર્ણોદ્ધાર મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો. ત્યાંથી શેત્રુંજીના પાલીતાણાના આગ્રહે ત્યાં ગયા. ત્યાં મુનિશ્રી શાંતિવિજયજીને પન્યાસ પદવી આપી. અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ તથા શાન્તિસ્નાત્ર થયા. તે વખતે શ્રી ગિરનાર ઉપર થયેલ જીર્ણોદ્ધારવાળા દેરાસર ઉપર ધ્વજદંડ ચડાવવાના કાર્યનો લાભ લેવા માટે તાર આવતા જુનાગઢ ગયા ત્યાં જઈ તે કાર્ય નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ કરાવ્યુ. આ શુભ પ્રસંગ ઉપર દેશ પરદેશથી મોટી સંખ્યામાં જૈનો આવ્યા હતા. તેથી તે મહોત્સવ પ્રસંગે જીર્ણોદ્ધાર ફંડમાં સારી રકમ થઈ. ત્યાંથી વિહાર કરી જેતપુર, ગોંડળ, સરધાર રાજકોટ થઈ વાંકાનેર ગયા. વાંકાનેરમાં જૈનોમાં વરસી તપ ચાલતો હતો તે તપના પારણાના શુભ પ્રસંગ ઉપર વાંકાનેરના નહાલચંદ દીપચંદ કડવાવાળા તરફથી મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં યથાશક્તિ દ્રવ્ય વ્યય કરી સંપત્તિનો લાભ લીધો હતો. દેરાસરમાં પણ ઠીક ઉપજ થઈ હતી. મહોત્સવ પૂર્ણ થયા બાદ વિહાર કરી મોરબી ગયા. ત્યાં ચોમાસું રહેવા માટે શ્રી સંઘનો આગ્રહ હતો પરંતુ શ્રી વાંકાનેરના સંઘે નક્કી કરેલ હોવાથી વાંકાનેર તરફ ચોમાસા માટે વિહાર કર્યો. વાંકાનેરમાં ઉપાશ્રય હતો, પણ તે જુના વખતનો અને સગવડ વિનાનો હોવાથી તેને નવેસરથી કરાવવાની ખાસ અગત્ય હતી. દરમ્યાન માંડવી બંદરવાળા શેઠ દેવરાજ વનજી મહારાજશ્રીના દર્શનાર્થે વાંકાનેર આવતા તેમને આ હકીકત જણાવતા તેમણે મોટી રકમ આપવા કબુલ કર્યું. ઉપાશ્રયનું કામ પૂર્ણ કરાવ્યુ (ખર્ચ કુલ ૧૧૦૦૦) થયા. તેમાં રૂ ૬૦૦૦) શેઠ દેવરાજ વનજી તરફથી મળેલ. ઉપાશ્રયનું કાર્ય પૂર્ણ થયા બાદ વાંકાનેરના શ્રી સંઘ તરફથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ તથા શાન્તિસ્નાત્ર થયા હતા. એ પ્રમાણે સં. ૧૯..૧ ચોમાસુ વાંકાનેરમાં થયુ.

ચોમાસા બાદ મોરબીમાં થયેલા ઉપધાનમાળારોપણ પ્રસંગ પર કચ્છ તરફ વિહાર શરૂ કર્યો અને માળીઆ (મીંયાણા) ગયા

ચોમાસા બાદ વિહાર કરી ગિરનારજી ગયા અને ત્યાં યાત્રા કરી. રાધનપુરના શેઠ વાડીલાલ પુનમચંદને ત્યાં ઉજમણાના મહોત્સવ ઉપર પધારવા વીનંતી થતા રાધનપુર ગયા. રાધનપુરમાં ઉજમણાનો મહોત્સવ થતાં ધર્મક્ષેત્રમાં સારી રકમની ઉપજ થઇ. બાદ શ્રી સંઘ તરફથી વિનતિ થતા ત્યાં ચોમાસું રહેવાનું નક્કી થયેલ. ચોમાસા દરમ્યાન વ્યાખ્યાનમા જૈન બાળકોને ધાર્મીક જ્ઞાન મેળવવા માટે પાઠશાળા ખોલવા ઉપદેશ કરવામાં આવેલ જેને પરીણામે પાઠશાળાના કાયમ નિભાવ માટે શેઠ બાબુલાલ જમનાદાસે રૂપિયા ૧૫૦૦૦) આપવાની ઉદારતા બતાવી એટલે રાધનપુર તથા આજુબાજુના જૈન બાળકોને શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મળે તે માટે પાઠશાળાની સ્થાપના કરવામાં આવી. શ્રીરત્નવિજયજી જૈન પાઠશાળા એવુ નામ રાખ્યું એ રીતે સ. ૧૯૮૪ નુ ચોમાસુ રાધનપુરમાં કર્યું.

ચોમાસા બાદ વિહાર કરી ભાભર ગયા, ત્યાં ઉપધાનવાળાઓને માળ પહેરાવી શ્રી ગિરનારજી ઉપર જીર્ણોદ્ધાર થયેલ દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કરાવવા વિહાર કરી જુનાગઢ ગયા. માગસર વદી ... ના રોજ પ્રતીષ્ઠા કરાવી મહોત્સવ કરવામા આવ્યો, તથા અમદાવાદથી આવેલ સઘના સઘવી.

... ને તીર્થમાળ પહેરાવી. સઘવી તરફથી અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ માટે વિનંતી થતા તે સ્વીકારી વિહાર કરી અમદાવાદ ગયા ... લુહારની પોળના ઉપાશ્રયે સ્થિરતા કરી. ચોમાસામાં મુનિશ્રી ... વિજયજીને તથા મુનિ ઉદયવિજયજીને ડહેલાના ઉપાશ્રયે ... આપવામા આવ્યુ તે પ્રસગે મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો. એ પ્ર... સ. ૧૯૮૫ નુ ચોમાસુ અમદાવાદમા પૂર્ણ થયુ.

ત્યાંથી વિહાર કરી શ્રી કેશરીયાનાથજીની યાત્રાએ ગયા ... પવિત્ર ધામમા ભાવનગરવાળા શ્રી ધરમસીભાઇ તથા તેમના ધર્મપત્ની ... સજોડે દિક્ષા લેવાની અભિલાષા વ્યક્ત કરતા તેમના ચારિત્રના ... ભાવ જોઈ તીર્થમા હાજર રહેલ સંઘ સમક્ષ તેઓને ભાગ... દિક્ષા આપવામા આવી અનુક્રમે નામ મુનિ ભક્તિવિજયજી ...

ાખરી શ્રી સંઘજીથી રાખવામાં આવ્યા. અમદાવાદ શુહારની પોળવાળા-
માને ઉજમણાનો મહોત્સવ કરવાનો હતો તેથી તથા શ્રીવિરવિજયજીના
પાધરવાળાઓને પન્યાસ શ્રી ગુલાબવિજયજીના કાળધર્મ પામ્યા
નેમિત્તે મહોત્સવ કરવાનો હતો તે બન્ને તરફથી અગ્રેસરોની વીનંતી
ા અમદાવાદ પધારી બન્ને સ્થાને મહોત્સવો કરાવ્યા.ત્યાંથી વિહાર કરી
પડવજ ગયા. અને ચોમાસાની સ્થિરતા ત્યાં કરી. ચોમાસા દરમ્યાનમાં
રોજ નિયમિત વ્યાખ્યાન વંચાતું હતું. તેમાં જૈન તથા જૈનેતરો
ારી સંખ્યામાં આવતા હતાં. પર્યુષણ પર્વમાં તપશ્ચર્યા તથા મહોત્સવો
ા હતા કારતક વદી ૫ ના રોજ મુનિ મોતીવિજયજીને તથા
ાનિ મુક્તિવિજયજી તથા મુનિ હીરોકવિજયજીને ભગવતી સૂત્રના
ોગમાં પેસાર્યા હતા કારતક વદ ૮ ના શુભ રોજે મુનિ મોતી-
વેજયજીને તથા મુનિ મુક્તિવિજયજી તથા મુનિ કલ્યાણવિજયજીને
ાણીપદ આપવામાં આવ્યું. તથા મુનિ મુક્તિવિજયજી મુનિ મોતી-
વેજયજી મુનિ ઉદયવિજયજી મુનિ હીરોકવિજયજી તથા મુનિ
કલ્યાણવિજયજીને પન્યાસ પદવી આપવામાં આવી. આ શુભ પ્રસંગ
ઉપર શ્રી સંઘ તરફથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ શાંતિસ્નાત્ર તથા નવકારશી
વિગેરે થયેલ. બહાર ગામથી દર્શનાર્થે લગભગ દોઢ હજાર શ્રાવક
શ્રાવિકાઓ આવેલ તે સર્વેનું શ્રી સંઘ તરફથી સ્વાગત થયેલ. આ
શુભ પ્રસંગના દિવસે મુનિ સુંદરવિજયજીને વડી દીક્ષા દેવામાં આવી
હતી એ પ્રમાણે સં ૧૯૮૬ નું ચોમાસું કપડવંજમાં પૂર્ણ કર્યું

ચોમાસું પૂર્ણ થયા બાદ વિહાર કરી અમદાવાદ ગયા અને
ત્યાંથી મારવાડમાં જવા માટે વિહાર કર્યો ત્યાંથી શીરોહી ગયા ત્યાં
મુનિ રાસુવિજયજી મુનિ દેવેંદ્રવિજયજી તથા મુનિજીવવિજયજીને
દીક્ષા આપી ત્યાંથી વિહાર કરી જાવાલ ગયા અને ચોમાસાની
સ્થિરતા ત્યાં કરી ચોમાસામાં મુનિ અરવિંદવિજયજી મુનિ મંગલ-
વિજયજી મુનિ મનોહરવિજયજી તથા મુનિ નંદનવિજયજીને ભગ
વતી સૂત્રના યોગમાં પેસાર્યા ચોમાસામાં વ્યાખ્યાન દ્વારા જીર્ણોદ્ધાર

તથા જ્ઞાનના ફેલાવા માટે ખાસ ઉપદેશ દેવામાં આવતો. આની સંઘ ઉપર ઘણી જ સુંદર અસર થઇ. જેના પરિણામે રૂા. ૧૦૪૦૦) શ્રી ગિરનાર જીર્ણોદ્ધારમાં સંઘ તરફથી અપાયા અને એજ મુજબ તરફથી રૂા. ૪૦૦૦) શ્રી કુંભારીયાજીના જીર્ણોદ્ધારમાં અપાયા કારતક વદ ૫ ના શુભ દિવસે મુનિ મહેન્દ્રવિમલજીને પન્યાસ પદવી આપી તથા મુનિ મંગળવિજયજી, મુનિ મનોહર વિજયજી તથા મુનિ સંપતવિજયજીને ગણી પદવી આપવામાં આવી હતી. આ શુભ પ્રસંગ નિમિત્તે શ્રી સંઘે મહોત્સવ તથા નવકારશી વિગેરે કર્યા. એ રીતે સં. ૧૯૮૭ નું ચોમાસું જાવાલમાં પુર્ણ કર્યું

ચોમાસા બાદ વિહાર કરી પંચ તીર્થીની યાત્રા કરી પાલી, કાપરડા થઇ જોધપુર ગયા ત્યાં ફલોધીવાળા જીવરાજ અગરચંદજીને જેસલમેરનો સંઘ કાઢવાનો હતો તેથી તેની વીનંતીથી ફલોધી ગયા અને ત્યાંથી સંઘની સાથે વિહાર કરી જેસલમેર ગયા. સંઘમાં બે હજાર માણસોની સંખ્યા હતી. યાત્રા પુરી થયા બાદ વિહાર કરી ફલોધી ગયા. આ ગામે કલેશના બીજ રોપાયાં હતાં તે દુર કરવા વ્યાખ્યાનમાં દૃષ્ટાંતાદિકથી ઉપદેશ ચાલુ રાખ્યો. આથી દરેક આત્માને બોધ થવાથી સંઘનો કલેશ દુર થયો અને શુભ સુલેહમય થયો ચોમાસાની સ્થિરતા ત્યાં કરી જેઠ સુદ ૬ ના રોજ પન્યાસ હરખવિજયજી મહારાજને આચાર્ય પદવી આપી શ્રી વિજયહર્ષસૂરિ એ નામ રાખવામાં આવ્યું આ વખતે શેઠ કીશનલાલજીએ મહોત્સવ કર્યો તથા શેઠ સંપતલાલજી ગુલેચ્છા તરફથી મહોત્સવ તથા શાં [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ઉપજ થઇ હતી. મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી શેઠ કીશનલાલ સંપત-લાલજી તરફથી મોટી ધર્મશાળા (વ્યાખ્યાન હોલ) તેમજ દેરાસર કરાવવામાં આવ્યુ હતું, તથા ઉપધાન પણ થયા હતા, એ પ્રમાણે સ. ૧૯૮૮ નું ચોમાસું ફલોધીમાં પૂર્ણ કર્યું.

ચોમાસા બાદ ત્યાંથી વિહાર કરી બીકાનેર મેડતા, સોજત, પાલી અને તખ્તગઢ ગયા તખ્તગઢમાં સંઘની અંદર કલેશ ખૂબ હતો. અને તેથી દેરાસરની પેઢીયે તાળાં દેવાયાં હતાં તેથી ઉપદેશ દેવાતાં ત્યાંનો કલેશ દૂર થયો. અનુક્રમે આબુ ગયા, અમદાવાદના આગેવાન શ્રાવકો આબુજીની યાત્રાએ આવેલા તેમણે વિનંતી કરવાથી ત્યાંથી વિહાર કરી મહારાજશ્રી અમદાવાદ ગયા અને ચોમાસાની સ્થિરતા ત્યા કરી.વ્યાખ્યાનમા નિયમિત જૈનોની મોટી સંખ્યા હાજર રહેતી હતી. રૂપા સુરચંદનીપોળ વાળા વાડીલાલ છગનલાલ તરફથી ઉપધાન ગ્યનાના મહોત્સવમાં રૂા. ૧૪૦૦૦) નો વ્યય કરવામાં આવ્યો. એ રીતે સા. ૧૯૮૯ નું ચોમાસું અમદાવાદ કર્યું.

ચોમાસા બાદ ભારત વર્ષના ચતુર્વિધ સઘની સમ્મતિથી અમદાવાદમા મુનિ સમેલન ભરવાનું નક્કી થયેલ હોવાથી દૂર દૂરના પ્રદેશમાથી લગભગ ત્રણસો જેટલા સાધુઓ રાજનગરમાં ભેગાં થયાં. અને એક માસની લગાણ ચર્ચાના પરિણામે નવ આચાર્ય મહારાજની સમિતિએ દીર્ઘદૃષ્ટી વાપરી સિદ્ધાંતને બાદ ન આવે તેવા ઠરાવ રજુ કર્યા જે સર્વાનુમતે પસાર થઇ ગયા ત્યારબાદ મુંબઇના આગેવાનોની વીનની થતા ચૈત્ર માસમા વિહાર કરી લગભગ બે માસે મુંબઇ પહોચ્યા અને ત્યા શ્રી પાયધુની ઉપર આવેલ ગોડીજી પાર્શ્વનાથના મદિરના ઉપાશ્રયમા ચોમાસા માટે સ્થિરતા કરી અને વ્યાખ્યાન દ્વારા શ્રી ગિરનારજી જીર્ણોદ્ધાર ફંડને માટે જણાવતા, ઉપદેશ આપતાં સારી રકમ તે ખાતે ભરાઇ છે. મહારાજશ્રીની સાથે પદર સાધુઓ હતા, જેઓ સર્વ વ્યાખ્યાન આપે તેવા હોઇ મુબાઇમા તથા પરા-

ાં રહેલ, જેથી સર્વ સ્થળે ધર્મનો ઉદ્યોત સારો થયો છે. ચોમાસા
પર્યુષણાદિકમાં વરઘોડા આદિમાં સર્વ સાધુઓની હાજરી
જણાતી નહોતી. વળી કોટમાં દેરાસરજીની
ની વર્ષગાંઠને અંગે અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ તથા શાંતિસ્નાત્ર
ત્યાં પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા હતા.

મનહર છંદ.

ઇન્દ્રિયોને જીતી,
પ્રીતિ, ચારિત્રને પાળતા
બાળ બ્રહ્મચારી,
રી, કર્મને પ્રજાળતા.
પ વધારવામાં,
ામાં, સમયને સાધતાં.
નીતિ છે નીતિનો ઝરો,
મુક્તિને વરો, મદ આઠ બાળતા. (૧)
માંહી, ગુરૂ વિના જ્ઞાન નહી,
સર્વ છોડી દઇ, જીંદગી ગુજારતા.
ર, છોડી તેહ તણો પ્યાર,
હરને નીરધાર, ચારિત્રને ધારતાં.
ે, ધર્મને ઉદ્ધારનાર,
ો આ સંસાર, મુખથી પોકારતા.
, નીતિ છે જ્ઞાનનો ઝરો,
મુક્તિને વરો, મદ આઠ

ૐ શાન્તિઃ

श्रीहेमचन्द्रसूरिशिष्यश्रीवर्धमानगणिप्रणीतस्य
श्रीकुमारविहारप्रशस्तिकाव्यस्य

अर्थानां सूचिः ।

ઓમાં રહેલ, જેથી સર્વ સ્થળે ધર્મનો ઉદ્યોત સારો થયો છે. ચોમાસા દરમ્યાન પર્યુષણાદિકમાં વરઘોડા આદિમાં સર્વ સાધુઓની હાજરી હતી. ભિન્નતા જણાતી નહોતી. વળી કોટમાં દેરાસરજીની સવાસો વર્ષની વર્ષગાંઠને અંગે અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ તથા શાંતિસ્નાત્ર પણ થયેલ ત્યાં પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા હતા.

મનહર છંદ.

સૂરિજી વિજય નીતિ, પંચ ઇન્દ્રિયોને જીતી,
લગાતી ધર્મમાં પ્રીતિ, ચારિત્રને પાળતા
પંચ મહાવ્રત ધારી, વળી બાળ બ્રહ્મચારી,
વચન વદી વિચારી, કર્મને પ્રજાળતા.
કુસંપને ટાળવામાં, સુસંપ વધારવામાં,
ભવ્યજીવ તારવામાં, સમયને ગાળતા.
કહે સુર ઇંદુ નરો, નીતિ છે નીતિનો ઝરો,
ગર્વને મુક્તિને પરો, મદ આઠ બાળતા. (૧)
સગીર ઉમર માંહી, ગુરૂ વિના જ્ઞાન નહીં,
મોહ સર્વ છોડી દઇ, જીંદગી ગુજારતા.
સંસાર જાણી અસાર, છોડી તેહ તણો પ્યાર,
નિજ હસ્તે નીરધાર, ચારિત્રને ધારતા.
શાસન દીપાવનાર, ધર્મને ઉદ્ધારનાર,
ભાવ તરો આ સંસાર, સુખથી પોકારતા.
કહે સુર ઇંદુ નરો, નીતિ છે જ્ઞાનનો ઝરો,
ગર્વને મુક્તિને પરો, મદ આઠ બાળતા. (૨)

ૐ શાન્તિઃ

श्रीहेमचन्द्रसूरिशिष्यश्रीवर्द्धमानगणिप्रणीतस्य
श्रीकुमारविहारप्रशस्त्यन्तर्गतकाव्यस्य

अर्थानां सूचिः ।

१०१ रत्नवर्णनम्
१०२ सभाटनादिवर्णनम्
१०३ शार्ङ्गधरवर्णनम्+
१०४ त्रिमलमलधरणवर्णनम्+
१०५ हारवर्णनम्+
१०६ दुर्गावर्णनम्+
१०७ चरित्रवर्णनम्+
१०८ दर्शनवर्णनम्+
१०९ वसूदरमन्त्रवर्णनम्

११० जैनसिद्धान्तवर्णनम्
१११ सिद्धगतिवर्णनम्
११२ धीरामवधवर्णनम्
११३ त्रिनेश्वरवर्णनम्+
११४ जिनानुतिपूर्ववर्णनम्+
११५ ऋषभदेववर्णनम्
११६ भरतचक्रवर्तिवर्णनम्
११७ वामजिनवर्णनम्+
११८ पार्श्वजिनवर्णनम्+

\+ एतच्चिह्नाङ्कितानि व्याख्यानानि सोपस्कराणि।

श्रीसोमप्रभसूरिसुत्रामसूत्रितस्य शतार्थकाव्यस्य

अर्थानुक्रमणिका ।

१ सिद्ध इति सूचयति कर्ता।

२ पूर्वं गतः पञ्चविंशतितमेऽर्थः । + विशीर्णा एतेषां त्रयाणामर्थाः ।

५१ पद्मसद्म
५२ शिव
५३ गौरी
५४ स्कन्द
५५ हैरम्ब
५६ वैनत
५७ सूर
५८ सोम (१) ग्रह
५९ वक्र (२) ,,
६० सौम्य (३) ,,
६१ धिषण (४) ,,
६२ काव्य (५) ,,
६३ शनिः (६) ,,
६४ विधुन्तुद. (७) ,,
६५ केतुः (८) ,,
६६ शक्र (९) ,,
६७ ज्वलन (१) दिक्पाल
६८ कृतान्त (२) ,,
६९ यातुधानः (३) ,,
७० वरुण (४) ,,
७१ पवन (५) ,,
७२ वैश्रवण (६) ,,
७३ ईशान १ (७) ,,
७४ ब्रह्मन् (८) ,,
७५ पयोद (९) ,,
७६ कल्पम् (१०) ,,
७७ कनकम्

७८ वपुः
७९ पद्माकरः
८० ग्रहः
८१ त्रिपुरः
८२ पदम्
८३ वर्णः
८४ टंकः
८५ कारणम्
८६ घरः
८७ बाणम्
८८ वैरः
८९ पाणिः
९० कन्दर्पः
९१ श्रीसिद्धसेनदिवाकर
९२ श्रीहरिभद्राचार्य.
९३ श्रीदेवसूरिः
९४ श्रीहेमचन्द्रसूरिः
९५ श्रीजयसिंहदेवः
९६ श्रीकुमारपालदेवः
९७ श्रीअजयदेवः
९८ श्रीमूलराजः
९९ श्रीविश्वराजः
१०० श्रीअजितदेवसूरिः
१०१ श्रीविजयसिंहसूरि
१०२ शतार्थवृत्तिकर्ता श्रीसोमप्रभसूरिः पद्यमयी स्तुति (शिष्यकृता)।
१०३ त १०८ तमेऽर्थे छन्दोविधानं दर्शितमस्ति।

---

१ पूर्वं गतो द्विपञ्चाशत्तमेऽर्थे।

" અધિષ્ઠાયકાષ્ટક "

શ્રીયુત રવિશંકર રાવળ, શ્રીયુત ધુરંધર, શ્રીયુત નગરકર તથા જયંતિલાલ ઝવેરી વિગેરેની સુંદર કલમથી ચિતરાયેલાં—

(૧) પદ્માવતી (૨) ચક્રેશ્વરી (૩) સરસ્વતી (૪) શાંતિદેવી (૫) જ્વાલા માલિની (૬) પદ્માવતી અને પાર્શ્વયક્ષ (૭) બ્રહ્મશાંતિયક્ષ (૮) અંબિકા વિગેરે દેવ દેવીઓના ત્રિરંગી ચિત્રોવાળું રંગીન માઉન્ટ ઉપર ચોઢેલું સુંદર આલ્બમ.

કિંમત ફક્ત રૂ. ૨–૦–૦

મળવાનું ઠેકાણું:–

(૧) સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ,
નાગજીભુદરની પોળ, અમદાવાદ.

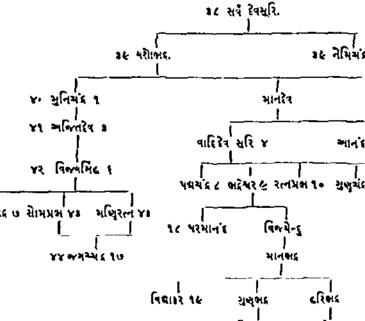
(૨) ગૂર્જર ગ્રન્થ રત્ન કાર્યાલય,
ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

જૈનસાહિત્યમાં વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોષ, અલંકાર, છંદ, જ્યોતિષ, વૈદ્ય, ન્યાય, વિગેરે સાહિત્યના દરેક અંગને લગતા ગ્રંથો જેમ વિશાળ પ્રમાણમાં દષ્ટિગોચર થાય છે તેમ અનેકાર્થ ગ્રંથો પણ અનેક છે. આ ગ્રંથોમાં જૈનાચાર્યોની વ્યાકરણ-કોશાદિની નિપુણતા અને વિવિધ વિષયોને જુદી જુદી પદ્ધતિએ રજુ કરવાની કુશળતા નજરે પડે છે. મને તો મારા અભ્યાસ ઉપરથી જણાય છે કે આ ગ્રંથો મોટા મોટા વિદ્વાનોના મસ્તકને ધૂણાવે અને અભિમાન છોડે મુકાવે એવા છે ધનંજયાદિ કવિઓના દ્વયાશ્રયાદિ બેઆર કાવ્યોને અપવાદ રૂપે ગણીએ તો ઈતરદર્શનીય સાહિત્યમાં એવા ગ્રંથો ભાગ્યે જ ઉપલબ્ધ થશે. પરંતુ અફસોસની વાત છે કે જૈન વિદ્વાનોની બેદરકારી અને સાહિત્ય પ્રત્યેની અભિરૂચિના અભાવે ઈતર વિદ્વાનોને હજુ સુધી એ ગ્રંથોનો લાભ મળ્યો નથી. તેથી જ એતદ્દેશીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો કોઇ પણ ઠેકાણે અનેકાર્થ ગ્રંથોનો નામ સરખો પણ ઉલ્લેખ કરી શક્યા નથી

શેઠ દે. લા પુ ફ. તરફથી છપાતા अनेकार्थरत्नमंजूषा નામના ગ્રંથના પ્રુફો તપાસતી વખતે મારી નજરે પડેલા તથા જાણવામા આવેલા કેટલાક અનેકાર્થગ્રંથોની ટુંકી નોંધ " જૈનોનું અનેકાર્થસાહિત્ય "ના હેડીંગવાળા લેખથી મ્હેં સને ૧૯૩૧ના સાંજ વર્તમાનના પટેટી અંકમા પ્રસિદ્ધ કરાવી તે તરફ વિદ્વાનોનુ લક્ષ્ય ખેચ્યુ હતુ અને સદ્ભાગ્યે તે જ अनेकार्थरत्नमजूषामा શ્રી સમયસુંદરગણિકૃત અષ્ટલક્ષાર્થી વિગેરે કેટલાક નાના મોટા અનેકાર્થ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થઇ ચુકયા છે એ સંસ્થાના કામમા કેટલાક અનિવાર્ય સંયોગોને લીધે મંદગતિ ન આવી હોત તો હજુ પણ બીજા આ દ્વારા અન્ય અનેકાર્થ ગ્રંથોનુ દર્શન કરવા જનતા ભાગ્યશાલી બની

આ કાવ્યની વૃત્તિના પ્રારંભમાં ગુરૂપરંપરામાંથી માત્ર અચ્છુત-
વ અને વિજયસિંહસૂરિનો ઉલ્લેખ કરે છે. પરંતુ એમણે રચેલા

આ કાવ્યની વૃત્તિના પ્રારંભમાં ગુરૂપર પરામાંથી માત્ર અજીત-
દેવ અને વિજયસિંહસૂરિનો ઉલ્લેખ કરે છે પરંતુ એમણે રચેલા
શ્રીસુમતિનાથચરિત્ર અને કુમારપાળપ્રતિબોધની પ્રશસ્તિ ઉપરથી
તેમ જ અન્ય અન્ય વિદ્વાનોએ રચેલા ગ્રંથો ઉપરથી એમનુ વંશ
વૃક્ષ નીચે મુજબ ફલિત થાય છે

[આ વંશવૃક્ષમાં આપેલા કેટલાક પંડિતોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય.

૧ મુનિચંદ્રસૂરિ—આ આચાર્ય બૃહદ્ (વડ) ગચ્છના સર્વદેવ
સૂરિના શિષ્યો યશોભદ્ર અને નેમિચંદ્રના શિષ્ય થાય છે. એટલે
પ્રાયઃ દીક્ષાગુરૂ શ્રીયશોભદ્રસૂરિ હશે જ્યારે શ્રી નેમિચંદ્રસૂરિએ
એમને આચાર્ય પદવી આપી હશે એમના વિદ્યાગુરૂ [1]વિનયચંદ્ર
પાઠક હતા. એમના પિતાનુ નામ ચિંતક શ્રેષ્ઠિ અને માતાનુ નામ
મહિણિદેવી (મહે.દેવી) હતુ જન્મસ્થાન દર્ભાવતી (ડભોઇ) એમણે કુમારપણે
દીક્ષા લઇ, અખંડ બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કર્યું હતુ એઓ પંડિત અને
વાદી હોવા ઉપરાંત ઉગ્ર તપસ્વી અને યાવજ્જીવ સૌવીર (કાંજી)
પીને જ રહેલા હોવાથી સૌવીરપાયી કહેવાતા શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત
અનેકાન્તજયપતાકા-ઉપદેશપદાદિ ગ્રંથોની પંજિકા વૃત્તિ
વિગેરે એમની કૃતિઓ વિદ્વજ્જનોને આનંદ ઉપજાવે તેવી છે.
એમણે આનંદસૂરિ વિગેરે કેટલાય પોતાના બંધુઓને દીક્ષા આપી
આચાર્ય બનાવ્યા હતા એમની આજ્ઞામાં ૫૦૦ શ્રમણો હતા અનેક
સાધ્વીઓ હતી ગુજરાત લાટદેશ નાગપુર આદિ સ્થળે એમણે
વિહાર કર્યો હતો પાટણમાં અણહિલ્લ... ...હતા ત્યાં જ વિ સં.
૧૧૭૮ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા

તત હાતાધિકઃ શતાત શ્રીસોમપ્રભસૂરિરાટ્ ।

—ગુણચંદ્રસૂરિકૃત કિયારત્નસમુચ્ચય

૧ સં. ૧૨૮૫ના અરસામાં પાર્શ્વનાથ ચરિત્રાદિ વિંશતિ પ્રબંધ કવિ-
શિક્ષા, મલ્લિનાથચરિત્ર સં ૧૨૮૬ ના કર્તા અને ઉદયસિંહે રચેલી
ધર્મવિધિનું સં... નાર વિનયચંદ્ર... જ હશે ... કર્તા ... પ્ર...
એથી સિવાય ... [illegible] શકે તેમ નથી

૨ એમની ... માટે જુઓ જૈનસ્તોત્રસંદોહ ભાગ ૧ પ્રસ્તાવના
પૃ.૧૮-૧૯.

वर्द्धमान-[1]गुणचन्द्रगणिभ्यां मारुमारुलितशास्त्रद

[1] આ શ્લોક ઉપરથી સં. ૧૧૪૧ સુધી એમનું અસ્તિત્વ જણાય છે.

૧૨૦૧નો એક શિલાલેખ આરાસણ તીર્થના જૈનમંદિરમાં છે.[1] [illegible] ૧૨૪૨નો બીજો લેખ કોરટા ગામની બ્હાર આવેલા [illegible] મંદિરમાં મોટી બે પ્રતિમા ઉપર કોતરેલા નજરે પડે [illegible] શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય પ્રણીત પટ્ટાવલીમાં આ[illegible] વિર- [illegible] વિહાર [illegible] [illegible] નથી એમનો ઉલ્લેખ છે. [illegible] જિનચંદ્રસૂરિ. એમનાથી ભિન્ન છે.[3] [illegible] [illegible] [illegible] કલ્પસૂત્રની ટીકા રચી.

૭ દેવચંદ્રસૂરિ—એમણે શાન્તિનાથચરિત્ર [illegible] મહાકાવ્ય (પાટણ ભં. [illegible]) [illegible] નેમનાથ [illegible] [illegible] હેમચંદ્રસૂરિ શ્રીપાલકવિએ [illegible] ૧૨૧ બનાવ્યું હતું.

૮ [illegible]—આ આચાર્યે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી બે પ્રતિમાઓ [illegible] મારવાડ પ્રાંતમાં આવેલા નાડોલ ગામમાં પદ્મપ્રભુના મંદિરના ગૂઢ મંડપમાં [illegible] છે તેમના ઉપર કોતરેલા લેખમાં એમના નામ પણ 'પાર્શ્વનાથ' [illegible] [illegible] [illegible] આવ્યાં છે તથા તેઓ [illegible] હતા એમ કહેવાય છે [illegible] [illegible] (જુઓ જિન વિ. પ્રાચી. લે. સં. ભા. ૨ [illegible]-[illegible] લે.) [illegible] હરિભદ્રસૂરિની સ્યાદ્વાદ

૯—[illegible]સૂરિ—આ સૂરિએ પોતાના ગુરુશ્રી [illegible] [illegible] [illegible] રચવામાં મોટી મદદ (સહાય) આપી હતી. તથા સં. ૧૨[illegible]માં તેમના સ્વર્ગવાસ પછી એમણે તેમના માટે [illegible] [illegible] હતા. એમના [illegible] [illegible] [illegible] પ્રભુના મુનિચંદ્રસૂરિ. પણ એમના [illegible] [illegible] હતા.

૧૦ [illegible]—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નામનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભા. ૧

જુઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૧૮,

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]નું અવલોકન

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

જુઓ [illegible] [illegible]

૨ ચંદ્રપ્રભસૂરિ–પૂર્ણિમા પક્ષના સંસ્થાપક.

૩ જીનદત્તસૂરિ–સં. ૧૨૧૮માં ગોત્રવિધિ બનાવનાર એ જ આચાર્ય છે કે ભિન્ન તે નિશ્ચય કરવાની જરૂર છે

૪ વાદિદેવસૂરિ–એમનો જન્મ વિ. સં. ૧૧૪૩માં ગુજરાતના મદાહત ગામમાં પ્રાગ્વાટ વણિક કુળમાં થયો હતો. એ નવ વર્ષની બાલ્યવયે સ. ૧૧૫૨માં ભરૂચમાં ઉપરોક્ત શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લઈ સં. ૧૧૭૪માં આચાર્યપદ પામ્યા હતા. એમને અનેક શિષ્યો હતા, તે પૈકી ઘણાખરાને સૂરિપદ આપી આચાર્યો કર્યા હતા. એમણે આઠ પરિચ્છેદમાં અને ૩૭૪ સૂત્રમાં પ્રમાણનયતત્ત્વાલોક નામનો જૈન ન્યાયનો ગ્રંથ રચી તેના ઉપર સ્વોપજ્ઞટીકા નામે સ્યાદ્વાદરત્નાકર ૮૪ હજાર શ્લોક પ્રમાણ રચી હરકોઈ અભ્યાસીને જૈન ન્યાય માટે તેમજ દાર્શનિક ખંડન મંડન માટે બીજે ક્યાંય ન જવાની સગવડ કરી આપી છે. આ આચાર્યે સં. ૧૧૮૧માં અણહિલપુર પાટણમાં શ્રી જયસિંહ દેવની રાજસભામાં દિગંબરાચાર્ય કુમુદચંદ્રને વાદમાં જીતી પાટણમાં દિગંબરોનો પ્રવેશ અટકાવ્યો હતો તથા સં ૧૨૦૪માં ફલવર્ધિ (ફલોધી) ગામમાં ચૈત્ય અને બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તેમ જ આરાસણમાં શ્રીનેમનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી

૫ આનંદસૂરિ–આ આચાર્ય શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિની ગૃહસ્થાવસ્થામાં ... થતા હતા

૬ વિજયસિંહસૂરિ–આ આચાર્યના નામોલ્લેખવાળો વિ. સં.

---

૧ આ ગ્રંથનો કેટલોક ભાગ આર્હત પ્રભાકર કાર્યાલય (પુના)તરફથી વિભાગમાં પ્રગટ થયેલ છે

૨ चन्द्राश्वशिववर्षेऽत्र वैशाखे पूर्णिमादिने ।
आहूतौ वादिशालायां तौ वादिप्रतिवादिनौ ॥
—પ્રભાવકચરિત્ર,

૧૪૦૪નો એક શિલાલેખ [illegible] નીચેના દેરાસરમાં છે.[1] અને [illegible] ૧૪૪૪નો ઓસવાળ [illegible] બેન [illegible] સામેની બહાર આવેલા [illegible] પ્રતિમા [illegible] પ્રતિમા ઉપર કોતરેલા [illegible] છે.[2] [illegible] ઉપાધ્યાય [illegible] મહાવીરીમાં [illegible] [illegible] [illegible] તેમનો ઉલ્લેખ [illegible] [illegible] [illegible] જિન છે.[3]

[illegible] દેવચંદ્રસૂરિ [illegible] [illegible] [illegible] (પાટણ [illegible], [illegible] [illegible] ૧૪૧ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] આચાર્ય પ્રતિષ્ઠિત કરેલી બે પ્રતિમાઓ [illegible] પ્રતિમા [illegible] [illegible] ઉપર કોતરેલા લેખમાં એમના નામ [illegible] [illegible] આવેલા છે તેથી તેઓ [illegible] [illegible] [illegible] (જુઓ [illegible] ૧૪૫-૧૪૬ સં.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

નઉં ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ છે? એમ [illegible] આનંદ [illegible] [illegible] છે એ [illegible] સં. ૧૨૧૧ [illegible] [illegible] (જૈ. સા. ૫ ૪૬) અને સં. ૧૨૧૦ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતી [illegible] એ [illegible] [illegible] હતી

૧૧ ગુણચંદ્ર—એમણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હેમવિજય [illegible] [illegible] [illegible] છે

૧૨ પૂર્ણદેવ અને રામચંદ્ર—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૂર્ણદેવ અને રામચંદ્ર નામના મુનિઓનો [illegible] થયેલો છે

૧૩ મહેશ્વરસૂરિ—આ [illegible] [illegible] [illegible] ગુણ પ્રબોધિની નામની વૃત્તિ રચી હતી કે જેમ [illegible] [illegible] [illegible] કરી હતી. ([illegible])

૧૪ પ્રદ્યુમ્નસૂરિ—[illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિબોધ માટે એમણે વાદસ્થલ નામનો ગ્રંથ રચ્યો હતો, એમાં આશાપલ્લીના [illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિષ્ઠિત કરેલ જિનબિંબો પૂજનીય નથી એવો વાદ [illegible] જિનપતિસૂરિના [illegible] કરતા હતા તેનું ખંડન છે. [illegible] [illegible] સામે જ જિનપતિસૂરિએ [illegible] નામનો ગ્રંથ રચી પોતાના મતનું પ્રતિપાદન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો

૧૫ મુનિદેવ—એમણે શાન્તિનાથ [illegible] [illegible] [illegible] શ્રી હેમાચાર્યના ગુરૂ દેવચંદ્રસૂરિકૃત [illegible] પ્રાકૃત શાન્તિનાથચરિત્રને સંક્ષેપીને આ રચ્યું એમ કર્તાએ જણાવ્યું છે તેની સં. ૧૩૨૦ ની પ્રત ખં. શાં. ભં. મા છે (પી ૧–૬). અને કૃષ્ણર્ષિ શિષ્ય જયસિંહસૂરિકૃત ધર્મોપદેશ માળા ઉપર વૃત્તિ રચી હતી, જે પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ સંશોધીત હતી. અને સં. ૧૩૩૮ મા પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ રચેલા પ્રવ્રજ્યાવિધાન મૂળશુદ્ધિપ્રકરણનો પ્રથમાદર્શ એમણે લખ્યો.

૧૬ પદ્મપ્રભ—નાગોરી તપાગચ્છીય પટ્ટાવલી પ્રમાણે એ શ્રી

વાદિદેવસૂરિના શિષ્ય છે. એમણે ભુવનદીપક નામનો જ્યોતિષ ગ્રંથ રચ્યો કે જેનું બીજું નામ ગ્રહભાવપ્રકાશ છે. આ ગ્રંથ ઉપર ૧૪૨૬ માં સિંહતિલકસૂરિએ વૃત્તિ રચી છે.

૧૭ જગચ્ચંદ્રસૂરિ–મુનિ સમુદાયને ક્રિયા શિથિલ જોઈને ગુરૂની આજ્ઞાથી એમણે ચિત્રાવાલીય ગચ્છના દેવભદ્રોપાધ્યાયની મદદથી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારબાદ ક્રિયામાં ઉગ્રતા જોવાથી 'જગચ્ચંદ્રસૂરિ હીરલા' આ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા અને યાવજજીવ આચામ્લ તપનો અભિગ્રહ સ્વીકારી ૧૨ વર્ષે તપા બિરૂદ મેળવ્યું હતું

૧૮ પરમાનંદ–એમણે કાવ્યપ્રકાશ ઉપર ખંડન મંડન ટિપ્પન રચ્યું છે (કેશરવિજય ભં૦ ૧૯૨.થું).

૧૯ વિદ્યાકર ગણિ.–શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિ તેમજ વિદ્યા ગુરૂ શ્રી હરિભદ્રસૂરિની કૃપાથી એમણે હૈમવ્યાકરણ વૃત્તિની દીપિકા ઉદ્ધરી. (જે. સ. ભ)

૨૦ મુનિભદ્ર–ઉપરોક્ત શ્રી મુનિદેવસૂરિકૃત શાંતિનાથચરિત્ર ઉપરથી એમણે સં ૧૪૧૦ માં નવું શાંતિનાથચરિત્ર બનાવ્યું. (પ્ર પરી. પ્ર)

૨૧ ધર્મચંદ્ર–આ મહાત્માના કહેવાથી સં. ૧૨૯૩ માં રત્નદેવ ગણિએ શ્વેતામ્બર જયવલ્લભકૃત પ્રાકૃત વિજ્જાલય (વિદ્યાલય બુહ્. ૬ નં. ૭૪૪) પર ટીકા (બુ નં ૪૨૦) રચી.

૨૨ જયમંગળ–મારવાડમાં આવેલા સુધા નામ પર્વત ઉપર આવેલા ચાચિગ દેવની પ્રશસ્તિ એમની બનાવેલી છે.

૨૩ રામભદ્ર–પ્રબુદ્ધરોહિણેય નાટકના કર્તા.

૨૪ સોમચંદ્ર–વૃત્તરત્નાકર નામના છંદોગ્રંથ ઉપર સુબોધિની વૃત્તિ બનાવનાર

ઉદયસૂરિ–આ આચાર્ય પણ વાદિદેવસૂરિના ગચ્છના છે એમણે વસંતવિલાસના કર્તા બાલચંદ્રસૂરિને સારસ્વત મંત્ર આપ્યો હતો.]

શ્રી સોમપ્રભાચાર્યની કૃતિઓ.

(૧) સુમતિનાથ ચરિત્ર આ ગ્રંથની રચના મહારાજા કુમારપાળના રાજ્ય અમલ દરમ્યાન થઈ હતી એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે

અને કુમારપાળનું [illegible] માં [illegible] છે કે
[illegible] પ્રથમ [illegible] આ [illegible]
તીર્થંકર સુમતિનાથનું [illegible] અને [illegible] પ્રમાણ
આપેલ છે [illegible]
[illegible] આ ગ્રંથનું

(૨) [illegible] તેની રે
પ્રથમ પદ [illegible] એટ
[illegible] [illegible] ચિત્ર
એ પદોનો સંગ્રહ [illegible] [illegible] અનું
[illegible] છે આ ગ્રંથ જૈન [illegible] આવેલ,
અને શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના [illegible] રીતે
હરિના [illegible] [illegible] પ્રસ્તુ
શીલ, સાજન આદિ વિષયો [illegible] છે. આ
લખેલું છે આમાના [illegible]
[illegible] ગતિમા [illegible]
ગ્રંથ બીજી કૃતિ તરીકે [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]
રમીદાસે [illegible] કાવ્યમા [illegible]

(૩) પ્રસ્તુત [illegible]
[illegible] સ્તુતિમા [illegible]
આ ગ્રંથ એમની [illegible]
પ્રથમા [illegible]
[illegible] છે આ કાવ્યમ [illegible]

१ द्वादशस्वप वर्षाणां [illegible] मध्ये [illegible]
बीसे दिव गते ॥

[illegible] વિદ્વાનો તરફથી એમને [illegible]નું નામ પ્રતિ-
[illegible] હતું

(૪) કુમારપાલપ્રતિબોધ અથવા જિનધર્મ પ્રતિબોધ આ ગ્રંથ વિ. સં. [illegible] કુમારપાલના મૃત્યુ પછી [illegible] વર્ષે રચાયેલો છે. આ ગ્રંથમાં આ હેમચંદ્રાચાર્ય અને કુમારપાલ સંબંધી જે હકીકતો [illegible] વિશ્વસનીય [illegible] પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ [illegible] અનેક કથાઓ આપેલી છે. તેથી આ ગ્રંથ [illegible] છે.

(૫) [illegible]—આ નાટક પણ આ વખતની [illegible] પણ [illegible]

કુમારપાલ પ્રતિબોધ તથા આ નાટક [illegible] કૃતિમાં [illegible] [illegible] છે પરંતુ તે [illegible] નથી ને [illegible] પણ એમના [illegible]

[illegible] ઉપદેશતરંગિણીમાં [illegible]

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible]

-ઉ૦ તરંગ ૧૪

[illegible]

શ્રી જૈન ચિત્રકલ્પદ્રુમ

ગુજરાતભરની જૈનાશ્રિત ચિત્રકલાનો તાજેતરમાં બહાર પડનારો

અપૂર્વ ઐતિહાસિક સંગ્રહ

(વિ. સં. ૧૧૮૪ થી ૧૯૭૦ સુધી)

આદિથી અંત સુધી કુમાર કાર્યાલયમાં જ તૈયાર થનારો
અતિ મૂલ્યવાન વિરલ અને અપૂર્વ કલાસંગ્રહ

જેમાં મૂળની આબેહૂબ પ્રતિકૃતિ દાખવતી ૩૩ પૂર્ણરંગી તથા
૪૦ એકરંગી ચિત્રપ્લેટો છે, અને તેમાં બધાં મળીને

દોઢસો ઉપરાંત ચિત્રો સંઘરાયાં છે

*

એ કલાસામગ્રી ઉપરાંત એ ચિત્રો ઉપર વિવેચન કરતા મનનીય લેખો તેના ઉપલબ્ધ સ્થાનો તેને લગતા ઇતિહાસ વગેરેની માહિતી આપતો લેખ તથા પ્રાચીન લેખનકલાની પદ્ધતિ અને તેના સાધનો, સોનેરી રૂપેરી રંગીન શાહીઓ વગેરેની બનાવટના રસાયણો આદિ હકીકત પર પ્રકાશ પાડતો પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી નો વિસ્તૃત અભ્યાસપૂર્ણ લેખ આ પુસ્તકના મહત્ત્વમાં ઉમેરો કરશે

સુંદર છપાઈ આકર્ષક રૂપરંગ પાકા પૂઠાની બાંધણી
સુંદર કેઈસમાં મૂકેલા ગ્રંથ

દુર્લભ યંત્રો અને વિધાનો

શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી વિરચિત ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર, એની લઘુવૃત્તિ
તેમજ એની આરાધનાનાં વિધાનો તથા યંત્રોના ફોટાઓ
આપવામાં આવ્યા છે. તથા શ્રીપદ્માવતીદેવીનું સ્તોત્ર
તથા વૃત્તિ દેવીના આરાધનની વિધિ સાથે
આપવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરાંત
શ્રીકલિકુંડ પાર્શ્વનાથનું સ્તોત્ર
ખાસ ખર્ચ કરીને તૈયાર
કરાવેલા યંત્ર સાથે
આપ્યું છે.

આ સંગ્રહ તો અપૂર્વ છે અને તે મંત્રતંત્રના શોખીનોને પણ એટલો જ ઉપયોગી છે. જેના પર ફ્રાન્સના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડૉ. ગેરીનોટ, જર્મન દૃષ્ટિએ જૈનધર્મના લેખક હેલ્મુથ વોન ગ્લાઝેનાપ, ડૉ. શુબ્રિંગ (હામ્બુર્ગ) પ્રો સ્ટાઈન કોનો (નોર્વે) બ્રિટિશ મ્યુઝિયમના પુસ્તક વિભાગના ડીરેક્ટર ડૉ. એલ.ડી. બારનેટ વગેરે સંખ્યાબંધ પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો તથા મૉડર્ન રીવ્યુ, મુબઈ સમાચાર, વીરશાસન, દિગમ્બર જૈન વગેરે પત્રોએ સુંદર અભિપ્રાયો આપેલા છે.

પ્રકાશક

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ

સંચાલક

શ્રી જૈન પ્રાચીન સાહિત્યોદ્ધાર ગ્રંથાવલિ
માડવીની પોળમાં નાગજી ભૂધરની પોળ. અમદાવાદ

अनेकार्थसाहित्यसङ्ग्रहः ।

[१]

॥

श्रीहेमचन्द्रसूरिशिष्य–श्रीवर्धमानगणिविरचितं

षोडशोत्तरशतार्थविवृतियुतं

श्रीकुमारविहारप्रशस्त्यन्तर्गतं काव्यम् ।

श्रीहेमचन्द्रसूरिशिष्येण वर्धमानगणिना कुमारविहारप्रशस्ती-
[illegible] [illegible] षोडशोत्तरशते व्याख्यातं
[illegible] । [illegible] ॥ तदेवम्—

गम्भीरः श्रुतिभिः सदाचरणतः प्राप्तप्रतिष्ठोदयः
सत्कान्तारविचारणीयविषयो बहुगुणो च साम्यमालम्बते ।
श्रीचौलुक्यनरेश्वरेण विबुधश्रीहेमचन्द्रेण च
श्रीमद्वाग्भटमन्त्रिणा च परिवादिन्या च मन्त्रिणा च ॥

(कुमारविहारप्रशस्ती श्लो. ८७)

[illegible] [illegible]

[illegible] –

अथ [illegible]

[illegible]

धेन' नृपतिना सामस्त्येनोऽयं विहारः । अथवा—नरेन्द्र-गुणैरिन्दुकान्तिभिः अपि, सकलो माता पितरो च मह-गुणैः सकलकान्तिमतां विधेयः । सदैव मधोऽयं विरः । गुणैः कीदृशः ? 'गम्भीर' गाम्भीर्ययुक्त । काभिः ? 'कुन्दैः' स्वसादेशभवैः । न केवलं यो गुणवदादेशभवमात्रै इति 'सदानन्दनः' शोभनाभोगः कान्तिमान्, 'दस' 'दक्ष'। 'सकान्तार्पितप्रियः' सकाः—आत्मनिष्ठ, कान्ता—देवाङ्गना आ—लक्ष्मीः तया रचितं प्रियं येन स तथा भवदर्थः—नरेन्द्र-श्रीमद्भवनेनाऽपि विहितप्रिय । यद्वा सत् शोभनं छायाको यद्द-मरतकं तदन्तेन—पर्यन्तेन आगमेन प्रिय—प्रशमादिकं येन स । यद्वा सतां—यूनां कान्ता सकान्ता—वारविलासिन्यः ताभिः उत्सव-कृताभिः रचितं प्रियं—आह्लादगुणं येन सः, अत एवासौ नृपतिः 'सद्-गुणः' तव पादपङ्काश्रयणेन प्रगुणमहिमा । यस्तु गुणैर्दुष्ट स भवदनाश्रयणेन कान्तारमेव विशति । अयमर्थः—श्रीकुमारपालदेवनर-तनृपतिना साम्येनोक्तः । यस्तु तथा न प्रगतिशाली स तावद् मन्ते

॥ इति प्रगतनृपवर्णनम् ॥ १ ॥

अथाऽप्रणतनृपवर्णनम्—

हे चौलुक्य! 'नोश्वरण' (उक्त-)स्वरूपेण नृपान्तना सह साम्यम-लम्बतेऽसौ विहार । नृप 'गंभार' गम अम-मेनि गमे 'युवत्वादृव-शरणगतुदपह' (सिद्ध० ५–३–२८)इति भावेऽलि गम, स्वपन्न-त्यागेन कश्चित पर्वतादौ गमन, तं करोति आचष्टे वा स्वबान्धवान्-दारसुतसुहृदा इति 'णिज् बहुल नाम्न कृगादिषु' सिद्ध.

१-४-४२) इति [illegible] '[illegible]' (सिद्ध. ७-१-४३)
[illegible] [illegible] [illegible] ' क्विप् ' (सिद्ध. ५-१-१४८)
[illegible] [illegible] '[illegible]' (सिद्ध. ४-१-८३) इति [illegible] क्विपः
'[illegible]' (सिद्ध. १-१-१७) इति अप्रयोगे [illegible]-[illegible]-
[illegible], [illegible] श्रीकुमारपाल[illegible] [illegible] परित्यज्य अन्यत्र
[illegible] । ' श्रीर ' श्रिया राजते श्रीर । [illegible]—[illegible] प्रति-
[illegible] [illegible] [illegible] श्रीरद इति [illegible] ।
[illegible] ' दुर्जनैः ' [illegible] ' [illegible] ' [illegible] ' [illegible] '
[illegible] प्राप्ता प्रतिष्ठा—अवस्थानं उदयपदवी येन सः, अत
एव सन्—शोभनं पुण्यतालेर्दिभर्यत्र [illegible]—अरण्यं तत्र स्थितः—
[illegible] [illegible] [illegible] श्रिया—[illegible] यस्य स एवं-
[illegible] । [illegible] ' [illegible] ' निर्गुण इत्यर्थः । यदि
[illegible] [illegible] अभविष्यन् तदाऽसौ तव प्रजाया एवं [illegible] ।
इत्यग्रजनृपवर्णनम् ॥ २ ॥

अथ ग्रामवर्णनम्—

'[illegible] ' ' [illegible] ', अणोराजविजये दुर्जनैरपि
[illegible] [illegible] इति [illegible] नरः, अपरं तु समराङ्गणे भटाः
[illegible] । [illegible] सकलजगज्जन्तूनामाकारोऽभिधीयते ।
[illegible] [illegible] [illegible] प्रभुणा—[illegible] सह [illegible]ऽयं
[illegible] । [illegible] [illegible] ' [illegible] ' चतुर्मुखादिविनिर्गतैर्वेदैर्गम्भीरः
[illegible] [illegible] । [illegible] 'ग्रामप्रतिष्ठादय ' । प्राप्ता प्रतिष्ठा-
[illegible] येन [illegible] येन स [illegible] उदयश्च उत्—उदयतं अयं—

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ३ ॥

अथ [illegible]—

[illegible]

[illegible] 'अभ्यर्चित' [illegible]

[illegible] –सन्मार्गात [illegible]

[illegible]

यद्वा मामां गचितं–निर्दिने प्रियं–[illegible]

सः । ननु एकशरीरेण कथं नाना [illegible]

मतो' इत्याह–'बहुगुण' [illegible]

लक्षणाः तन्निष्पन्नरूपहेतुनया [illegible]

[illegible] ॥

अथ महेश्वरवर्णनम्—

'हे श्रीचोल्लुक्यनर'' रुदतीमुकुट यतया [illegible]

…श्वरेण' महेश्वरेण सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । ईश्वरोऽपि द्विवि-
…ो रागी परमब्रह्ममयश्च । तत्र रागी तावद् भण्यते—'गम्भीरः' अलब्ध-
मध्यः । घामि ! ' श्रुतिभि ' सानुरागपार्वतीचाटूक्तिश्रवणैः । 'सदा
…व' सदैव । 'रगतः' सङ्ग्रामान् ' प्राप्तप्रतिष्ठः ' दानववधेन लब्ध-
जयवाद इत्यर्थः । 'अदयः' दानवान् संहरन् निर्दयः । सत्कान्ता—
पार्वती तया रचितं प्रियं—सुरतसुखजन्य आह्लादो यस्य सः ।
'बहुगुणः' बहव—प्रचुरीभूता गुणा—सत्त्वरजस्तमोरूपा यस्य सः ।
इति सरागेश्वरवर्णनम् ॥५॥

अधुना परमब्रह्ममय ईश्वर उच्यते—

'हे चौलुक्यनर !' अष्टादशदोषविप्रमुक्तमहेश्वरभक्तिकरणेन सर्वा-
…ङ्गपरिणतजिनधर्मप्रवणतया चौलुक्येषु अद्वितीयपुरुष ! । कीदृशः
परमब्रह्ममय ईश्वर ? 'गम्भीरः' अलब्धमध्य. । 'श्रुतिभिः' कल्पे
कल्पे तथातथावितथदेवप्रतिपादनैः. सत्—शोभनं यत् आचरणं—धर्मा-
चार तेन प्राप्तप्रतिष्ठ —लब्धमाहात्म्य उदयः—अणिमाद्यष्टविधैश्वर्यं
यस्य स । सता—शिष्टाना कान्ताना—स्त्रीणा रचितं—जनितं प्रियं—
स्वर्गापवर्गप्राप्त्या सुखं येन स । 'अबहुगुण' सत्त्वरजस्तमोरहितः ।
…रमपुरुष इत्यर्थ । इति नीरागेश्वरवर्णनम ॥ ६ ॥

---

१ अष्टादश दोषास्त्वमी—
अन्तराया दान (१) लाभ (२) वीर्य (३) भोगो (४) पभोगगा
(५) । हासो (६) रत्य (७) रती (८) भीति (९) र्जुगुप्सा (१०)
शोक (११) एव च ॥ कामो (१२) मिथ्यात्व (१३) मज्ञान (१४)
निद्रा (१५) चाविरति (१६) स्तथा । रागो (१७) द्वेष (१८) श्च नो
…दशाऽप्यमी ॥ (अभि० चिन्ता०, का०१, श्लो० ७२-७३)

...श्रा दा-दानेन दर्शने यत् तत् सदा-सदानं तद सदावर्णं च
...न ... ... अत एव 'दयः' 'दय दानगति-
...' इति दर्श ' ... ' (सि० ५-१-४९) इति वर्ण-
... ...
... ... 'बहुगुण' ... ।
... इति धनदवर्णनम् ॥ ८ ॥

अथ शेषदावर्णनम्—

हे ... ' ... रूपम् । पुनः ...
... ! , ... सुभगरूपवान् ।
... ... ! ' ... ' पुनः
... ... ' ... ' (सि० ५-१-१०१)
... ' ... ' (सि० २-१-९१) इति न-
इति ह ' ... ' ... तेन ... ...
... ... ' ... ' ... ... गिरि विवपि
... । ... ... ' ... ' ... इति-ददाति
... इति ... , स ... ... इति-ददाति
... इति ... , ... इति ...
... इति ... , ... (सि० २-४-१७) इति
' ... ' ... ' (सि० ५-१ ७२) इति ... ' ...'
' ... ' (सि० ५-१ ...) इति ... ... । ' द्युतिभि. '
(सि० ४-३-८१) इति ... इति सिद्ध । ' द्युतिभि. '
... ... , ... पठिता. स्तुती
... ... , दा-दानेन समीहितवितर-

येन पालनेन वा साधकानां उपलक्षितः ' दांवृक् लवने ' इत्यस्य धातोः प्रयोगे लवनेन वा शत्रूणां उपलक्षितः । चः विशेषणसमुच्चये । ' रणतः ' सङ्ग्रामात् प्राप्तप्रतिष्ठः मुद्गल–रेपल–जोटिङ्गादिषु । 'दय' दानपरायणः भक्तानाम्, 'अदयो वा' शत्रुषु निर्दयत्वात् । सु– शोभनं यत् कं–मस्तकं तस्यान्तः–' स्वरूपप्रान्तयोरन्तः ' (शाश्व- को. ३/१) इति उक्तेः अत्र अन्तशब्दः स्वरूपे, तत्र मस्तके आरचितं प्रियं–आत्मसन्तोषो येन सः, करकलितमुण्डदर्शनात् विश्र- म्यति हसति गायति च क्षेत्रपतिरिति । बहवो गुणाः स्वशौर्यादयो यस्य सः ।

इति क्षेत्रपालवर्णनम् ॥ ९ ॥

अथ श्रीमदरतीर्थंकरवर्णनम् —

'हे श्रीचोड्डायनः !' सम्बोधने पूर्ववत्, अष्टोत्तरशतानुत्तमा[illegible] वादुर्भावेन भो[illegible]दायेषु परमपुरुष !, तथा ए.–[illegible]हरसदृश ! [illegible] [illegible] [illegible] भवति त्वमपि शरणागतजनानुग्रहकरण- [illegible] तथाप्यत. ' धरण ' धु. पूजायामव्ययम्, पूर्वं [illegible] भवति नवा अरनामा तीर्थंकर. तेन सह [illegible] [illegible] श्रीमदरनाथः ! ' [illegible] ' [illegible] [illegible] । ' [illegible] ' [illegible] ।

' धनुर्गीर्वे धनुर्वंकं धनुर्गी धर्वदेशकम् ।
धनुर्गर्निरिनिर्मुन्द नमामि जिनपुङ्गवम् ॥ '

इत्युक्ते । 'धनु' –[illegible] [illegible] ' [illegible] [illegible] [illegible] ' [illegible] [illegible] । 'दय ' [illegible] [illegible] ।

णि तामिः ' रतिनप्रियः ' निर्मितसम्भोगसुखः अत एव 'स
नः ' विरहदुःसम्याऽसम्भवत्वात् ॥

इत्येकान्तसुखभाववर्णनम् ॥ ११ ॥

य विष्णुचक्रवर्णनम्—

'हे श्रीचौलुक्यनः !' सम्बोधनं पूर्ववत् शरणागतवत्सल
कूटपुरुष ! हे प ! ' भंग ' शोभनारकेण सुदर्शनेन विष्णुचक्रेन
ह साम्यमालम्बनेऽय विहार । कीदृशः सुदर्शनः ? ' गम्भीरः '
म्भीर्यभाक् । काभिः ' ' श्रुतिभि ' शत्रुप्रतिहतिसमयसमाश्रितसं
नर्घोषश्रवणे । 'सदा च' सर्वदा च ' रणत ' सङ्ग्रामात् प्राप्तप्रतिष्ठः
त्–ऊर्ध्वं अय–गमनं यस्य स । सत्य –शौर्यादय. शोभना वा या
कान्ता.–सत्यभामा–रुक्मिणीप्रभृतयो यस्य स.,स चासौ अघ अः–नि
शुः तस्य रचितं प्रियं येन स अत एव सर्वायुधेषु अयमेव बहुगुण ॥

इति विष्णुचक्रवर्णनम ॥ १२ ॥

अथायं विहारः कामसुतसदृश इति कथ्यते—

हे श्रीचौलुक्यनर ! इ–कामः स ईश्वर आमलाभे प्रभुर्यस्य
अनेन अनिरुद्धेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहार । य कामसुत
स कीदृशः ? 'गम्' गमनकता सकलजनचित्तेषु इति गम । 'भीरः'
भियं ईरयति–कम्पयति भीर. । अत्रापि रूपसिद्धि पूर्ववत् । काम
सुतत्वेन निर्भयः । यदि वा 'गम्भीर.' गाम्भीर्यशाली । ' श्रुतिभि '
प्रबलवीर्यतया सकललोकश्लाघाश्रवणैः ' सदा च ' सर्वदा च 'रणात'
समरसंरम्भात् ' प्राप्तप्रतिष्ठोदय ' प्राप्तप्रतिष्ठोन्नति । स कान्ता–उषा

न्यदा ' हर्षितप्रिय ' हर्षितजनगुरुः । बहव —प्रचुरा शौर्यशोभाद्यादयो गुणा यस्य स बहुगुणः ॥

इत्यनिरूपवर्णनम् ॥ १३ ॥

अथ वागुरिकवर्णनम्—

हे महाराज ! अविधा[illegible]मयरविरतसागागजिरयबागमर्दितारामभोजन्य गुरुमोदक—मार्पटिक—औनिक—नागर—रक्तभिक्षु—श्वेतभिक्षुविप्रवर्णिनीनानावदनाऽऽसीनाऽजयजवध्वनिकोलाहलश्रवणवपिरित्रप्रवासितवनेचरमार्गवसन्ध्यमन्दप्रयाणपथगवाक्षनिपण्णाद्विनवरनिरीक्षमाणमुच्यमान ' धीरोद्धरयन ! गम्भोधनं दुर्धरत । हे प्र ! वागमुभग ! ' धंरण ' धमि—बाणैः गर्जन्ते यः स भरः—वागुरिकाख्येन मम साम्यमाश्रित्येऽयं विहारः । वागुरिकः कीदशः ! ' गम ' आखेटकाय वने गन्ता । ' भीरः ' भयप्रदः ' धनिभिः ' धनुर्गुणरणवाग्यदर्शी ('सदा' सर्वदा सरसस्तनेन वा उपलक्षितः ' चरणात ' चरीकृतचरणन्यासात् , यद्वा ' चरणतः ' इतस्ततश्चङ्क्रमणात् ' प्राप्तप्रीतिः ' प्रकर्षेण आप्ते—प्राप्ते मृगादौ प्रतिष्ठते मारणायेति प्राप्तप्रीतिः । ' अदय ' निर्दयः पशुव्यापादने । ' साकान्तारचर्याप्रिय ' सति—बहुश्वापदसद्भावात् शोभने कान्तारे—ऽरण्ये चित्ते—दर्शने प्रिय—मृगव्यापादनादिकर्माभिलषितं यस्य सः । बहुगुणः—प्रचुरा अपरिमह , तन्मयवाद वागुराणाम् ॥

इति वागुरिकवर्णनम् ॥ १४ ॥

अथ पड्डीपतिवर्णनम् –

हे धावा[illegible] ! ' दुर्धरण ' दुःशब्देन गिरिगुहराभि

तस्य तत्र वा ईश्वरः—पल्लीपतिस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। पल्लीपतिः कीदृशः ? ' गम्भीरः ' गमं—धाव्यागमनं कुर्वते तमाचक्षते वा इत्यादि । रूपसिद्धि पूर्ववत् । तेन गमः—पल्लीभङ्गप्रवृत्ताश्चराः इत्यर्थः तेषां भियं राति—ददाति गम्भीरः, रूपसिद्धिः पूर्ववत्, पल्लीभङ्गप्रवृत्तानां भयप्रद इत्यर्थः । ' श्रुतिभिः ' सततशृङ्गकवादनश्रवणैः ' सदा च ' सर्वकालं ' रणतः ' संग्रामात् ' प्राप्तप्रतिष्ठोदयः ' लब्धमाहात्म्योन्नतिः ' सत्कान्तारचितप्रियः ' सतां कान्ताः—कान्तियुक्ताः स्त्रियः ताभिः स हठात् समानीताभिः ' रचितप्रियः ' जनितदृष्टिसन्तोषः । अयमभिप्रायः—सतां कान्तास्तं न बहुमन्यन्ते, ततोऽसौ वाञ्छितसुरताभावात् दृष्टिनिरीक्षणमात्रमप्युत्सवं मन्यते । ' बहुगुणः ' शबरेषु समधिकशौर्यगुणः ॥

इति पल्लीपतिवर्णनम् ॥ १५ ॥

अथ चकोरवर्णनम्—

हे श्रीचौन्दुरयनर ! ' ईश्वरेण ' ईशब्देन शशधरकिरणा अभिधीयन्ते, तेषु शु–सुष्ठु यथासमयमेवं इयर्ति यः स ईश्वरः । शु पूजायामव्ययमस्ति, तेन ईश्वरेण—चकोरेण सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । चकोरः कीदृशः ' गम—गमनं करोति इन्दुना किरणपानाय, रूपसिद्धि पूर्ववत् । गम—गन्ता शशधरकिरणकलापकवलनार्थं नभसा यद्वं । तदयमभिप्रायः । कामिभिर्ना ' ' [illegible] [illegible] ' [illegible] —नक्षत्राणि विशन्ति यस्य स भी—चन्द्रः तस्य ई—श्री –[illegible] तस्या गमनं कुर्वन्ति आचक्षते वा इत्यादि । रूपसिद्धि पूर्ववत् । [illegible]

ताः श्रुतयश्च—श्रवणानि ताभिः चन्द्रचन्द्रिकाप्रतिपादनश्रवणैः 'सदा' सर्वदा 'चरणतः' चंक्रमणात् 'चर् गतिभक्षणयोः' भक्षणाद्वा 'प्राप्तप्रतिष्ठोदयः' प्राप्तप्रतिष्ठः उत्–ऊर्ध्वं गमनं यस्य सः, किरणग्रहणाय ऊर्ध्वमञ्चुपुटस्य तस्य गमनदर्शनात् । सत्कान्ता–चकोर्य ताभिः रचितप्रियः । बहवो–विविधा गुणाः विषदूषितान्नसूचनादयः काष्ण्यादयो वा धर्मा यस्य सः । तथा चोक्तम्—

चकोरस्य विरज्येते नयने विषदर्शनात् ।

'बहुगुणः' पक्षिषु प्रचुरगुण ॥

इति चकोरवर्णनम् ॥ १६ ॥

अथ नागराजवर्णनम्—

श्रीचौलुक्यनरतिलक ! ईकारेण भुजगा अभिधीयन्ते, तेषां ईश्वरो नागराजः तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । गम्भीरः 'श्रुतिभिः' कर्णैः फणासहस्रवर्तिभिर्दृक्कर्णैः इत्यर्थः । 'सदा' सर्वदा 'अचरणा' सर्पास्तेभ्योऽचरणत 'प्राप्तप्रतिष्टः' पाताले लब्धप्रतिष्ठ. 'दयः' भक्तानां वाञ्छितार्थदाता । सत्कान्ता—नागाङ्गना ताभि. 'रचितप्रिय' निर्मिताह्लादः 'बहुगुणः' प्रचुरगुण ॥

इति नागराजवर्णनम ॥ १७ ॥

अथ सुरपतिवर्णनम्—

हे चौलुक्यन 'ऽर्थरेण' अकारेण अजरा–निर्जरा देवा अभिधीयन्ते, तेषा ईश्वर –सुरपति तेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहार । सुरपति कीदृश 'गम्भीर' 'गुरुर्णवृन्दऽ:ारणगम्भ्दगह' —

अथ कृतान्तवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्य ! चौलुक्येषु श्रीपात्र ! 'नरेश्वरेण' नराणां—उपलक्षणत्वात् सर्वजीवानाम् आ इति परितापकरणं—मारणं प्राणानां शरीरान्तरसङ्क्रामणं तत्र ईश्वरः—कृतान्तस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । कीदृशः कृतान्तः ? ' गम् ' बालतरुणवृद्धेष्वस्खलितगतिः, त्रिभुवनेऽपीत्यर्थः । तथा ' भीरः ' भयप्रदः । काभिः ? ' श्रुतिभिः ' आकर्णनैः । सदं—सखण्डनं यत् आचरणं—चेष्टितं तेन तम्—क्षयः 'तमुच् दमूच् उपक्षये' इति धातोर्भावे ' क्रुत्सम्पदादिभ्यः ' (सिद्ध. ५–३–११४) इति क्विबन्तस्य प्रयोग तया तसा प्राप्तप्रतिष्ठः, उदयः—उन्नतिर्यस्य सः । सतां—पुरुषाणां कान्तानां—स्त्रीणां न रचित प्रियं—अभिप्रेतं येन स । सर्वजगतोऽपि निधनमित्यनिष्टः, अत एव अवद्गुण —निर्गुणः ॥

इति कृतान्तवर्णनम् ॥२०॥

अथ राक्षसवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्यन ! सम्बोधनमिदम् । ' एश्वरेण ' एकारो निशि गद्दिन ननथ नम्यां शु—मुष्ट्र इयर्ति 'अच्' (सिद्ध० ५ । १ । ४९) इति अचि 'नामिनो गुणोऽक्ङिति' (सिद्ध. ४।३।१) इति गुणे 'इवर्णादेरस्वे स्वरे यवरलम्' (सिद्ध. १ । २२ । १) इति ओम्कारस्य वत्वे च एश्वर —नक्तञ्चर तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहार । स कथम्भूतो नक्तञ्चर ? ' गम ' सर्वत्र गन्ता । 'भीर ' भयप्रद , 'श्रुतिभि ' आकर्णनैरपि । 'सद' सखण्डनं यदाचरणं—चङ्क्रमणं आ—समन्तात् भक्षणं वा तस्मादपि भीरः । प्रगता आमेषु

प्रतिष्ठा यस्य सः। 'अदयः' निर्दयः। सन्ति—मल्लक्षणानि यानि कानि—मरतकानि तेषां अन्ताः—पर्यन्ताः तैः आरचितं प्रियं येन सः। 'अबहुगुणः' शेषमुरापेक्षया ॥

इति राक्षसवर्णनम् ॥ २१ ॥

अथ वरुणवर्णनम्—

तथा हे श्रीचौलुक्यनर! ईशब्देन वारि प्रतिपाद्यते, तत्प्रधान ईश्वरेण—जलाधिदेवेन वरुणेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशो वरुणः? 'गम्भीरः' काभिः? 'श्रुतिभिः' जलध्वनिश्रवणैः जलाधिदैवतत्वात् तस्य। 'सदा' सर्वदा 'अचरणतः' असञ्चारात् पश्चिमायामेव दिशि लीनत्वात् प्राप्तप्रतिष्ठः। 'दयः' दानशीलः। सत्कान्ताः—अन्तःपुरवारवध्वस्ताभिः 'रचितप्रियः' जनितसन्तोषः। 'बहुगुणः' सकलगुणभूषितः ॥

इति वरुणवर्णनम् ॥ २२ ॥

अथ वायुवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्यनः! 'एश्वरेण' एकारेण गमनमभिधीयते, तत्र शु—सुष्ठु अस्खलितप्रसरतया इयर्ति एश्वरः—सततगतिः पवनस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशः पवनः? गम्भीर 'श्रुतिभिः' प्रतिशब्दश्रवणैः। सदा—सर्वदा चरणतः—सञ्चरणात् प्राप्तप्रतिष्ठः—सदागतिरिति प्रतिष्ठितः स चासौ उदयश्च उत्—ऊर्ध्वं अयः—गमनं यस्य सः, पताकादौ तथा तद्गमनलिङ्गदर्शनात्। सत्—शोभनं यथा भवति एवम्—कान्तारे—अरण्ये चित उपचयप्राप्तं प्रियं यस्य सः। बहवः सौरभ्यप्रभृतयो गुणा यस्य स बहुगुणः ॥

इति वायुवर्णनम् ॥ २३ ॥

रुद्रवर्णनं पूर्वं कृतमेव। इति सुरपतिप्रभृतिदिक्पालवर्णनम् ॥

अथ कमठवर्णनम्—

हे चौलुक्यनः ! 'एकेरेण' अकारः कमठवाचकः स चासौ ईशश्च तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । कीदृशः कमठः ! 'गम्भीरः' गाम्भीर्यभाक् 'श्रुतिभिः' वेदोद्गारैः, वेदे हि "पृथ्वी कमठेन धृता" इत्यस्ति श्रुतिः, स तु गम्भीरतया हर्षविषादरहित इत्यर्थः। सदा–सर्वदा यावल्लोकस्थितिः 'चरणतः' चरणेभ्यः 'प्राप्तप्रतिष्ठोदयः' लब्धप्रतिष्ठोन्नतिः । सत्–शोभनं यत् कं–पानीयं तदन्ते–तत्पर्यन्ते आरचितं प्रियं इतस्ततः परिसर्पणं येन सः । बहवो महाभरात्कान्तपृथ्वीधारणादयो गुणा यस्य स । यद्वा 'गम्भीरः' अलब्धमध्यः करोटेन्तरतीव गोपितावयव. 'श्रुतिभिः' वेदैरुपलक्षितः सदा–सर्वदा 'चरणत' चरणान्तराध्यायविशेषाः तेभ्यः सकाशात् प्राप्तप्रतिष्ठः । यद्वा 'चरणत' चरणचतुष्टयबलात् प्रतिष्ठितः । शोभनेन कान्तेन–मस्तकपर्यन्तेन अस्य–प्रजापतेः रचितं प्रियं येन सः, प्रजापतिप्रणीतसृष्टेराधारभूताया धरायाः अभ्युद्धारात् । अत एव शेषकमठेषु अयमेव बहुगुण समधिकबलत्वादेतस्य ॥

इति कमठवर्णनम् ॥ २४ ॥

अथ पातालवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्यनर ! 'ईश्वरेण' ईशब्देन भुजगानां फणामणिरश्मयाऽभिधीयन्ते, तनश्च तैरुपलक्षित पाताले प्रभुर्यत्र तत् पातालं तेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहार । कीदृशः पातालभागः ! 'गम्भीरः' अलब्धमध्यः । काभि ' ' श्रुतिभि ' परमाधार्मिककदर्थ्यमाननारककुलकोलाहलश्रवणै । सदा–सर्वदा अचरणाः–सर्पाः तेभ्य.

प्रकर्षेण आप्तप्रतिष्ठः। दशब्देन कलत्राण्यभिधीयन्ते, दानि–नागाङ्गना
याः–श्रिय इव यत्र स दयः। सन्ति–शोभनानि कानि–जलानि ये
ते सत्काः ते च ते अन्ताः–पर्यन्ताः तैः रचितप्रियः–जनितसन्तोषः
'बहुगुणः' प्रभूतगुणः मर्त्यलोकापेक्षया ॥

इति पातालवर्णनम् ॥ २५

अथ मर्त्यलोकवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्य! 'नरेश्वरेण' नराणां ई–रचना तस्यां ईश्वर·
प्रभुः समर्थः, मर्त्यलोक एव तत्र तेषामुत्पत्तेः, तेन साम्यमालम्बतेऽयं
विहारः। कीदृशः मर्त्यलोकः? गम्भीरः 'श्रुतिभिः' सततसञ्चरिष्णु
तिर्यङ्मनुष्यकोलाहलश्रवणैः, श्रुतिभिः—वेदैर्वा। 'सदाचरणत'
शोभनाचारात् प्राप्ता प्रतिष्ठा उदयश्च येन सः। यद्वा सदा–सर्वकाले
असदाचरणतः–अनाचारात् प्रगता आप्ते–देवगुर्वादौ प्रतिष्ठा–स्थैर्यं उदय·
सद्गतानुकूलं च दैवं यत्र स'। अयमभिप्राय·—सदाचरणं कुर्वंति यदा
मानुषास्तदा सुगतिर्भवति, असदाचारनिरतानां तु दुर्गतिरेव। 'सत्का·
न्तारचितप्रियः' सत्कान्ताभिः रचिता–कृताः प्रिया यत्र सः। 'बहुगुणः'
प्रचुरगुणोऽनादिधर्मप्रतिबद्ध· अन्यथाऽबहुगुणः ॥

॥ इति मर्त्यलोकवर्णनम् ॥ २६ ॥

अथ सुरलोकवर्णनम्—

हे श्रीचौलुक्यनः! 'एश्वरेण' अकारेण अजरा निर्जरा देवा
अभिधीयन्ते, ते ईश्वरा –समर्था यत्र स सुरलोकस्तेन सह साम्यमाल·
म्बतेऽयं विहार। कीदृशः सुरलोक? गम्भीर, काभि? 'श्रुतिभिः'

[illegible] । तदा—[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] ' [illegible] ' [illegible] ' [illegible], '
[illegible] । ' [illegible] ' [illegible]—[illegible] [illegible] इव [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मुखं [illegible] । '[illegible]'
[illegible] ॥

॥ इति [illegible]वर्णनम् ॥ २७ ॥

अथ धनुर्धरवर्णनम्—

[illegible] ' [illegible] प्रयथा [illegible], [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible]—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] । [illegible] '[illegible].' धनु[illegible] । [illegible]
[illegible]—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—धनुर्वेद[illegible]
[illegible] प्राप[illegible] —धनुर्वेषु [illegible] । [illegible]—[illegible] [illegible]—
[illegible] । [illegible]—[illegible] [illegible]—[illegible] [illegible] [illegible]—[illegible]
[illegible] । '[illegible]' [illegible] गुणे —प्रयथा[illegible] [illegible] । [illegible]—
[illegible] [illegible], [illegible]: [illegible] [illegible]-
[illegible] प्राभ[illegible] [illegible]: [illegible]-
[illegible] प्रयथा[illegible] [illegible] । [illegible] वा ' [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ' [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] —[illegible]
[illegible] ॥

॥ इति धनुर्धरवर्णनम् ॥ २८ ॥

अथ [illegible]वर्णनम्—

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

परोपकारशीलाय य ईश्वरः—सज्जनस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं [illegible]
कीदृशः ? 'गम्भीरः' गम्भीरप्रकृतिः 'श्रुतिभिः' वेदोक्तिभिः य।
सदाचरणं—शोभनाचारः तस्मात् प्राप्तप्रतिष्ठोत्—यद्वा यस्य [illegible]
[illegible]भिर्यर्थः । 'अयः' एति—गच्छति सर्वहृदयाह्लादकत्वेन [illegible]
[illegible]य । 'सकान्तार्चितप्रिय' स मु—शिष्टेषु ये कान्ता—कमनीय
सज्जनशिरोमणय तेषां आ—समन्तात् रचितं—प्रियं अभिमतं येन
स । 'बहुगुण' सकलसौहार्दादिगुणगणनिधानम् ॥

इति सज्जनवर्णनम् ॥ २१ ॥

अथ दुर्जनवर्णनम् —

हे श्रीनरेश्वर । ए—कामागमानरूप 'योग' अतद् [illegible]
पुरुषोत्तमरूपात् अतः—दुर्जनस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं [illegible] ।
कीदृशः दुर्जनः ? [illegible]
[illegible] (सि० ३-४-४२)
[illegible] (सि० ५-१-१४८ [illegible]
[illegible] (सि० [illegible] ८३, [illegible]
[illegible]

[illegible]

अथ [illegible]

[illegible]

ममवगाधगाम्भीर्यभाक् । ' श्रुतिभिः ' वेदोक्तिभिः ' सदाचरणतः '
सदाचारात् ' प्राप्तप्रतिष्ठेन् ' लब्धमाहात्म्यवका । यहा प्रकृष्टा आम-
दिपये प्रतिष्ठा प्राप्ता उत्—उत्कर्षस्य । अयः—अनुकूलदैवमिव वाञ्छि-
तार्थदाता प्राणिनाम् । ' सकान्तारचितप्रिय· · ' सन्—नित्यं कं—
सुखं अन्ते आरचितं—आरचना येषां ते सकान्तारचिता.—सेवका·
तेषां प्रियं यस्मात् सः । ' षड्गुण ' सकलगुणरत्नरत्नाकरः ॥

इति श्रीकुमारपालदेववर्णनम् ॥ ३१ ॥

अथ श्रीराजहंसवर्णनम्—

मया विबुधश्रीहेमचन्द्रेण च सह साम्यमालम्बनेऽयं विहारः ।
विबुधश्च—श्रीहेमचन्द्रश्च समाहारत्वादेकवचनम् । तत्र विना—पक्षिणा
सह साम्यमालम्बनेऽयं विहारः । कीदृशः पक्षी ? ' गम् ' गमनकर्तो
विहायसि । यथा भिया राजते भीरः, काभि स तादृशः ? ' श्रुतिभिः '
तथाविधशब्दश्रवणैः । सदा—सर्वदा चरणतः—चङ्क्रमणात् चरणाभ्यां-
पादाभ्यां वा चरणतः ' प्राप्तप्रतिष्ठ ' प्राप्ताहारस्थितिः । ' अदय· '
निर्दय जीवाहारत्वात् । सच तत् कान्तारं च शून्यारण्यं तत्र चित्तं—प्रियं
आहारवस्थानादिकं येन स , प्रायः कान्तारप्रिय इत्यर्थ , जन-
सङ्के तु भयविह्वलत्वात् स्थातुं न शक्नोति । तथा ' बहुगुणः '
भूरिश्वेतगुण राजहंस इत्यर्थ । अत्रार्थे च सति सत् शोभनं—निर्मलं
यत् कः—मानसजलं तदन्ते—तत्पर्यन्ते आरचितं प्रियं येन सः । शुक-
मयूरादिश्च भूरिनीलगुण , एवं यस्य यो वर्णः स तस्य गुणः. यस्तु
पक्षी हीनस्वरूप सः अबहुगुण इति वर्णनीय । अत्रैकाभिसन्ध्यर्थेऽ-
नेकार्थता, यावत् पक्षिप्रतिपादनं तत्र कस्यापि कोऽपि गुणो भविष्य-
तीति कृत्वा ॥

इति राजहंसवर्णनम् ॥ ३२ ।

अथ श्रीपण्डितवर्णनम्—

तथा बुधेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहार.। तथाहि—विबुध·-पण्डितः गम्भीरः 'श्रुतिभि ' वेदैः सकलवाङ्मयश्रवणैर्वा ।सदा-वरदा सरस्वती भगवती तस्याः चरणत.-पादप्रासादात् 'प्राप्तप्रतिष्ठोत्' प्राप्त-प्रतिष्ठाः(ष्ठं)उत्-वदनं यस्य स । यद्वा सदाचरणतः-शोभनाचारात् प्रकर्षेण आप्ते-देवगुर्वादौ प्रतिष्ठा उत्-वदनं यस्य सः। अयः-अनुकूलदैववत् सर्वलोकसुखजनक. 'सत्कान्तारचितप्रियः' सतां-शिष्टानां कान्तानां-स्त्रीणां आरचितप्रियः-सर्वजनप्रिय इत्यर्थः। तथा अगणितबहुगुण· अगणितबहुरत्नरोहणगिरि. ॥

इति विबुधशब्देन पण्डितवर्णनम् ॥ ३३ ॥

अथ विबुधशब्देन मूर्खोऽप्यभिधीयते इति तत् प्रतिपाद्यते—

विपरीतलक्षणया आगच्छ भो विबुध! इति मूर्खं प्रति प्रतिपादिते मूर्खत्वमेव तस्यावसीयते, यथा दुर्भगं प्रति सुभग ! इति भणि-तेऽपि दुर्भगत्वमभिधीयते, विगता बुधा यस्मात स विबुधः-मूर्खः, तथा चोक्तम्—"मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति" यद्वा विरुद्ध बुध्यते इति विबुधः, 'नाम्युपान्त्यप्रीकृगृज्ञः कः' (सिद्ध० ५-१-५४) इति क', तेन विबुधेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहार । कीदृशो मूर्ख.? 'गम्भीरः' गमा.-सदृशपाठाः तान् करोति आचष्टे वा णिच्, पूर्ववद् रूपसिद्धिः। गम्-आगम· तत्र विषये भिया राजते गम्भीरः

सम्पूर्ण पद्यं त्वेवम् —

" मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गै । मूर्खाश्च मूर्खै. सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ॥ "
(पञ्चतन्त्रे)

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥"
[illegible] ।
[illegible] ॥

([illegible])

[illegible] ।
[illegible] ॥

([illegible])

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥

यः स सकान्तः स नागो अगम्तिनभिगघ न गनिनं—प्रियं मुर्म—येन सः सर्वसंहारकनां इत्यर्थ., यत सर्वेऽपि जीवाः संसारे सर्वैः सह् मन न्धमनेकशोऽनुभूतपूर्वा. । नथा चोक्तमागमे—' एगेगस्स णं जीवस्स सव्वे जीवा माइत्ताए धीयत्ताए पियत्ताए पुत्तत्ताए अणंतसो अ उप्पण्णपुव्व ' त्ति । अत एवाय 'न बहुगुण' निर्गुण इत्यर्थः ॥

॥ इति मूर्खवर्णनम् ॥ ३१ ॥

अथ लक्ष्मीवर्णनम्—

तथा श्रिया सह साम्यमालम्बतेऽय विहार ।

कीदृशी श्री ? अर्थवशाद विभक्तिपरिणाम इति गम्भीर , कान्ति ! ' श्रुतिभिः ' विष्णुनाभिकमलब्रह्मवेदोद्गारै सदाचरणात. ' शोभ- नाचरणात् प्राप्तप्रतिष्ठः—उदयो यस्या सा प्राप्तप्रतिष्ठोदया । सद्- शोभनत्वात् शोभनो य· कान्त —केशव तस्य आरचित प्रिय—सुरत- दानादिकं यया सा । अत एव हि बहुगुण , लक्ष्म्या हि अलङ्कृताः पुरुषा निर्गुणा अपि सगुणा इव भासन्ते ॥

॥ इति लक्ष्मीवर्णनम ॥ ३५ ॥

अथ स्वर्णवर्णनम्—

तथा हेम्ना—सुवर्णेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहार । कीदृश हेम [१] 'गम्भीरम् ' अलब्धमध्यम, वर्णिकावृद्धौ तस्य मूल्यवृद्धेगम्भीर त्वम् । ' श्रुतिभि ' तथामूल्यश्रवणै । सदाचरण दक्षिणावर्त्त-

[१] एकैकस्य खलु जीवस्य सर्वे जीवा मातृत्वेन दुहितृत्वेन पितृत्वेन पुत्रत्वेन च अनन्तश उत्पन्नपूर्वा ।

मिलक्षणं तस्मात् 'प्राप्तप्रतिष्ठोदयं' लब्धमाहात्म्योन्नति। सतां—नृपतीनां कान्ता—अन्तःपुरपुरन्ध्रय. तासां आरचितं प्रियं येन तत्। 'बहुगुणं' गुणाष्टकोपेतम्। तथाहि—

'विसंघाय रसायण मंगलत्थ विणीए पयाहिणावत्ते।
गुरुए अडज्झऽकुच्छे अट्ठ सुवण्णे गुणा हुंति॥

इति हेमगुणवर्णनम्॥ ३६॥

अथ चन्द्रवर्णनम्—

तया चन्द्रेण—शशधरेण सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशः चन्द्रः? 'गम्' गमनकर्ता नभसि। भानि—नक्षत्राणि विद्यन्ते यस्य स भी। ई—लक्ष्मीस्तया राजत इति ईरः। 'श्रुतिभिः' स्वविमानस्थित-सुरप्रारब्धगान्धर्वनृत्यश्रवणैः। सह दा—खण्डनेन वर्तते यत् तत् सदम् तच्च तदाचरणं च तस्मात् प्राप्ता प्रतिष्ठा उदये—उदयपर्वते येन सः। मत्का—स्वसम्बन्धिन्यो यास्तारका तासु आमं—गमनं करोति णिच् क्विप् तल्लोपे सत्काम् इति रूपसिद्धिः। 'ताराचितप्रिय' तारश्चासौ चितप्रियश्च ताराचितप्रियः—तारोपचितकलत्रः। बहवो जगदाह्लादनप्रभृतयो गुणा यस्य सः॥

इति चन्द्रवर्णनम्॥ ३७॥

---

१ छाया—
विषघाति रसायन मंगलार्थं विनीतं प्रदक्षिणावर्तम्।
गुरुकं अदह्यं अकुत्स्यं अष्ट सुवर्णे गुणा भवन्ति॥

२ "कसाइ चउ गुरुकणयगुणा" इति धर्मपरीक्षायां पाठः

अथ कर्पूरवर्णनम्—

तथा चन्द्रशब्देन कर्पूरोऽभिधीयते तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कर्पूरः कीदृश ? 'गम्' गमनकर्ता सर्वत्र सर्वाविस्तु गन्ध इत्यर्थः। 'भीर' भी—चन्द्रः तद्वद् याऽसौ ई—श्रीः तया राजते। 'श्रुतिभिः' अहो कर्पूरपरिमलोऽयं इति सकललोकश्रवणैरुपल-क्षितः। सत्—ईत्याधायि यदाचरणं तस्मात् प्रकर्षेण आप्त—शरीरी यत्र तत् प्राप्तं—शरीरं तत्र प्रतिष्ठते यदुत्तमाङ्गं तत्र प्राप्तप्रतिष्ठं तत्र उदय-अवस्थानं यस्य। सतां—सुभगानां कान्तानां—स्त्रीणां रचितं प्रियं येन सः, सौरभ्यजननान्निर्मितप्रीतिरित्यर्थ। बहवो वैशद्यसौरभ्यप्रभृतयो गुणा यस्य सः। तथा चन्द्रशब्देनाऽऽह्लादोऽभिधीयते, स च ग्रह-चन्दनाञ्जनादिपदार्थजन्मानेकप्रकार इत्यनेकार्थना॥

इति कर्पूरवर्णनम्॥ ३८॥

अथ देववर्णनम्—

तथा विबुधः—देवः तेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहारः। विबुधः कीदृश ? गम्भीरः, कामि ? 'श्रुतिभिः' जय जय नन्द नन्द इत्यादिचाटुवचनश्रवणैः। सदाचरणानि—शोभनाचाराः क्रीडावापीम-ज्जनजिनपूजनपुस्तकवाचनादीनि तेभ्यः सदाचरणतः 'प्राप्तप्रतिष्ठोदय' लब्धोन्नतिः। यद्वा सह दा—खण्डनेन वर्त्तते यः स सदा—दैत्यः तेन सह च रणतः—सङ्ग्रामात् प्राप्तोन्नतिः। सत्कान्ताः—देवाङ्गनास्ताभिः रचितं प्रियसङ्गमाश्लेषसुखं यस्य सः। 'बहुगुणः' भूरिगुणः॥

इति देववर्णनम्॥ ३९॥

अथ सूर्यवर्णनम्—

तथा विबुधशब्देनाऽऽदित्योऽभिधीयते, आदित्यशब्देन च सूर्य इति। अथवा वय —पक्षिणः बुधा इव, यस्माद् वाचालतया सूर्योदये हि पक्षिणः कोलाहलं कुर्वन्ति। विबुध—सूर्यः। तथा सूर्येण सह साम्य-मालम्बतेऽयं विहारः। सूर्यः कीदृशः? 'गम्' गमनकर्ता विहा-यसि चतुर्दिशं मेरोः। 'भीरः' भियं ईरयति—कम्पयति भीरः। 'धुतिभिः' प्रात प्रबुद्धविप्रवेदोच्चारैरुपलक्षितः। सदा—सर्वदा चरणतः—सञ्चा-रात् प्राप्ता प्रतिष्ठा—स्थितिः उदये—उदयगिरौ येन सः। सतां—शि-ष्टानां कान्तानां—स्त्रीणां च रचितं—निर्मितं प्रियं—प्रकाशलक्षणं येन स। बहव प्रकाशप्रतापाद्यो गुणा यस्य स बहुगुणः॥

इति सूर्यवर्णनम्॥ ४०॥

अथ श्रीहेमचन्द्राचार्यवर्णनम्—

तथा विबुधश्रीहेमचन्द्रेण—श्रीहेमचन्द्राचार्येण सह साम्यमाल-म्बतेऽयं विहारः। कीदृशः श्रीहेमचन्द्राचार्यः? 'गम्भीरः' क्षीरसागर इव गाम्भीर्यभाक् 'धुतिभिः' सकलवेदसकलशास्त्रश्रवणैः। सत्—शोभनं यदाचरणं—आचार *पञ्चप्रकारः तस्मात् 'प्राप्तप्रतिष्ठः' सकलजगति ल-ब्धसाधुवादः। 'दयः' सकलसत्त्वविषये दाता। यद्वा प्राप्तप्रतिष्ठ उदय—समृद्धिर्यस्य। यद्वा प्रकृष्ट. आप्तप्रतिष्ठया—श्रीपार्श्वनाथप्रतिमा-प्रतिष्ठया उदयः—महोदयो यस्य सः। यद्वा प्रकृष्टा आप्तप्रतिष्ठायै—सर्वज्ञसिद्धिनिमित्तं उत्—उक्तिर्यस्य सः। अयः—अनुकूलं दैवं सकलभव्य-लोकानाम्। यद्वा आप्तविषये—देवगुरुविषये प्रतिष्ठन्ते ये। के?

---

* उक्त च—

नाणंमि दंसणम्मि य चरणंमि तवम्मि तहय विरयंमि।
आयरणं आयारो इअ एसो पंचहा भणिओ॥ १॥

मुनयः श्रावका वा । प्रकृष्टः आप्तप्रतिष्ठानां उदयः—अभ्युदयः ऊर्ध्वगमनं वा यस्मात् सः । यद्वा प्राप्तप्रतिष्ठस्य—सुरेषु प्राप्तप्रतिष्ठस्य उरिवब्रह्मण इव दया—करुणा यस्य सः । यद्वा प्रकृष्ट आप्तः—आत्मा परमात्मा वा यस्य सः **श्रीकुमारपालदेवः** तस्मात् प्रतिष्ठा—माहात्म्यं उदयश्च अभ्युदयो यस्य सः । यद्वा प्राप्तानां प्रणामाय श्रावकाणां साधूनां वा प्रतिष्ठा उदयश्च यस्मात् सः । यद्वा प्रकर्षेण आ—श्रीः तां प्राप्ता ये ते श्रीमन्तः कोटीश्वराः तेषां प्रतिष्ठा उदयश्च यस्मात् सः । यद्वा प्रकर्षेण अः—विष्णुः आप्तः—देवस्वरूपेण विदितो यैस्ते वैष्णवास्तेषां प्रणामसमये विष्णुतयाऽध्यवसितपूज्यमूर्त्तीनां प्रतिष्ठा उदयश्च यस्मात् सः । यद्वा 'प्राप्तप्रतिष्ठः' भगलिङ्गाकारेण लब्धख्यातिः महाकाल—सोमनाथप्रभृतितीर्थप्रतिष्ठितो वा महेश्वरः तस्यैव उदयो यस्य, अणिमाद्यष्टमहासिद्धिभाजनत्वेन जना भगवन्तं **श्रीहेमचन्द्रसूरिं** महेश्वरं मन्यन्त इति भावार्थः । यद्वा ' प्रा पूरणे ' भावक्विबन्तः तदर्थं आप्ताः—प्राप्ता ये भौतिकतापसास्तेषां प्रतिष्ठा उदयश्च यस्मात् । यद्वा 'प्रा पूरणे' स्वमांसदानेनापि पूर्तिः भोजनार्थिनां आप्तानां—आगतानां पारापतादीनां यस्मात् सः सुगतः करुणतया तस्यैव प्रतिष्ठा उदयश्च यस्य सः । यद्वा प्रकर्षेण आ—लक्ष्मीः आप्तः—धनपतित्वेन स धनदस्तस्यैव दानेच्छायां प्रतिष्ठा—प्रागल्भ्यं उदयः—अत्रुटितकोशाभ्युदयो यस्य सः । यद्वा प्रकर्षेण आ—लक्ष्मीः आप्ता पुत्रीत्वेन येन स प्राप्ता—समुद्रस्तस्यैव प्रतिष्ठा—स्वमर्यादानुल्लङ्घनं उदयः—गाम्भीर्यं यस्य सः । वा

१ अणिमा महिमा चैव गरिमा लघिमा तथा ।
प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं चाष्ट सिद्धयः ॥

प्रकृत्या का–श्री कान्ता अंगीकारेण गृहीता येन स चन्द्रः तद्वदेव निर्मलः प्रतिमा–मौक्तिकं उदयः–उद्गमः यस्य सः । यद्वा प्रकृत्या का श्री –शोभा येषां ते प्रा–दिग्भागे कान्ता –दिशः शोभिता यस्य स इन्दुः तद्वदेव प्रतिमा–माहात्म्यार्थे उदयः–परमैश्वर्यं यस्य सः । यद्वा प्रकृत्या का–श्री विकसितशतपत्रशोभा यस्य स प्रा–आदित्यस्तद्वदेव प्रतिमा–परमार्थप्रकारेण माहात्म्ये उदय–प्रतापोदयो यस्य सः । यद्वा प्रकृत्या का–श्री कान्ता येषां ते देवा. तेषां मध्ये प्रतिष्ठा–बुद्धि-वृद्धसम्पादिकैर्यस्य स बृहस्पतिस्तद्वदेव उग्–उत्कटः अघ–परि-ज्ञानं यस्य सः । एतदभिमन्त्रेण पदे मेरु–पारिजात–चिन्तामणि–काम-धेनु–श्री–सरस्वती–प्रभृतिपदार्थोपमानत्वादनन्तार्थता । तथा सतां–शिष्टानां कान्तं–कमनीयं आचरितं प्रियं–हृदयाभिप्रेतं येन सः । ' बहुगुण ' पदैर्विशदाचार्यगुणोपेतः गुणप्रधान इत्यर्थः ॥

इति श्रीहेमचन्द्रसूरिवर्णनम् ॥ ५१ ॥

अथ मधुमवर्णनम्—

तथा वाग्‌यदुर्गा-धना सह साम्यमालम्बतेऽयं विचारः । श्रीर्वि-र्ण यस्य स श्रीमान्–ईश्वरः , यद्वा श्रियं मध्नाति यः स श्रीमथ्, स

१ षट्त्रिंशदाचार्यगुणास्त्वेवम्—
पंचिंदियसंवरणो तह नवविहबंभचेरगुत्तिधरो ।
चउविहकसायमुक्को इअ अट्ठारस गुणेहि संजुत्तो ॥ १ ॥
पंचमहव्वयजुत्तो पंचविहायारपालणसमत्थो ।
पंचसमिओ तिगुत्तो छत्तीसगुणो गुरू मज्झ ॥ २ ॥
एतदतिरिक्ता अपि विविधप्रकारेण ३६ गुणा भवन्ति ।
एतदर्थं विलोकयता गुरुगुणषट्त्रिंशिका ॥

अथ केतुवर्णनम्—

तथा ' श्रीचोद्रकमनोरकोग ' इति पदे ' र ' इति विशेष्य- मस्ति, ततश्च रशब्देन शिखी—वह्निरभिधीयते, तत्पर्याय· शिखी- केतु· तेन सह साम्यमालम्बनेऽयं विहार । यथा 'पङ्क्तिरथो दशरथ' इति तथेदं विशेषणमवगन्तव्यम् । केतु. कीदृश ? ' गम् ' गमन- कर्ता नभसि । ' भीः ' राहूस्यापि भयप्रद· ' श्रुतिभि ' श्रुतिमात्रैर्न पुनस्त्रावदृष्ट्या । ' सदा ' सर्वदा च ' रणत. प्राणप्रतिष्ठः ' रण.— शब्दमाप्नोत्र तम्—' तमु दमु उपक्षये ' भावक्विबन्त· ततस्तया रणतया प्राणप्रतिष्ठः । ' अदय ' निर्दयः । सतां कान्तारे चित्तं प्रियं यस्माद् सः, बहुगुणो यदि नीचस्थानस्थित, अबहुगुणो यनुष्यस्थानस्थ. ॥

॥ इति केतुवर्णनम् ॥ ४८ ॥

अथ महेश्वरशिरश्चन्द्रवर्णनम्—

तथा मचन्द्रेण सह साम्यमालम्बतेऽयं विहार: । मशब्देन महेश्वरोऽभिधीयते, तस्य चन्द्र —मौलिचन्द्रमा· तेन । कीदृश· महेश्व- रशिरश्चन्द्र ' गम्भीर काभि: ? ' श्रुतिभि ' गङ्गाजलप्रवाहपात- शब्दश्रवणैः। सह दा—दानेन स सदा—महेश्वर , तस्य सत्कान्तायाः— गौर्याश्च रचितं प्रियं—निधुवनावसरे दीपायित येन स । बहव— प्रचुरा· कान्तिसौन्दर्यादयो गुणा यस्य स ॥

इति महेश्वरशिरश्चन्द्रवर्णनम् ॥ ४९ ॥

अथ महेश्वरहासवर्णनम्—

तथा मस्य—महेश्वरस्य चन्द्रः—आह्लादः हासलक्षणस्तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। महेश्वरहासः कीदृशः? 'गम्' सकलत्रैलोक्येऽपि गमनकर्ता। तथा 'भीरः' भानि—नक्षत्राणि विद्यन्ते यस्य स भी—चन्द्रः तस्य ईरः—कम्पो यस्मात्, धवलिम्ना तमपि निराचकार इत्यर्थः। यद्वा भी—चन्द्रः तस्य ईः—कान्तिस्तद्वद् राजते—शोभते यः सः। 'श्रुतिभिः' अट्टहासश्रवणैः। 'सदा च' सर्वकालं च 'रणतः' प्रतिशब्दाच्च 'प्राप्तप्रतिष्ठोदयः' लब्धमाहात्म्योन्नतिः। सत्यौ—साध्व्यौ ये कान्ते—गङ्गागौर्यौ तयोः 'रचितप्रिय' विरचितानन्दः। बहुः—प्रचुरः धवलतालक्षणो गुणो यस्य सः॥

इति महेश्वरहासवर्णनम् ॥ ५० ॥

अथ महेश्वरभस्मोद्धूलनवर्णनम्—

तथा मस्य—महेश्वरस्य चन्द्र इव प्रोज्ज्वलः, यद्वा चन्द्र—कर्पूरस्तद्वत् शीतलो योऽसौ भस्मोद्धूलनप्रकारः तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशो महेश्वरस्य भस्मोद्धूलनप्रकारः? गम्भीरः न ज्ञायतेऽसौ भस्मना निर्मितः, कर्पूरपारीकल्पितो वा, रूप्यद्युतिनिर्मितो वा, स्फटिकशकलघटितो वा, तुहिनपिण्डविरचितो वा, सकलचन्द्रनिस्यन्दनिष्पादितो वा इति संशयजननात्।] 'श्रुतिभिः' तदोपनिषद्भावनाभिकमलकमलोद्भवप्रतिपाद्यमानस्तुतिमन्त्रसंवलितवेदोद्गारैः। 'रणतः' ब्रह्मणैव प्रतिपादितेभ्यः अध्ययनविशेषेभ्यः 'प्राप्तप्रतिष्ठः' प्राप्तप्रधानः शरीरे। 'दयः' प्रणतानां वाञ्छितार्थदाता। सत्कान्ते

मा —नीतिगतास: र्कंचर्तप्रिय:,आश्रेपसमये कर्पूरपूर्णमौभाग्यजननात्, भन एव 'बहुगुण' प्रशस्यवर्णिमा ॥

इति महेश्वरमस्पोऽद्भुतप्रकार ॥ ५१ ॥

अथ दानववर्णनम्—

मथा विबुधानां या श्री:—लक्ष्मी तां हन्तीति य मः [विबुध-द:—] दानव तेन सह माध्यमाल्म्बनेऽयं विहार:। कीदृशो दानव ? गम्भीर:, । दुर्लक्ष्यमध्यत्वात् । 'श्रुतिभि' पातालगाम्भीर्यकरण-प्यानश्रवणै: । 'सदा' सर्वदा अचरणा:—सर्पा नागकुमारा. इत्यर्थः तेभ्यः प्रायर्थनिय: । 'अदय' निष्ठुर: । सत्कान्तानां–अनुगतानां र्कंचर्तप्रिय: । 'बहुगुण' प्रतिपक्षमदने प्रहार विविधरूपधारी, मायाविधान ॥ दानववर्णनम् ॥ ५२ ॥

अथ नरवर्णनम्—

हे पोट्टाय ! नरेण सह माध्यमाल्म्बनेऽयं विहार । कीदृशो नर: ? 'गम्भीर:' गाम्भीर्यभाक् 'श्रुतिभि:' सकलशास्त्रश्रवणै: सकर्णो इत्यर्थ । 'सदा' सर्वदा 'चरणत:' चरणान्या सञ्चरणाद् वा प्रायर्थनीय: र्अंथिनाम् । 'दय' दाता । सता याऽसौ कान्ता तया 'र्कंचर्तप्रिय' 'निर्मित'मध्येनर्गत । 'बहु' प्रचुरा गाम्भीर्यौदार्यादयो गुणा यस्य ॥

॥ इति नरवर्णनम ॥ ५३ ॥

अथ लक्ष्मीहन्तृवर्णनम्—

'श्रय हन्ति य स श्रीह तेन सह माध्यमाल्म्बनेऽयं विहार:

कीदृशः ? गम्भीरः, काभिः ? 'श्रुतिभिः' गीतादिश्रवणैः । 'सदा' सह दा—दानेन वर्तते यत् तत् सदम् तच्च तदाचरणं च तस्मात् दानसहिताद् आचरणात्—परस्त्रीसम्भोगत इत्यर्थः । 'अदयः' निर्दयः कृपणो वाऽस्य बान्धववित्तसम्भागे प्रगता आप्तविषये प्रतिष्ठा यस्य सः, आप्तान् देवगुरून् न मन्यत इत्यर्थः । सतां—शीलवतां या कान्ताः—कमनीयशरीराः स्त्रियः ताभिः रचितं प्रियं—आश्लेषादिकं येन सः, परयुवतिषु निधुवनप्रियतया हारितसकलद्रविण इत्यर्थः । अत एवाऽबहुगुणः—निर्गुणः ॥

इति लक्ष्मीहन्तृवर्णनम् ॥ ५४ ।

अथ हेममयचन्द्रवर्णनम्—

तथा हेमचन्द्रः—सुवर्णचन्द्रः तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः कीदृशः हेमचन्द्रः ? 'गम्भीरः' गम्भीरध्वानः । काभिः ? 'श्रुतिभिः' घटनसमुत्थटङ्कारशब्दश्रवणैः, काञ्चनस्य सूक्ष्मघटनवेलायां मधुरः स्वरो भवति, गाढघाटप्रहणने गम्भीरः स्वरो भवति इति। चन्द्रस्तु श्रुतिभिः गम्भीर इति हेम्नश्चन्द्रस्य च साम्यम् । हेमचन्द्रः सदा 'चरणतः' पादादारभ्य स्त्रीणां पुरुषाणां च प्राप्तप्रतिष्ठः उदयो यस्य सः, चन्द्रस्तु 'चरणत' सञ्चारात् प्राप्ता प्रतिष्ठाः उदयेउदयपर्वते येन सः, हेमचन्द्रः सत्कान्ते—सता मस्तकपर्यन्ते आरचितेन—आरचनया प्रियः—अभिमतः चन्द्रस्तु सत्कान्ताः—तारा· तासां रचितप्रियः—निर्मितानन्दः । हेम-चन्द्रस्तु तावद् बहुगुणः—कान्त्यादिगुणोपेतः, अस्ति चात्रार्थे वृत्तम्—

"सौवर्णं वलयं जगाम विलयं पत्युर्वियोगानले—
स्तन्व्याः केलिमृगदृशो वियुत इत्येषोऽपि ही दुःखितः

चाप्पैः सिक्तमनाप्रभू मिहरिणा सक्तं च भर्तुः स्मृते-
रुच्छृत्वार्तिगमनं यथा त्वमपि श्रीहेमचन्द्रः स्मृतः॥ "

इति श्रीहेमसमयचन्द्रवर्णनम् ॥ ५५ ॥

अथ याचकवर्णनम्—

तथा थियं ईहते—याचते श्रीहः—'कर्मणोऽण्' (सिद्ध० ५। १। ७२) इत्यणि याचक इत्यर्थः, तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशो याचकः ? 'गम्भीरः' अकोपनप्रकृतिः । काभिः ? 'श्रुतिभिः' दातुः सम्बन्धिनीभिः कर्णकटुकवाक्यश्रवणैः । 'सदा चरणतः' सततं गृहे गृहे क्रमणात् प्राप्ता प्रतिष्ठा स्थितिः—अवस्थानं मासार्द्धमास-प्राप्तिर्येन स । 'सत्कान्तारचितप्रियः' सति—पुष्पफलादिभिः [समृद्धे] कान्तारे—अरण्ये चिता—उपचिता प्रिया—कान्ता यस्य सः।'अवद्गुणः' सकलगुणरहितः। तथा च प्रोक्तम्—

" तृणं लघु तृणात् तूलं तूलादपि हि याचकः ।
वायुना किं न नीतोऽसौ ? मामपि मार्थयिष्यति ॥ "

इति याचकवर्णनम् ॥५६॥

अथ निष्कामवर्णनम्—

तथा श्रीहेन—श्रीमता ' इहेन ' इ—कामः तं हन्तीति इह—कामापहारी निःकाम तेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः । कीदृशो निःकामः ? ' गम्भीरः ' गम्भीरस्वभावः, काभिः ? ' श्रुतिभिः ' सिद्धान्तश्रवणैः। 'सदा' सर्वदा चरणतः—चारित्रात् 'प्राप्तप्रतिष्ठः' लब्ध-माहात्म्यः । उत्—ऊर्ध्वं स्वर्गापवर्गादौ अयः—गमनं यस्य स। सता-

साधूनां मुनीनां कान्तेव कान्ता—दीक्षाङ्गना तस्या रचितं प्रियं येन स
'बहुगुणः' सकलगुणगणोपेतः ॥

इति निष्कामवर्णनम् ॥ ५७ ॥

अथ धर्म [पुरुषार्थ] वर्णनम्—

तथा श्रीः—लक्ष्मीः तस्या मतः—अभिप्रेतः तं करोति 'णि बहुलं नाम्नः कृगादिषु' (सिद्ध० ३।४। ४२) इति णिचि 'क्विप् (सिद्ध० ५।१।१४८) इति क्विप् तयोर्लोपे श्रीमत्—धर्मः, तेन स साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशो धर्मः? 'गम्भीरः' गम्भीरार्थः, पा मपि कुर्वन्तः सौनिका 'वयं धर्मं कुर्महे' इति प्रतिपादनश्रवणात् धर्मोऽपि शब्दसाम्येन क्रियमाणोऽपि स्वर्गनरकफलो दृश्यते, दुग्धमि गोदुग्धार्कक्षीरयो', एकं हि पुष्टिं जनयति पीयमानम्,अपरमन्त्रमाट ततोऽसौ धर्मः गम्भीरः, 'श्रुतिभिः' वेदैः, तेषु 'न हिंस्यात् सर्वभूता (छां. उ. अ. ८) इति प्रतिपाद्य 'अजैर्यष्टव्यम्' इति प्रतिपादितम तच्च व्याख्यातुमजानन्तः अजैः—पशुभिरिति व्याचक्षते मन बुद्धयः। ये तु पारम्पर्येणाऽस्य वेदवाक्यस्य व्याख्यां जानते ते जै त्रिवार्षिकैर्व्रीहिभिर्यष्टव्यमिति ब्रुवते, न जायन्त इत्यजाः—त्रिवार्षि व्रीहय इति सिद्धान्ते श्रवणात्। किञ्च यदि जीववधेन स्वर्गः प्राप तर्हि नरकगमनहेतुरपि नास्तीति गम्भीरो धर्मः। 'सदा' सर्वदा 'च णतः' चारित्रात प्रापप्रतिष्ठ —लब्धमाहात्म्य उदय—महाभ्युदयो नि णावाप्तिर्यत्र स । 'सत्कान्तारचितप्रियः' सतां कान्तं—कमनीयं अ चितं—निर्मितं प्रियं येन स । 'बहुगुणः' ज्ञानदर्शनचारित्रा गुणोपेतः ॥

इति धर्मवर्णनम् ॥ ५८

अथ अर्थपुरुषार्थवर्णनम्—

[illegible] द्वितीय [illegible], यथा [illegible] [illegible]। यथा [illegible] [illegible]। [illegible] इत्यर्थः। [illegible]

[illegible] इत्यर्थः ॥

इत्यर्थपुरुषार्थवर्णनम् ॥ ५९ ॥

अथ कामपुरुषार्थवर्णनम्—

यथा [illegible] [illegible]। [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]।

इति कामपुरुषार्थवर्णनम् ॥ ६० ॥

अथ मोक्षपुरुषार्थवर्णनम्

[illegible] [illegible]। [illegible]

अथ श्रीमदाम्नावर्णनम्—

तथा श्रीमता वाक् श्रीमद्वाक्—आदेशाख्याता तया सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशी श्रीमद्वाक्? गम्भीरा, काभिः?'श्रुतिभिः' परजनमनोनिर्वादिनप्रतिश्रुतिश्रवणैः। तथा 'सदा' सततं 'आचरगतः' निरन्तर आज्ञादिनादिदोषविधानात् 'प्राप्तप्रतिष्ठोदया' लब्धमाहात्म्या। सम्मुखादिसमारेषु कान्तारचितं प्रियं—अभिप्रेतं यस्याः सा 'सकान्तारचितप्रिया'। 'बहुगुणा' प्रभूतगुणा

इति श्रीमदाज्ञावर्णनम् ॥६४॥

अथ सुभटवर्णनम्—

तथा भटेन—सुभटेन सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। कीदृशो भटः? 'गम्भीरः' प्रगल्भः। काभिः? 'श्रुतिभिः' प्रतिभटहक्काश्रवणैः। 'सदा च' सततं 'रणतः' 'सङ्ग्रामात् प्राप्ता प्रतिष्ठा उदयश्च येन सः। 'सकान्तारचितप्रियः' सन्—शतसहस्रयोधितया शोभनं कान्तं—कमनीयं यत्र भारं—अग्रिमभूस्तेन 'चितं' उपचितं—प्रियं सन्तोषो येन स। 'बहुगुणः' बहुप्रत्ययाग्रहणशीलः॥

इति सुभटवर्णनम् ॥ ६५ ॥

अथ मन्त्रवादिवर्णनम्—

तथा 'मान्त्रिणा' मन्त्रवादिना सह साम्यमालम्बतेऽयं विहारः। मन्त्रवादी कीदृशः? गम्भीरः, काभिः? 'श्रुतिभिः' मन्त्रबलोपार्जितकीर्तिश्रवणैः। 'स' मन्त्रवादी दा—खण्डने शत्रूणामिति गम्यम्, यद्वा मन्त्रबलेन शाकिन्यादिच्छेद—खण्डनं चरणं—विचारः सञ्चरणं भक्षणं च तस्मात् प्राप्ता प्रतिष्ठा—मन्त्रवादिषु प्रसिद्धि उदयः—समृद्धिश्च येन

[illegible] गमित प्रियं–आश्लेषादिकं [illegible] सन्त्रमिति बहुगुणः, मूर्खो [illegible] ॥

[illegible] वर्णनम् ॥ ६६ ॥

अथ पथिकवर्णनम्—

[illegible] पथिक [illegible] सह साम्यमा-[illegible] गमनकर्ता सर्वदेशेषु। [illegible] भजनीति भीरु । 'सदा' [illegible] लब्धमाहात्म्योऽपि [illegible] चित–उपचयप्राप्तं [illegible] उपात्तप्रचुरगुण इत्यर्थः ॥

इति पथिकवर्णनम् ॥६७॥

अथ भक्षणशीलाया वर्णनम्—

[illegible] विहार । [illegible] यावद्दीयमानभक्ष-[illegible] 'सामग्रीनिष्ठोदया' लब्धो-[illegible] बहुभक्षित्व तेन [illegible] भक्षणगुणा ॥

[illegible] वर्णनम् ॥ ६८ ॥

अथ [illegible] वर्णनम्

[illegible] तदादिन्या-[illegible] सर्विणो । 'ग्राम'

गमनकर्त्री, बिलादौ गच्छतीत्यर्थः। 'भीरा' भयप्रदा। 'सदा' सह खण्डनेन वर्तन्ते दंशनखण्डनप्रवणत्वाद् ये ते अचरणा —सर्पास्तेभ्यः 'प्राप्तप्रतिष्ठोदया' लब्धजन्मोन्नतिः। सती चासौ कान्ता च सत्कान्ता—सर्पाणां भार्येत्यर्थः। न रचितं प्रियं—अभीष्टं यया सा। अबहुगुणा,सदोषत्वात् गम्या ॥

इति सर्पिणीवर्णनम् ॥ ६९ ॥

अथ स्वैरिणीवर्णनम्—

तथा 'परिवादिन्या' परिवदतीत्येवंशीला परिवादिनी तया परिवादिन्या—दोषोद्घट्टनपरायणया सह साम्यमालम्ब्यतेऽयं विहारः। कीदृशी परिवादिनी ? 'गम्' परपुरुषेषु गमनकर्त्री।'भीरा' भर्तुः भयप्रदा 'श्रुतिभिः' जनप्रवादश्रवणैः 'सदा' सर्वदा 'अचरणतः' अचारित्रात् स्वैराचारात् 'प्राप्तप्रतिष्ठोदया' सर्वत्र स्वैरिणीति प्रतिष्ठिता। 'सत्कान्ता' सत्क —स्वसम्बन्धी भर्ता तं अन्तयति या सा सत्कान्ता। न रचितं प्रियं प्रियस्य यया सा। यद्वा न रचित —न चेतसि न्यस्तः प्रियः—स्वपतिर्यया सा। यद्वा सत्कान्तस्य—परिणीतभर्तुर्न रचितप्रिया अपि तु प्रतिकूलवर्तिनी। अत एव 'अबहुगुणा' निर्गुणा ॥

इति स्वैरिणीवर्णनम् ॥ ७० ॥

अथ पण्डिताया वर्णनम्—

तथा 'वादिन्या वादलब्धिसम्पन्नया—पण्डितया सह साम्यमालम्ब्यतेऽयं विहारः। कीदृशी पण्डिता ' 'गम' 'सर्वे गत्यर्था ज्ञानार्थाः' गम—ज्ञान करोति 'णिज् बहुलं नाम्नः कृगादिषु' (सिद्ध० ३।४।४२) इति णिच्, 'क्विप्' (सिद्ध० ५।१।१४८) इति क्विप्, तयोर्लो

[illegible] बालचन्द्रादित्यवर्णनम्—

[illegible] [illegible] इति [illegible] कि—[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] तारा [illegible]—[illegible] बालचन्द्रादित्य[illegible] [illegible] तारा—[illegible] [illegible] । एवं [illegible] [illegible] [illegible] , यथा—पूर्वं [illegible] महर्षि [illegible] [illegible] [illegible] सह दैवेन [illegible] । [illegible] च दैवीक [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] । न [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] पूर्वं [illegible] [illegible] च । [illegible] [illegible] सह दैवेन [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] च [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । तेन च [illegible] स [illegible] [illegible] पतितः पृथिव्याम् । पश्चात् [illegible] [illegible] [illegible] तेन तेन पूर्वं [illegible] [illegible] परिभाव्य [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] विधाय [illegible] [illegible] [illegible] महर्षिर्वा [illegible] [illegible] तारा [illegible] । [illegible] च सह [illegible] पुनरपि [illegible] । [illegible] [illegible] या तारा [illegible] बभूव । [illegible] च [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] ' [illegible] [illegible] । '[illegible]' [illegible] [illegible] । [illegible]—[illegible] [illegible] आचरणे ब्रह्मचर्यपालने [illegible] [illegible]—[illegible] [illegible]—[illegible] स । अथ—अनु-

प्राप्नोति । मन्‌-नियो महेश्वरानाय कान्तो—गौरीहृदयो रमिते, प्रियं येन सः । 'बहुगुण' बहुभिर्गुणैर्युक्त ॥

इति हरमौलिवर्णनम् ॥ ७५ ॥

अथ गौरीस्तनतटवर्णनम्—

तथा उक्तेन गौरीहृदयमभिधीयते, तस्य हृ:—आकार तेन सह साम्यमात्मन्यर्थं विहार । कीदृश गौरीहृदयाकार । गम्भीर, कठिन ! 'शुचिभि' हारादिहारमयाकारधरी. । 'सदा 'सह दा—नभ्यनवकाठेन दर्शने य स सदा, स पापी अवरणाद्यवरणाः—पापी हरणप्राप्तिधनात्मनात् तापति इति 'कचित' (सिद्ध० ५ । १ । १७१) इति ट 'हिरण्यदावराटे ' (सिद्ध० २ । १ । ११४) इत्यन्यवर्गादिसंप निर्दयोऽसमये हरवर्मसि क्रीडागायनान् सर्पान् विनाशीयथं । तथा 'प्रामप्रतिष्ठोदय.' प्रामप्रतिष्ठ उदय स्तनौन्नत्यं स । मन्‌—नियो योऽसौ कान्त—महेश्वरनाय आरचने प्रिय—आश्लेषमुखं येन सः । 'बहुगुण' गुणगणपूर्णविराजित ॥

इति गौरीस्तनतटवर्णनम् ॥ ७६ ॥

' चन्द्रचरवर्णनम्—

तथा उक्तेन शशधरकान्ता अभिधीयन्ते, तथा इ—आकार —धे इन भात व भवति, तेन सह साम्यमात्मन्यर्थं द्वार । कीदृश शशधरकाकार । गम्भीर , कठिन । ' शुचिभि '

अर्हद्गुणवर्णनम्-

तथा [illegible] विशेषेण [illegible], तो [illegible] - [illegible] च [illegible], तत्र [illegible] [illegible] विहार । कीदृशा [illegible] । '[illegible]' [illegible] । [illegible] '[illegible]' [illegible] '[illegible]' [illegible] इत्यर्थः । 'एव' [illegible] । [illegible] [illegible] । अत एव 'अर्हद्गुणाः' [illegible] ॥

इति अर्हद्गुणवर्णनम् ॥ १७ ॥

अथ स्याद्वादवादिवर्णनम्—

तथा [illegible] [illegible] मत [illegible] महादी, [illegible] इत्यर्थः, [illegible] सह [illegible] विहार । कीदृशा [illegible] '[illegible]' [illegible], '[illegible]' [illegible] । '[illegible]' सर्वदा '[illegible]' [illegible] प्राप्तप्रतिष्ठासौ उद- [illegible] तथा [illegible] यस्य स । [illegible] अन्त- [illegible] स [illegible], स चासौ [illegible] स्याद्वादिना [illegible] इत्यर्थः । '[illegible]' [illegible] ॥

इति स्याद्वादवादिवर्णनम् ॥ १८ ॥

बभ्मानो देवानां पर्षदि । 'अदय:' शत्रुनिपातेन नि.करुण । स
निवरय महेश्वरस्य कान्ता–गौरी तस्या रचितं प्रियं–दर्शनसन्
सुखं येन सः । 'बहुगुणः' प्रचुरगौरत्वादिगुणगणोपेतः ॥

इति विनायकवर्णनम् ॥ १००

अथ गजवर्णनम्—

तथा गिशब्देन गजस्याकारोऽभिधीयते तेन सह साम्यमालम्ब
तेऽयं विहार । कीदृशो गजाकारः ? 'गम्' प्रतिगजं प्रति गन्ता
'भीर.' भयप्रदः, कामिः ? 'श्रुतिभिः' गजगर्जितश्रवणैः । स कान्ता-
भिः रचितं प्रिय–निधुवनं येन सः । बहुगुण. भद्रजातित्वात् ॥

इति गजवर्णनम् ॥ १०१ ॥

अथ गजाग्रेसरवर्णनम्—

तथा रित.—गजाकारात् वा–वानं–धावनलक्षणं यस्य स रिवा:–
प्रतिकार तेन सह साम्यमालम्बतेऽय विहारः । प्रतिकार. कीदृश. ?
'गम्' पुरस्तात् वेगेन गन्ता । 'भीर ' भियं ईरयति भीर:,निर्भय इत्यर्थ।
। 'श्रुतिभि.' कर्णिकरपर्यन्तम्फूत्कारश्रवणै· ' सदा ' सर्वदा 'चरणत:'
चरणद्वयप्रसादान 'ग्रामप्रतिष्ठ ' लभ्यत्याति । 'दय ' कृपिकया भाशा-
प्रद.। सक —स्वसम्बन्धी योऽसौ अन्त:–पर्यन्त तत्र आरचितं प्रियं–
गजयवनलक्षण येन स ॥

इति गजाग्रेसरवर्णनम् ॥ १०२ ॥*

*पेडविवर–जिनसमवसरण–रत्नत्रय–यति ६ व्याख्यानपत्राणि त्रुटितानि ॥

अथ सिद्धगतिवर्णनम्—

तथा श्रीमती—आकाशस्थे येन कविनकरी साध्वी श्री सद्गा
दुर्लभदर्शितगतीनां मुनीनां वा—गमने 'या गमिता भवती' इत्यत्रापो
सार्वविश्व नाम प्रयोग, तथा सह सान्ध्यमाऽवत्केद्वे विहार।
कीदृशी धर्मध्यानानां मुनीनां गति? 'गम्भीरा' गर्भ—गमने प्रलापार्
विरोध प्रलापे पुर्वेन गम्यतेऽनेन वा इति कित् बहुलं नाम्न इत्यादिषु'
(सिद्ध० ३।४।४२) इति गिरू 'क्विप्' (सिद्ध० ५।१।१४८)
इति क्विप् गयान्ति गम—गमनेषु तेषां सिद्ध—संसारात् भवं इति
गतौ। सा च कथयाप्यते' 'धुतिभि' सिद्धान्त-
गमने च यथा सा। सतां—सिद्धानां रविजननेन कान्तेव कान्ता स कान्ता।
'गर्भगृहिष्या' गर्भिता—गर्भिता प्रिया—वल्लभा यथा सा, बहूनां सिद्धानां
प्रियतमा धवगात। तथा 'बहुगुणा' प्रचुरज्ञानदर्शनादिगुणा॥

इति सिद्धगतिवर्णनम् ॥ १११ ॥

अथ वेश्यासक्तवर्णनम्—

तथा धिय मन्यति य स धामन्—वेश्यासक्त विट तेन सह
सन्ध्यानाऽवर्तेऽथ विहार। कीदृश वेश्यासक्त, 'गम्भार' समधिक
नवे नव दाम्यामानि वेश्याया पुरत दापयत्यौ बहुप्रतिपादनैश्च भक्त-
मध्य। 'धूर्तानिः गीतयत्यौ। सह वा—दानन वर्तते यदाचरणं—
भन्दानादिव्यापार तेन प्राप्ता प्रतिष्ठा—वेश्यासमनि कवानां

(१)

अनुलोमप्रतिलोमश्लोकः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दैवतेश !' भावर्गातिमगन्ध ! 'सोमप्रभाव !' परमाह्लादक ! 'परमानन्द !' महर्धिमहान्त ! 'सिद्धसूरे !' सिद्धा सूरयो यस्मात्॥३॥

अथ दुर्गदौर्गत्यगर्भमपवज्जन्तुनावोद्धरणमवणमतिः श्रीसुमतिः–

हे 'धीर !' धिया–प्रज्ञया शोभनया राजते धीर इति, अनेन सुमतिरुच्यते। 'कल्याणसार !' भद्रश्रेष्ठ !। 'सवितान !' वि.–शब्दनकौशपक्षी तस्य तानो विस्तारः तेन सह वर्तते, यथा 'विविगोगतयः मर्त्यविष्णुमहेश्वराः' (   ) इत्यत्र विशब्दो पक्षिसामान्यवाचकोऽपि हंसे गरुडे च विशेषेण वर्तते तथाऽत्रापि विशब्द क्रौञ्चे। 'हर' अपनय। कम् ! 'परं' भवत्रासुम्। 'ईश !' सकललोकालोकवीक्षक !। 'मोहकान्तारवारण !' मोहारण्यगज !। 'समानजय !' मानजययुक्त !। 'आद्यदेव !' देवाधिदेव !। 'धर्मार्थकामद !' धर्मार्थकामान् ददाति। 'महोदयवीर !' महोदयो–मोक्षस्तं ईर्ते–प्राप्नोति। 'सोमप्रभाव !' आह्लादक !। 'आगमसिद्धसूरे !' आगमेन सिद्धाः सूरयो यस्य ॥ ५ ॥

अथ निजकायकान्तिविजितपद्मरागप्रभः श्रीपद्मप्रभः —

'हे कल्याणसारसवितान !' कल्याण –श्रेष्ठ सारसस्य–लाञ्छनपद्मस्य वितान –विस्तारो यस्येति, अनेन पद्मप्रभो लक्ष्यते। 'हर' अपनय 'परम्' भवत्रासुम !। 'ईश' सकलजगद्भावबोधक ! 'मोहकान्तारवारण !' अज्ञानवनगज ! 'समानजय !' मानजययुक्त ! 'आद्यदेव !' देवाधिदेव ! 'धर्मार्थकामद !' त्रिवर्गप्रद ! 'महोदय-

'आरवारणसमान !' अन्तरारिसमूहनिषेधसाहङ्कार ! जय त्वम् । 'आद्य-देव !' देवाधिदेव ! धर्मार्थकामद ! 'महोदयवीरधीर !' मोक्षग-मनदक्ष ! आह्लादक ! 'परमागम !' शुभागम !! 'सिद्धसूरे !' सिद्धाः सूरयो यस्मात् ॥ १३ ॥

अथानन्तकेवलज्ञानदर्शनसुखवीर्यसनाथः श्रीअनन्तनाथः—

'अन्तारवारण !' अन्त इत्यस्यारः—प्रापणं तं वारयति यः सः, अनन्त इत्यर्थः । 'कल्याणसार !' भद्रश्रेष्ठ ! 'सवितान !' वि:—ख-ज्ञ्जनदर्पेनस्तस्य तानो विस्तारः तेन सह वर्त्तते ।'हर' अपनय । कम् ! 'परम्' भावशत्रुम् । 'ईक्षमोहक!' ईक्षो—दर्शनं तत्र यो मोहो—भ्रान्ति-स्तद्विनाशे कः—सूर्यः, यथा यथार्थपदार्थावबोधमोहं हरति सूर्यस्तथा प्रभुरपीत्यर्थः । 'समानजय !' मदजययुक ! 'आद्यदेव !' देवाधिदेव ! धर्मार्थकामप्रद ! 'महोदयवीरधीर !' मोक्षगमनदक्ष ! 'सोमप्रभाव !' आह्लादक ! 'आगमसिद्धसूरे !' आगमेन सिद्धाः सूरयो यस्य ॥१४॥

अथोपदिष्टदशविधसाधुधर्मः श्रीधर्मः—

हे धर्म ! 'अर्थकामद !' धर्मं विनाऽर्थकामद इत्युक्तेऽपि धर्मार्थकामद ! इति ज्ञेयम् । 'कल्याणसारसवितानहरे !' कनककम-लवित्सारवत् कपिशकान्ते ! अक्षमोहघनराज ! जय त्वम् । 'आद्यदेव!' देवाधिदेव ! 'महोदयवीरधीर !' मोक्षगमनदक्ष ! 'सोमप्रभाव !' आह्लादक ! 'परमागम !' प्रकृष्टसिद्धान्त ! 'सिद्धसूरे !' सिद्धाः सूरयो यस्य ॥ १५ ॥

दतिक्रियाकाण्डव्यवहारो यस्मात् । 'धर्मार्थकामद !' धर्मार्थकामप्रद
आचार्यसेवया तदङ्गजे । 'महोदयधोरधीर ! ' मोक्षगतिदक्ष ! । ' सो
प्रभाव ! ' आह्लादक !। परमागमसिद्ध !, जिनसिद्धान्तज्ञानं वि
आचार्यपदानवाप्तेः ॥२६॥

अथ प्रबोधप्रबन्धानध्याय उपाध्यायः—

हे 'परमागम् !' उपाध्याय !, परमागमं—जिनोक्तसिद्धान्तं आ-
चष्टे गिवि शिवि निद्दोषे च परमागम्—उपाध्यायः, सिद्धान्ताध्या-
पनाधिकृतो उपाध्याय । 'असिद्धसूरे !' "षिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च"
धेधनं सिद्धं—शास्त्रम्, नास्ति सिद्धं येषां तेऽसिद्धाः—अनधीतशास्त्रा
शिष्याः सूरयः—पण्डिता यस्मात् । भव्याम्भोजवनरवे !। करणमोहवन-
गजमन !जय त्वम्। 'आद्यदेव !'आद्य'—मुख्यः "इच्छा मिच्छा तहकारे"
(आ. नि. गा. ६६६) इत्यादिदशविधसामाचारीरूपो देव—
साधुव्यवहारो यस्मात् । धर्मार्थकामप्रद !। 'महोदय !' अपरापर-
शास्त्रपाठनेन महान् उदयो यस्मात् । अवन—ऊः—जीवरक्षा तस्यां
ईर ! प्रेरक !। 'धीर !' धिय—बुद्धिं राति । [२००] 'सोमप्रभ !'

× × × × × × × ×

गजसम ! । जय त्वम् । 'आद्यदेव !' आद्यो देव'—देवतत्त्वं यत्र ।
'धर्मार्थकामदमहोदय ! ' धर्मार्थकामप्रदं मह —तेजो यस्या सा
धर्मार्थकामदमहो दया—कृपा यत्र, दया विना सत्त्वरक्षाया असम्भवात् ।
वीरं कर्मणि गिरि अर्चि च वीर !, एव धीर !, धीरत्व वीरत्व च
सत्त्वरक्षातो भवतीयर्थ । 'सोमप्रभाव ! ' आह्लादक ' ।
'परमागमसिद्ध !' जिनागमे प्रतिष्ठित ', शेषतीर्थिकैस्तदज्ञानात ।
'सूरे !' अनर्थनिवारणविचक्षण ' ॥ ३२ ॥

+ अत्र पर विशीर्णः पाठ प्रतिषु ।

सारसं–कनकपद्मं तस्य वितानं–विस्तारं हरति, निजनिद्धम्भव्यापया आवृणोति कमलालया इत्यर्थः । ' अक्षमोहकान्तारवारणसमानजयाघदे ! ' अक्षाणि मोहयन्ति याः कान्ताः–स्त्रियः, आराः–शीघ्रगामिनो ये वारणा–हस्तिनः,समानः–साहङ्कारो यः जयः–शत्रुविजयस्ते आद्या येषां कीर्त्यादीनां तान् ददाति । 'अव' रक्ष । विश्वमिति गम्यम् । कीदृशे ! ' धर्मार्थकामदमहोदयवीः ' धर्मार्थकामप्रदं महोदयं वेति–प्रसवाय गर्भत्वेन गृण्हाति । पुनः कीदृशे ? ' अधीरसोमप्रभावपरमागमसिद्धसूः ' अधीरः–क्रतुकाम्यकः सोमप्रभावः–आह्लादको यः परमागमो–जिनागमः तत्र सिद्धं–कथितं रूपसौभाग्यभोगस्वर्गादिकं सूते–प्रसूते, सुपात्रनिक्षेपाज्जनयति, धनरूपदेवतारूपयोः श्रियोरभेदोपचारादिदमुक्तम् ॥ ४८ ॥

पूर्वं विषयसुखानुभवः कामः मोक्षः, साम्प्रतं श्रीनन्दनः समरसंरम्भविजृम्भितोद्दामप्रद्युम्नः प्रद्युम्नः—

हे ' प्र ! ' प्रद्युम्न !, अः–विष्णुः तस्य अपत्यं इः । ' क–ल्याणसार ! ' भद्रश्रेष्ठ ! । ' सवितानहरे ! ' सवितानः–ससन्तानो हरिर्यस्मात् । ' अक्षमोह!' मनोहर ! । ' कान्तारवारणसमान '[1] कं–सुखं अन्तयति कान्तं यत् आरं–अरिसमूह तद्वारणे साहङ्कार ! । जय त्वम । ' आद्यदेव ! ' श्रेष्ठकोड ! । धर्मार्थकामपालक ! । 'महोदयवीरधीर ! ' मोक्षगानिदक्ष ! ' उज्जयन्ते शाम्बप्रद्युम्नयोः सिद्धत्वात् । ' सोमप्रभाव ! ' आह्लादक ! । ' परमागमसिद्धसूः ' प्रकृष्टा मा–श्रीस्तस्यां अः–विष्णुस्तस्य गम–अभिगमस्तेन सिद्धा सूः–उत्पत्तिर्यस्य ॥ ४९ ॥

---

[1] 'कन्तुषम्बक०' प्रत्य० ।

अथ मद्यमितासितः शिवः—

हे 'सोम !' उमापते ! 'कल्याणसारसवितानहर !' कल्यो—दक्ष:, कल्य इत्यागः—शन्दनं यस्येति,पङ्क्तिरधन्यायान् कल्याणशब्देन दक्ष:—प्रजापतिः तस्य सारा—श्रेष्ठा मा—श्रीर्यत्र तत् सारसम् यद्वितानं—मखस्तद् हरति । 'ईशमोह !' ईशाः—ब्रह्मादयः तान् मोहयति—मत्रयति, गुरूपत्वात् । 'कान्तार !' कं—जलं अन्तः—स्वरूपं यस्या सा अर्थाद् गङ्गा तां इयर्ति; यद्वा कं—मस्तकं तस्यान्तः—अवयवः तं इयर्ति—प्राप्नोति कपाली इत्यर्थः । 'वारगतमान !' वारगो—गजासुरस्तं स्यति यः तादृशो मान—अहङ्कारो यस्य । 'आयदेव !' सर्वगुरुश्रेष्ठ !। 'धर्मार्थ !' धर्मः—धनुः प्रस्तावात् पिनाकं तस्माद् अर्थ:—दानवबधरूपो यस्य । 'कामद !' स्मरस्य दह !। 'महोदय !' महाशते ! । 'वीर !' शूर !, अन्धकादि वधात् । 'धीर !' धैर्ययुक्त !। 'प्रभाव !' परममाहात्म्य !। प्रकृष्टागम ! सर्वव्यापित्वात् निःक्रिय ! । 'सिद्धगुरो !' सिद्धानां अणिमादिसिद्धिभाजां गुरो !—आचार्य ! ॥

अथ हरहृदयहरणचौरी गौरी—

कदाचिद् गङ्गाभिगमनपराय हराय चुकोप देवी, नन किमपि वक्ष्यति यदा तदा प्रसाद एव, देव्यपि सामिनेप्सानन्त निरर्थयन्ती तं प्रत्याह—'हे आयदेव !' सुमुख्य'। 'अपाम' 'कान्त'। 'कल्याणस !' कल्याणं स्यति । 'अन्म' 'नौरस'। 'विनाहर' दक्षमखमथन !। 'ईशमोह' ईश—ईश मोह—मोहो यस्य । जया—गौरी, "जयोमा सस्रबी तिथि" (हैमके २-१५२)

•

निधेर ! ' अभ्युदयकम्पनरक्ष ! । ' सोमप्रभावपरमागमसिद्धसूरे ! '
मः–चन्द्रः तस्य प्रभावः–माहात्म्यं तस्य परमा–प्रकृष्टा श्रीः तस्या
मः–अपगमस्तत्र सिद्ध !–पण्डित ! ॥ ६४ ॥

पाकुशलकलापहेतुः केतुः—

हे ' प्रभाव ! ' शिखिन् ! " शिखाप्रभारस्मयः समानार्थाः "
इत्य, अभि. र. मा. १–६५) इति पाठात्, प्रभां–शिखां
वति–पालयति, मत्वर्थीयार्थः धातुनैवोक्तः; यद्वा प्रभया–शिखया
वति–हिनस्ति तृणादीन्; यद्वा अवति–दहति पृथ्वीं प्रभावः
धात् केतुः । ' कल्याणरसाः ' भद्रात्मक ! । ' रसवितानहरेक्ष ! '
रस्य–अनुरागस्य शृङ्गारादेर्दुग्धदध्यादेर्वा वितानः–विस्तार तं हरति
वितानहरः ईक्षः–अवलोकनं यस्य । मा निषेधे । जय त्वम् । 'उद्ध!'
त्तीति ऊः–राजामात्यादिस्तं हन्ति "क्वचित्"(सिद्ध३०५।१।१७१)
त्ययः । 'कान्तारवारणसमान !' कान्तानां–कमनीयवस्तूनां आरः–
सिरस्थारणे सदृशे ।। 'आद्यदेव !' आदित एव अस्तुत्य ।।'धर्मार्थि!'
निर्वर्तक ।। 'कामदमहः !' कामदं–वाञ्छितार्थसम्पादकं महः–तेजो
य । ' अदयतोरधीः ! ' अदया–नि.कृपा वैरिषु धीर्यस्य, केतूदये
दिसम्भवात् । ' असोम ! ' अकार्ते ! क्रूरग्रहत्वात् । ' परमागम-
दसूरे ! ' परा–प्रकृष्टा या मा–लक्ष्मीस्तस्या गमः–अपगमस्तत्र
दसूरे ! – सिद्धाचार्य ! ॥ ६५ ॥

अथाऽष्टौ दिक्पालाः ।

मणवत्रिदशचक्रः शक्रः—

हे ' हरे ! ' शक्र ! ' कल्याणभार ! ' कल्याणानि–सर्वजिन-

घनवितानविनाशक !। 'ईक्षमोह !' ईक्षा —द्रष्टारस्तान् मोहयति मन
हरवान् । 'कान्तः ! ' कं—जलं अन्त —मध्ये यस्य । 'रवारणसमान
रः—वह्निः, "रस्तीक्ष्णे दहनेऽपि च" (हैम्ए. १–११) इति पाठात्, तस्य
वारणे समान !—सदृश ! । 'आव !' सकलजगद्रक्षणे । 'धर्मार्थकामद !'
निवर्षपालक !। 'महोदय !' महोन्नते !। 'वीरधीर ! वीराणां—भटानां धियं
ईरयति, रिपुविजयार्थं देशान्तरगतानां तेषां मेघदर्शनात् मन क्षुभ्यति
इत्यर्थः । 'सोमप्र !' सोमं—जलं प्राति—पूरयति । 'भावपर !' भावा —
पदार्थास्तेषु पर !—प्रधान ! । 'मागमसिद्धसूरे ! ' मा—धान्यादिलक्ष्मी
लक्ष्मीः तस्या आगमः—प्राप्तिस्तत्र जाताःसिद्धाचार्य ! ॥ ७४ ॥

अथ कृतविवेकनैकल्पं कल्पम्—

हे 'कृत्य ! ' मद ! ' आगसार् ! ' आगः—शब्दस्तेन सारं—
प्रकृतं करोति, [illegible] [illegible], य. प्राक् मितभाषी सोऽपि मद्यपानाद्
असम्बद्धं बहु ब्रूते इत्यर्थः । 'असवितानदरे !' न सवितानः—सविस्तारो
दरि —[illegible]र्यस्मात् । मदमत्तकुमारप्रकोपितेन द्वैपायनेन द्वारिका दग्धा
इत्यागमात् । 'अजनाह !' कन्दर्पैकन्यजनक', यद्वा आश्रमः—क्षान्ति-
रहित ऊर्ज [illegible] यत्र । 'कान्तारपारण ' ' कान्त —रमणीयो
आर —च[illegible] [illegible] [illegible] ', विशृङ्खलपद-न्यासहेतु वान । 'समान !'
साहङ्कार ! , अह गजा इ यावृत्तियुक्तत्वात् । जय इन्दुपहासे ।
'आयद्व !' आदित एताऽस्तु य !। 'धर्मार्थ !' धर्मनिर्वर्तक !।
'कामद ' स्मरदापक !। 'महोदयनारधीर '' महोदया —उन्नतिमन्त-
तेषा धी—विशिष्टकम्पने धियं राति । 'सोमप्रभाव ! ' सामात्—ज-

स्तत्र आगसाराः—शब्दप्रधानाः सवितानाः—सविस्तारा हरयः—कपयः सिंहा वा यत्र । 'वारणसमान!' वारणैः—करिभिः समान !—सदर्प !। जय इत्युपहासे । 'आद्यदेव !' आदित एवागतेरशक्यप्रवेशत्वात् । 'धर्मार्थकामद !' त्रिवर्गखण्डक !, तत्पतितस्य जनस्य त्रिवर्गाभावात् । 'महोदय!' महाप्रमाण !। 'वीरधीर !' वीराणां धियं ईरयति। 'सोमप्रभार !' सोमानां—दिव्यौषधीनां प्रभां श्रवति, रात्रौ तत्रौषधयः प्रदीप्यन्ते इत्यर्थः । 'परमागम !' परमा—प्रकृष्टा अगानां—पर्वतानां वृक्षाणां वा मा—श्रीर्यत्र । 'सिद्धसूरे !' सिद्धा—रसादिसिद्धिभाजः सूरयो व्याडिनागार्जुनाद्या यत्र ॥ ८४ ॥

अथ विमलजलविलसद्‌प्सरः सरः—

'हे समान !' सेन—सकारेण अधिकमान , मान इति शब्दः चतुर्भिरधिकदशाक्षर् मध्यपदलोपी समासः । ततो मानशब्दात् अग्रतः सकारेण मानस इति भवति । कीदृश ! 'कल्याणसारसविताननहरे!' कल्याणसारसानि—कनककमलानि तेषां वितान —विस्तारस्तेन हरे !—पिङ्गवर्ण ! । यद्वा के—जले लीयन्ते कृत्य—हंसचक्रवाकाद्यास्तेषां आणः—शब्दस्तेन सार!—श्रेष्ठ !। 'सवितानहरे !' सवितान —सकल-सुरासुरैः परिवारविस्तारवान हरिः—इन्द्रो यत्र । तत्र सुरपतिर्जलक्रीडां करोतीत्यर्थः । 'अक्षमोह !' 'मनाहर !' 'कान्तारवारण !' कं—जलं तस्यान्तः-प्रान्त तं इति इयति कान्तारा वारणा—वनगजा यत्र । जय त्वम् । 'आद्यदेव !' आद्यो देव —कीडा यस्मात् । 'धमार्थ-कामद !' तत्र स्नातानां सम्पत्प्रदत्वादीनां त्रिवर्गसाधनात् । 'महोदय !' गगनादपि गुरुतर !। 'वीरधीर !' वीना—राजहंसादीना ईर—

१ °सुरासुरपरि° क ।

यत्र आगसाराः—शब्दप्रधानाः सवितानाः—सवितानाः इत्य —कपय सिंहा वा यत्र । ' वारणसमान !' वारणो—करिभि समान !—सदर्प ! जय इत्युपहासे । ' आददेव ! ' आदित एवागतेरदायप्रवेशाः यत्र । ' धर्मार्थकामद !' त्रिवर्गैश्वरदक !, तपनितस्य जनस्य त्रिवर्गानामाव । ' महोदय! ' महाप्रमाण !। ' धीरधीर ! ' धीराणां धिय ईरयति। ' साम- प्रभार ! ' सोमानां—दिव्यौषधीनां प्रभां भवति, रात्रौ तदोषधयः प्रदीप्यन्ते इत्यर्थः । ' परमागम ! ' परमा—प्रकृष्टा अगानां—पर्वतानां तरूणां वा मा—शोभेव । ' सिद्धगूरे ! ' सिद्धा—स्यात्'दर्शितज्ञानाः सूरयो न्यादिनागार्जुनाद्या यत्र ॥ ८४ ॥

अथ विमलजलविलसद्‌प्सारः सरः—

' हे समान ! ' सेन—सकारेण अधिकमान , मान इति शब्द चतुर्भिरधिकरदशन् मध्यपदलोपी समासः । ततो मानशब्दात् अमतः सकारेण मानस इति भवति । कीदृश ? ' [illegible]- नदे ! ' [illegible]—[illegible] दिवान —[illegible] दर ! — [illegible]वर्ण ! । यत्र के—जले [illegible] —[illegible]

आग—शब्देन [illegible] [illegible]

गुणाभि परि[illegible] [illegible]

करोता यथे । [illegible]

जले [illegible] [illegible]

यत्र । जय [illegible]

कामद ! ' [illegible]

दव ! ' [illegible] ! [illegible]

१ [illegible]

' ईक्षमोह ! ' ई–लक्ष्मीस्तदुत्पादने क्षम ऊहो यस्य । ' कान्तारवारणसमान ! ' कं–सुखं तस्यान्तो दुःखं तस्यारः–प्राप्तिस्तद्वारणे समान !–सपूज !। रोगिणां दुःखनिषेधेता लोकैः पूज्यत इति भावः। जय त्वम् । ' आयदेव ! ' प्रधानस्तुते !। ' धर्मार्थक ! ' धर्मं अर्थयते परोपकारकरणात् । ' महोदयवीर ! ' महोदयं विशेषेण[1] ईर्ते–गच्छति, चिकित्साकरणात् प्रभूतं विभवं लभते इति भावः । 'धीर !' साहसिक ! यमादप्याच्छिद्य जनं जीवनीत्यर्थः ! ' सोम ' सकीर्ते !। ' प्रभावपरमागमसिद्धसूर ! ' प्रभावपरमा ये आगमाः–सुश्रुत–चरक–वाहटाद्या ग्रन्थास्तेषु सिद्धसूर !–प्रख्यातविचक्षण ! ॥ ८७ ॥

अथालङ्कतलङ्कावनावनिः पावनिः—

हे ' हरे ! ' हनुमन् ! ' कल्य ! ' स्वाम्यादेशकरणदक्ष ! । ' आणसार ! ' योद्धारप्रधान !। 'सवितान !' लङ्कावेष्टनात्[illegible]–विस्तार !। ' अक्षमोह ! ' अक्षो–राक्षसविशेषस्त मोहयति, युद्धे तद्वधात् । ' कान्तारवारणसमान ! ' कान्ताः स्त्रिय तासु [illegible] गमनं तद्वारणे समान !–सदर्प ! [illegible] । जय [illegible] । ' आयदेव ! ' श्रेष्ठजयेच्छ !। ' धर्मार्थक ! ' [illegible] दान । ' महोदय ! ' महान् उदय.–उपनन [illegible] –इत्यर्थः । ' वीर ! ' एकाकिभट !। [illegible] ' । 'सोम-प्रभाव ! ' सोम'–पवन [illegible] । ' परमागमसिद्धसूर ! ' [illegible] इव–[illegible] मा अर्थात् सीता तस्या [illegible] !–[illegible] ! ॥

१ "विशेषेण" ख ।

अथ विगयमुख्यमपि (!) पितामहः कान्तामहः—

हे 'दमकोदय !' दं-कलत्रं तस्य मह-विवाहोत्सवः तस्योदय !। 'कल्याणसार !' कल्याणानि-दधिदूर्वाक्षतादीनि मङ्गलानि तैः सार !। 'सवितान !' चन्द्रोदयमण्डितमण्डप ! यद्वा सन्तुष्ट !। 'हरेशामोद !' हरन्तीति हरा—चौरास्तेषां ईशना—ऊर्ध्वसङ्कला ऊहाः। कथं मया वस्त्राभरणादि मार्गमिति वितर्का यत्र। यद्वा हरे—शङ्करे अक्षमोह ! —करुणान्तक ! तेनापि कलत्रविवाहस्य कृतत्वात्। 'कान्तारव !' कमनीय आरवो—धवलतूर्यादिर्यस्य। 'अरग !' कलहरहित !। 'समान !' देवगुर्वादिपूजायुक्त !। जय त्वम्। 'आवदेव !' श्रेष्ठक्रीड !। 'धर्मार्थकाम !' धर्मार्थः कामः—स्मरः अभिलाषो वा यत्र। लोके विवाहस्य धर्मरूपत्वात्। 'वीरधीर !' वीरः—पुत्रस्तस्य धियं राति। वीरपुत्रो भविष्यतीति धियं ददातीत्यर्थः। 'सोमप्रभाव !' सकीर्तिप्रताप !। 'परमागमसिद्धसूरे !' परा—प्रकृष्टा मा—श्रीस्तस्या गमे आगमे वा सिद्धसूरे !—मन्त्रसिद्धाचार्य !। ८९ ॥

अथ गुरुचतुष्कमध्यात् प्रवचनप्रभावनोद्भूतभुवनाद्भुतप्रभावकः श्रीसिद्धसेनदिवाकरः—

'सिद्धसूरे !' सिद्धसेनदिवाकर !। यथा भीमो भीमसेनः तथा सिद्धः सिद्धसेन, स एव सकलकुमतितिमिरतिरस्कारकरणात् सूरिः—दिवाकरः तत्र 'प्रभो' प्रभवति 'अपरमागम !' अपकृष्टसिद्धान्त ! 'मा जय—जयवादमवाप्नुहि। सन्मत्यादितर्कसूत्रैरमुना भवन्निराकरणस्य कृतत्वात्। 'कल्याणसार !' कलिः—कलहस्तस्मै आग-

शब्दरतेन सार ! वाकलहप्रधान ! ' इत्यर्थः । ' सवितान ! ' यज्ञ्युक्त !, अनेन वेद आक्षिप्तस्तस्यैवाऽश्वमेधादिविविधाध्वरप्ररूपकत्वात् ' हरेक्ष ! ' हरः ईश्वरस्तं ईक्षते–सकलजगत्कर्तृत्वेन पश्यति । अनेन नैयायिको वैशेषिक आक्षिप्तः । तयोरेव जगत्कर्त्रीश्वराभ्युपगमात् । स निर्षधे प्रागुक्तः । ' उहकान्तारवारणसमान ! ' ऊहः–अन्वयव्यतिरेकधर्मवितर्कः स एव कान्तारं–काननं तद्भञ्जने वारणसमान !–गजतुल्य ! । ' आद्यदेव ! ' आदिः–प्रथमः अः–विष्णुर्देवो यत्र, अनेन साङ्ख्य आक्षिप्तः । विष्णुभक्तत्वात तस्य। ' धर्मार्थ ! ' धर्म एव अर्थो न धर्मी अर्थो–वस्तु यस्य, उपलक्षणं चैतत् । अवयवा एव न अवयवी, गुणा एव न गुणी अर्थ इत्यपि द्रष्टव्यम्। तस्यैव धर्मादिनिषेधेन धर्मादिमात्रवस्तुतत्वाभ्युपगमात् ' कामद ! ' दुष्करजपतपोब्रह्मचर्यादिकष्टनिराकरणेन कामान्–इच्छितभोगान् दयते–पालयति । अनेन नास्तिक आक्षिप्तः । नास्तिकस्यैव परलोकवैमुख्येन इहलोकसुखाभिमुखत्वात् । 'महोदयवीरधीः । ' महोदयो–मोक्षः तस्य वीरः–विशेषकम्पनं तत्र धीः–बुद्धिर्यस्मात । सर्वस्यापि परागमस्य मोक्षविघ्नहेतुत्वात्। 'अतोम!' अकीर्ते !, सिद्धसेनदिवाकरेण ध्वस्तप्रतापत्वात् । अयमर्थ –उज्जृम्भितजैनदर्शनकमलाकरे सिद्धसेनदिवाकरे परिस्फुरति न शेषदर्शनखद्योतानां स्फूर्तिरासीत, किन्तु-तत्रास्त गते । यदुक्तम्—

> “ स्फुरन्ति वादिखद्योता साम्प्रत दक्षिणापथे ।
> नूनमस्तं गतो वादी सिद्धसेनदिवाकरः ॥ ” ॥९०॥
>
> (प्रभा० वृद्ध० प्र० श्लो० १७४)

अथ प्रकरणचतुर्दशशतीमन्दाकिनीविनिर्गमहिमाद्रिः हरिभद्राचार्यः—

हे 'हरे !' हरिभद्र ! 'कल्याणसार !' कल्याणं-भद्रं तेन सार ! हरिभद्र इत्यर्थः । 'सवितान !' विविधाध्वरप्रधान ! प्राक् ब्राह्मणत्वात् । 'अक्षमोहकान्तारवारण ! अक्षो-ज्ञानं तत्र मोहो-विपर्यासः स एव कान्तारं-वनं तद्भञ्जने वारण !-कुञ्जर !, चतुर्दशविद्यास्थानान्यधीत्य सर्वसन्देहसन्दोहव्यपोहक्षम ! इत्यर्थः । अत एव 'समान !' साहङ्कार ! । जम्बूद्वीपमध्ये यस्य पठितं नावगच्छामि तस्य शिष्यो भवामीति प्रतिज्ञाय करकलितजम्बूशाल: पुरे पुरे बभ्राम इति श्रुतेः । जय त्वम् । 'आद्यदेव !' आदौ-पूर्वं अ-विष्णुर्देवो यस्य । मतात् प्राक् वैष्णवत्वात् । 'धर्मार्थ !' प्रतिपन्नचारित्रधर्म ! 'कामद !' शङ्खवादनपुरस्सरं प्रातर्लोकानां स्वपरशास्त्रसंशयच्छेदरूपान्, म ध्यान्हे दु स्थिताना यथाभीष्टभोजनप्राप्तिरूपान्, अपराण्हे प्रतिवादिना वादभियादरूपांश्च कामान् ददाति, निःसङ्गस्य भोजनदापनाशक्ति कथमित्याह—'महोदयवीरधीर !' महोदय-अभ्युदयस्तस्मै दार-[illegible] तस्य धी-बुद्धिस्ता राति । अयमर्थ—[illegible] नर्तमानान् वृषभपृष्ठाधिरूढगोमध्यस्थितान् [illegible] न मदनपिण्डान् ग्राहयित्वा तस्याऽभ्युदय [illegible] 'सकार्ते !' चतुर्दशशतीप्रकरण-[illegible] प्रभावपरमः—माहात्म्यप्रकृष्टः आगम '[illegible] नि गा ४२१) इत्यादि-

१ [illegible]

सिद्धान्तत्वेन सिद्ध !—निष्पन्न ! गद्दीनत ! इत्यर्थ । स
तद्दगमाद् आचार्यपदप्राप्तेः ॥ ९१ ॥

अथ पट्त्वर्कसम्पर्ककर्कशदिक्पटपटिमप्रकृष्टप्रविजितदेवसू
श्रीदेवसूरिः—

हे ' सूरे ! ' आचार्य ! ' आवदेव ! ' आद्यो देवशब्दो यत
देवसूरे ! इत्यर्थ । ' कल्याणसारगर्वितानहरे ! ' भवाम्भोजनरवे !
' क्षनोदककान्तारवारण ! ' क्षनः—क्षपणः कुमुदचन्द्रदिक्पटस्तस्य
दः—वितर्कः स्त्रीनिर्वाणनिषेधरूपः स एव कान्तारं तद्भञ्जने वारण—
ज ! अत एव ' समान ! ' श्रीसिद्धराजपर्षदि प्राप्तसत्कार ! जय
व !—जयवादमावयनसरस्तनेति भाव । ' धर्नार्थक ! ' वादजय-
नृपतेः स्वापतेयप्रमादपि निरीहत्वात । धर्मेनैव अर्थयते । 'अमद!'
दूग्यरेऽपि निरहङ्कार ! ' महोदयवीर ! ' मह —तेजः, दया—
कृपा समाहारत्वात् महोदयम् । विशेषेण ईर्ते—गच्छति कृपातेजसी
युगपत् एकत्राऽसम्भविनी अपि त्वयि अवस्थिते अतस्त्वं लोकोत्तरोऽ-
सीति ध्वन्यते ! ' धीर ! ' अक्षोभ्य ! दिक्पटवादावसर न क्षोभं
गत इत्यर्थः ।' साम ! ' प्रतिवादिजयविजृम्भितकार्ये'। ' प्रमानपरम !'
परमशौण्डादिप्रभावः स्त्रियाभिसन्धपि मन प्रासादजननरूपोऽ-
भाव तत परम !—प्रकृष्ट !। आगममित्र !' युगप्रधानागम ॥ ९२॥

अथ चौलुक्यचक्रवर्त्तिकुमारपालदेवप्रतिबोधलब्धमहिमाद्भुत-
सूरिः श्रीहेमचन्द्रसूरि —

हे ' कल्याण ! ' मिथ्यात्वविषपातनावण्णगुणोत्कृष्टत्वेन हेम !

अथ विक्रमतुलितनरसिंहदेवः श्रीजयसिंहसूरिः—

'हरे!' अरिकरिशिरःकपाटपाटनपटुतया सिंह!। 'जयाद्य!' जयशब्दपूर्व! जयसिंहदेव!। 'कल्याणसार!' सुवर्णसिद्धिप्रधान!। 'सवितान!' वयः—कुक्कुटाः पक्षिणस्तेषां तानो—विस्तार्थस्तेन सह वर्तते युद्धार्थं कुर्कुटान् दधौ इत्यर्थः। यदुक्तं श्रीकविराजेन—

"रे भूपाः! कविराज एष भवतां जल्पत्युदग्रस्वरः
पूज्या यद्धरणायुधाः परममी युष्मत्कुले देवताः।
यद्युद्धो सवदर्शनैकरसिकः श्रीताम्रचूडध्वजो
देवः पश्यत नाऽधुनापि रचयत्येकातपत्रां महीम्॥"

'अक्षमोह!' अक्षैः—पाशकैर्मोहयति—द्यूतक्रीडया परान् पराजयत इत्यर्थः। दुर्वोधद्यूतवैशारद्येन सकलकलाकुशल इति तात्पर्य। 'कान्त!' कमनीय!। 'आरवारणसमान!' आर—अरिसमूहस्तद्वारणे समान—साहङ्कार!, धाराधिपयशोधर्मावरिसमूहं गुर्जरं तं निर्गच्छन्तं निवारयतीत्यर्थः। 'धर्मार्थकाममदमहोदय! त्रिवर्गप्रद'। कनकदाभात् महस्य—परमोत्सवलक्षणस्य उदय—उन्नतिर्यस्मात्। अद्यापि तत्प्रवर्तितस्य कनकदानप्रधानस्य समो महस्य प्रधानत्वात्। 'वीर!' एकान्तवीर!। 'धीर!' साहसिकप्रशाण्ड। यदुवाच श्रीकविराजः—

"एकान्तवीरतिलको भुवनैकमल्ल सिद्धाधिप परमसाहसिकप्रकाण्ड।
दर्पान्धवर्वरकजिष्णुरवन्तिनाथ इत्यूर्जितैर्जयति नामभिरेव देवः॥"

'सोमप्रभ!' सोमः—वस्तापुरुषस्तस्येव प्रभा यस्य। 'अर'रक्ष जगदिति

गम्यम् । ईदृशस्य जगद्रक्षाक्षमत्वात् । ' परमागन ! ' परेषां–शत्रूणां मां–लक्ष्मीं आगमयति–करितुरगसनाथां प्रत्यर्थिपार्थिवराज्यश्रियं आनीतवानित्यर्थः । ' सिद्ध ! ' साधितविविधसिद्धितया सिद्धराज ! । 'सूरे !' समस्तशास्त्रविचक्षण ! ॥ ९४ ॥

अथ बलवद्रिपुविजयोद्रिक्तशक्तियुक्ततया तुलितकुमारः श्रीकुमारपालदेवः—

हे ' सवितानहर ! ' सवितान –ससन्तान हरः–शङ्करो यस्मात् स सवितानहरः–कुमार , कुमारेणैव पुत्रेण हरस्य ससन्तानत्वात्। तत कुमार देवशब्दस्य [illegible] कुमारनृपते ! 'अजयाव !' अजयः– अजयदेव क्ष्मापतिस्तस्य आव'–प्रथम!। अव–रक्ष। कान् ! 'सनन्– सर्वान् । ' समसिमौ सर्वार्थौ ' (सि० हे० १। ४ ।४४) [illegible] पाठात् । 'जिनधर्मप्रधानतया [illegible] नव परहदानपूर्वं सर्व- सत्त्वरक्षणमनुमत [illegible] । ' [illegible] ' कल्याणति- जिनानां च्यवन–जन्म [illegible] –सर्वपं- पूजानिमित्त–[illegible] । [illegible] –

" चौलुक्येन्द्रेण [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] "

)

[illegible]
[illegible]

स्तात्रे कर्तुममर्त्यशैलशिरसि स्वर्गादिवाभ्याययु-
स्तन्मध्ये च कुमारपालनृपतिर्जैनेऽच्युतेन्द्रप्रियम् ॥ "

( )

'ईश !' यथावस्थितदेवगुरुधर्मद्योतक !। 'मोहकान्तारवारण' मोहाय–विपर्यासाय यः कान्तासु–स्त्रीषु आरः–गमनं तस्य वारण !–निषेधक !, प्रतिवर्षं वर्षाकालमासचतुष्टयं शेषकालेऽप्यष्टमीचतुर्दश्यादि-पर्वसु त्रिविधत्रिविधेन ब्रह्मचर्यं चकार इत्यर्थः। 'धर्मार्थ !' धर्मदन्तो!, पूतमद्यापधर्मनिषेधेन सर्वत्र जिनायतनानि जिनरथयात्राश्च कारितवान् इत्यर्थः। 'कामदमहोदय !' कामदं–वाञ्छितार्थप्रदं मह–तेजो दया च–करुणा च यस्य। तेजसा दुष्टानुशासनात् दयया सर्वेषां दानात् जगतो वाञ्छितार्थान् व्यधाद् इत्यर्थः। 'वीर !' अर्णोराज-बल्लालदेव–मल्लिकार्जुन–सोमेश्वर प्रभृति चतुर्दिग् नेपतिविजयशौर्यत्वात्। 'धीर !' साहसिकचूडामणे !। 'सोमप्रभ !' सोमा–सद्धर्मोर्द्ध प्रभा यस्य। 'परमागमसिद्धसूरे !' स्वपरसिद्धान्ताविगाहनसिद्ध सूरि श्रीहेमचन्द्रनामा धर्माचार्यो यस्य ॥ ९५ ॥

अथ श्रीहमवापमानमुनिवत्सप्रभुधर्मोपराजयः श्रीअजयदेवः—

हे 'देव !' 'अजयाद्य !' अजय इति शब्द आदौ यस्य तेन अजयदेव !। 'कल्याणसार !' कलि–कलिम ... तस्य आ ... –स्फोटदलनेन सार !–श्रेष्ठ !। 'सवितानहर' सवितान–... हर–शङ्करो यस्मात्। यस्मादर्हतधर्मप्रभावना... पूर्वस्मा शिवधर्म प्रवर्तितवान् इत्यर्थः। 'ईशमोह' ईश–दर्शन मात्रात् मोहो–रागो यस्य। यां यां राजकन्यां ददर्श ... इत्यर्थः।

---

१ 'हु' पा।

'कान्त!' कमनीय ! । 'आरवः !' आरं–अरिसमूहं वारयति क्विप् णिलोपः 'रो रे लुक् च' (सिद्ध० १–३–४८)' रणसमान!' रणो–युद्धं तत्र समानः सदर्पः तं आचष्टे । णिच्, क्विप्, णिलोपश्च । यो यो युद्धाभिमानी भटस्तं तं सप्रमादमवादीत् इत्यर्थः । 'धर्मार्थ ! ' धर्मस्य अहिंसादेः अर्थो–निवृत्तिर्यस्मात् अहिंसां निषिध्य पापर्द्धिप्रवर्तनेन हिंसां चकार इत्यर्थः । 'कामद !' प्रणतप्रार्थितार्थप्रद !। 'महादय वीरधीर ! ' महोदया–अभ्युदयवन्त. ये वीराः शाकम्भरीभूपसोमेश्वर-प्रभृतयो विक्रान्तास्तेषां धियं ईरयति–कम्पयति निजनगरस्थस्यापि अस्य तैः करितुरगकाञ्चनमण्डपिकादिप्राभृतप्रेषणात् । 'सोमप्रभ !' सकीर्तिकान्ते !। 'अव' रक्ष । का: ? 'परमाः ' परेषां मा–लक्ष्मी 'गमसिद्धसूरे ! ' 'सर्वे गत्यर्था ज्ञानार्थाः ' इति गमो–ज्ञानं सिद्धा. प्रभूतविभूतिप्राप्ता ज्ञानवन्त इति ख्यातिं गताः सूरयः पण्डिता यस्मात् ॥ ५६ ॥

अथ समूलोन्मूलितारातितरुमूलः श्रीमूलराजः—

हे 'आयदेव ! ' आयशब्दो मूलपर्यायः देवशब्दो राजपर्याय श्चेति मूलराज !। 'अजय! ' न जीयते इत्यजयः। यदि वा 'अजयाय।' 'अजय'–अजयदेवः आयः पितृत्वेन प्रथमो यस्य। 'देव! ' राजन्, 'अव' रक्ष । कान् ? 'समान्' अविषमान् साधून् इत्यर्थः । 'कल्याणसार ! ' सकलमङ्गलश्रेष्ठ !। 'सवितानहरे ! ' सवितानाः–विस्तारवन्तो हरय –तुरङ्गमा यस्य । 'क्षमोह ! ' क्षमां–पृथिवीं स्वकीयां पालयितुं, परकीयां ग्राहयितुं ऊहते–वितर्कयति । 'कान्तारवारण!' कान्तारा –चारुचङ्क्रमणा. वारणा –करिणो यस्य। 'धर्मार्थकामद !'

विशेषेण ईर्ते–गच्छति ।'धीर !'धिया–बुद्ध्या राजते,धियं वा ददाति।
' सोम ! ' सत्कीर्ते ! । 'प्रभाव ! ' प्रकृष्टाभिप्राय ! । 'परमागम !'
परः–प्रकृष्टः मागमो–लक्ष्मीसमागतिर्यस्य। 'सूरे !' सकलशास्त्रविशा-
रद ! अनेन'विशेषणद्वयेन सिद्धपालस्य लोकोत्तरत्वमुक्तम् । सहवास-
विरुद्धयोरपि ब्राह्मीलक्ष्म्योरस्मिन् सहवासदर्शनात् ॥ ९८ ॥

अथानवद्यविद्यावैशारद्यमाहात्म्यनिराकृतजितः श्रीअजितदेवसूरि-

हे ' जयाद्यदेव ! ' जयः–जयवाद आद्य–प्रथमो यस्य। तथा हि–

" यः शब्दशास्त्रगणितागमभव्यकाव्य-
तर्ककर्कशमतिप्रसरैः प्रबुद्धैः ।
भावारिभि स्मरमदप्रमुखैर्नु [illegible]-
मुद्दये [illegible] न जीयते स्म ॥ "

सः, अर्थात् अजित स नामो [illegible] । 'सूरे !'
आचार्य ! । [illegible]
[illegible]

1 "[illegible]" [illegible]

क्षमदः—अनुपशमः तं हन्ति अमदहा उदयो यस्य । 'वीरधीर !' अवनं—ऊः—सर्वरक्षा तस्यां ईरधीः—गमनबुद्धिस्तां राति—ददाति । 'सोमप्रभ !' आल्हादक !! 'परमागमसिद्ध !' जिनसिद्धान्तेन ख्यात !!

अथ परमतमतङ्गजव्रजविजयसिंहः श्रीविजयसिंहसूरिः—

हे 'हरे !' सिंह ! 'जयाच !' जयशब्दपूर्वक ! सिंह ! । 'सवितान !' वेः—विशब्दात् तानः—विस्तारः, सह वितानेन वर्त्तते विजयसिंह इत्यर्थः । 'सूरे !' आचार्य ! । 'कल्य !' कलिकालेऽपि दुःकरक्रियाकलापकरणसज्ज !! 'आगसार !' आणः—शब्दस्तेन सार! सजलजलधरध्वानगम्भीरया गिरा देशनां करोतीत्यर्थः 'क्षमोह !' क्षमां—क्षान्ति ऊहते महापराधेऽपि न कुप्यतीत्यर्थः । 'कान्तारवारग !' कान्तासु—स्त्रीषु आरः—अभिगमः तं वारयति । स्वयं निरुपमब्रह्मचर्यपरः परेभ्यो ब्रह्मचर्यमुपदिशतीत्यर्थः । 'समान !' समस्तजनजनितरुज ! । 'देव' इति क्रिया । अस्पृष्टापवादभूमिं नय, देववद् आचर । 'धर्मार्थे !' धर्महेतो ! । 'कामद !' स्मरखण्डक !! 'महोदयवीरधीर !' मोक्षगमनप्रगल्भ ! । 'सोम!' चारित्रिषु प्रथमप्रथितकीर्त्ते ! । 'प्रभावपरम !' प्रभावः—परैरनभिभवनीयोऽनुभावस्तेन परम !—प्रकृष्ट !! 'आगमसिद्ध !' स्वपरागमप्रख्यात ! ॥१००॥

इत्थं अर्थशतं श्रुत्वा समुल्लसितमतिप्रकर्षः कोऽपि शिष्यः शतार्थवृत्तस्यास्य कर्तारं स्वगुरुमनेनैव वृत्तेन स्तौति—

हे 'सोमप्रभ !' सूरे ! 'कल्याणसारसवितानहरे !' कल्या—विवक्षितार्थप्रतिपादनदक्षा आणाः—शब्दास्त एव सारसानि—पद्मानि

तेषां वितानो-विस्तारस्तत्र हरे!-सूर्य!, अनेन स्वध्यानेकार्थसन्दर्भं स्यगात् प्रभुरित्युक्तम् । ' अज्ञमोहकान्तारवारणसमान ! ' अज्ञो-ज्ञानं तत्र यो मोहः—स एव कान्तारं तद्भङ्गे वारणसमान ! —गजसम ! । अनेन यथार्थावबोधजननिष्ठये ज्ञातार्थवृत्तस्य वृत्ति प्रभुश्चकार इत्युक्तम् । जय त्वम्! ' आद्यदेव ! ' आद्य-एकत्रैव वृत्ते अर्थदातविर्भावनेन श्रेष्ठः देवः चतुर्विंशत्यर्हदादिस्तुतिर्यस्मात् । ' धर्मार्थक ! ' धर्मार्थः-पुण्यहेतुः कः-आत्मा यस्य । ' अमद ! ' निरहङ्कार !। ' महोद !' महः-तेजः ददाति, सकलसङ्घस्य तेजःप्रद इत्यर्थः। 'यवीर!' इः-कामः अवीरः अविक्रान्तो यस्य । ' धीर ! 'धियं राति, धिया वा राजते । ' आव परम ! ' अवनं आवः समस्तसत्त्वरक्षा तेन परम!-प्रकृष्ट !। 'आगम-सिद्ध !' आगमेन-सिद्धान्तेन प्रसिद्ध ! ॥ १०१ ॥

स एव शिष्य स्वकृते. कविर्वैर्गुरोर्गरिम्णा जितकाञ्चनादेः ।
गृहस्थभावान्वयकीर्त्तनेन व्यनक्ति भक्तिं पुनरुक्तमेताम् ॥ १ ॥

प्राग्वाटान्वयनीरराशिरजनीजानिर्जिनार्चापर
सञ्जातो 'जिनदेव' इत्यभिधया चूडामणिर्मन्त्रिणाम् ।
यस्यौदार्यविवेकविक्रमदयादाक्षिण्यपुण्यैर्गुणै
साम्यं कर्तुमहर्निशं जगदपि क्लि'यन् न विश्राम्यति ॥२॥

तस्यात्मज सुजनमण्डलमौलिरत्न—
मुज्जृम्भितेन्द्रियजयाऽजनि ' सर्वदेव ' ।
यत्कारयसर्वगुणनिर्मितकौतुकेन
धात्रा कृताऽयमिति य प्रथितं पृथिव्याम् ॥ ३ ॥

सूनुस्तस्य प्रशमकमलादर्पणः पुण्यकामः
कौमारेऽपि स्मरमदजयी जैनदीक्षां प्रपन्नः ।
विषमस्याऽपि श्रुतजलनिधेः पारमासाद्य जज्ञे
श्रीमान् 'सोमप्रभ' इति लसत्कीर्तिराचार्यवर्यः ॥ ४ ॥
यो गृह्णाति समुच्छ्रितं वहति यस्तर्केऽद्भुतं पाटवं
काव्यं यस्त्वरितं करोति तनुते यः पावनीं देशनाम् ।
योऽवम्नात् सुमतेश्चरित्रमद्भुतं यः सूक्तिपङ्क्तिं परां
श्रीसोमप्रभसूरिरेष विशदं वृत्तं शतार्थं व्यधात् ॥ ५ ॥

अथास्य वृत्तस्य धेनुत्वमाह—

कल्याण ! कान्तार ! धर्मार्थ ! सोमप्र !

हे 'सोमप्र !' सोमं—जलं प्राति—पूरयति जलद इत्यर्थः । 'कल्याण !' कल्यः—पटुः आणः—गर्जितध्वनिर्यस्य । 'कान्तार !' कं—जलं तस्य अन्तः—मध्ये रः—वन्हिः विद्युल्लक्षणो यस्य । 'धर्मार्थ !' धर्महेतो ! । जलदवृष्टेर्धान्यादिनिष्पत्त्या धर्मप्रवृत्तिहेतुत्वात् वर्तसे इति क्रिया । 'भ्भ्यज्रस्तामकैकोऽप्यन्धिः, रज्ञः २, शुभम् २, दुग्धम् ४ इत्याहुः' (हैमच्छन्दो० २–९) त इति लक्षणेन दुग्धं नामच्छन्दः ॥ १०२ ॥

सारस ! वारण ! कामद ! भा वप ।

हे 'वारण !' गज ! । सारा सा—श्रीर्यस्मात् । 'कामद !' वाञ्छितार्थप्रद ! । भाः—प्रभा वप—आरोपय, समरे शत्रून् जय इत्यर्थः ॥ शशच्छन्दः ॥ १०३ ॥

वितान समान ! महोद ! रमाग !

वितानेन–यज्ञकर्मणा समान !–साहङ्कार ! याज्ञिक इत्यर्थः । 'महोद !' महः–तेजो दयते । 'रमाग !' रमां–श्रियं गच्छति क्रतुकर्मणे ईदृशस्त्वमसि इत्यर्थः । शुभं वृत्तम् ॥ १०४ ॥

हरेक्ष ! जयाद्य ! यवीरमसिद्ध !

हरं–शङ्करं ईक्षते ।' जयाद्य ! ' जया–गौरी आद्या पूजावसरे प्रथमा यस्य । अत एव ' यवीरमसिद्ध ! ' इः–कामः अवीरः–अः–सुभटो यस्य ईदृशो य. म.–महेश्वरः तेन देव इति प्रतिपन्नेन सिद्ध–ख्यात ! महेश्वर इत्यर्थः इदमपि शुभं वृत्तम् ॥ १०५ ॥

मोहदेव ! धीर ! सूरे !

हे ' सूरे !' आचार्य !। ' मोहदेव !' मोहं दोव्यति–जिगीषति 'धीर !' धियं–धर्मबुद्धिं राति । 'वान्ते ग्वक:' (हैमच्छन्दो० १–५ इति छन्दःसूत्रात् अन्त्यवर्णगुरुत्वे स्त्री इति च्छन्दः ॥१०६॥

इति पञ्चभिः पदैः पञ्च वृत्तानि ।
एवं द्विकत्रिकसंयोगे बहूनि वृत्तान्युत्पद्यन्ते ।
समाप्ता चेयं शतार्थवृत्तवृत्तिरिति ।
कृतिरियं भगवतो विजयसिंहाचार्यचरणशुश्रूषानिरतस्य
श्रीसोमप्रभाचार्यस्य ।

शुभं । श्री । कल्याणमाला आविर्भवन्तु ॥

શ્રીવર્ધમાનગણિવિરચિત ૧૧૬ અર્થવાળા કાવ્યનું

ભાષાંતર.

ગૂર્જરેશ્વર કુમારપાળના ધર્મગુરુ કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર સૂરીશ્વરના શિષ્યરત્ન શ્રીવર્ધમાનગણિએ કુમારવિહાર નામનું કાવ્ય રચ્યું હતું. (આ કાવ્ય અત્યારે કેટલીય તપાસ કર્યા છતાં કોઈ પણ ભંડારમાં ઉપલબ્ધ થયું નહીં.) તેના ૮૭ મા શ્લોકના પ્રથમ સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિમાં પોતે છ અર્થ કર્યા હતા, છતાં લોકોને આશ્ચર્ય પમાડવા ખાતર ૧૧૬ અર્થ ફરીથી કરે છે.

તે સત્યાસીમું શ્લોક નીચે મુજબ—

गम्भीरः श्रुतिभिः सदाचरणतः प्राप्तप्रतिष्ठोदयः
सत्कान्तारचितप्रियो बहुगुणः यः साम्यमालम्बते ।
श्रीचौलुक्यनरेश्वरेण विबुधश्रीहेमचन्द्रेण च
श्रीमद्वाग्भटमन्त्रिणा च परिवादिन्या च मन्त्रेण च ॥

આ કાવ્યમાં પ્રગટ રીતે દૃષ્ટિગોચર થતાં ઉપમાનો સિવાય બીજા ઉપમાનો પણ થાય છે તે કહીએ છીએ.

(૧) નમસ્કાર કરેલા સામંત રાજાનું વર્ણન—

શ્રીચૌલુક્ય વંશમાં જન્મેલા હે શ્રીકુમારપાળ રાજા ! આ દેરાસર તમને નમસ્કૃત થએલા રાજાની સરખામણી કરે છે

(૪) વિષ્ણુવર્ણન—

સર્વ રૂપોને ભજનાર આપનારી એક અદ્વિતીય પ્રભુ ! હે કુમારપાળ ! આ વિહાર મધુરિપુની ઉપમાને ધારણ કરે છે.

જેમ મધુરિપુ ! પોતાના નાભિકમળમાં રહેલા ચતુરાનની વેદધ્વનિથી ગંભીર, અનેક અષ્ટાદિસ્થિર મોટા સંગ્રામોમાં હમેશાં જીત મેળવનાર (એટલે રાજ્યલક્ષ્મીને સફળ બનાવનાર), દાન-પરાયણ સત્યભામા વિગેરે ૧૬૦૦૦ સુન્દર સ્ત્રીઓથી પ્રેમ મેળવનાર, અથવા તે સર્વ સ્ત્રીઓને એકજ રાત્રિમાં સુરત (સંભોગ)થી સુખ આપનાર, એક જ રાત્રિએ સર્વની આશા શી રીતે સંપૂર્ણ કરે ! એવી ક્રીડા ઉત્તમ રીત તેને લીધે અવતારવાનું કે સત્વ, રજસ, તમોગુણરૂપ દેવાળો અનેક રૂપ કરવાને અભિસંધન.

(૫) મહાદેવવર્ણન—

કરેલા વિગેરે મધુ કરવાથી ગૌરીસ્વરૂપમાં હે એક પુણ્યરત્ન ! કુમારપાળ ' એ દેરાસર મહેશ્વરની સરખામણી કરે છે. જેવો મહાદેવ ! હિમાલય પર્વતીના મધુર વચનો સાંભળવાથી ગંભીર, દાનવોના વધ કરવાથી હમેશા જયશ્રી મેળવનાર, અને તેથીજ લોકોત્તર સુન્દર પત્ની (પાર્વતી) એ આપેલા વિષયજન્ય સુખથી આહ્લાદ પામનાર અને સત્વ, રજસ, તમસ ગુણોથી યુક્ત (આ સરાગ ઈશ્વરનું વર્ણન કર્યું)

(૬) નીરાગ ઈશ્વર (વીતરાગનું) વર્ણન.

=અઢાર દોષરહિત વિશુદ્ધ મહેશ્વરની ભક્તિ કરવાથી, અને રસેશ્વર જિનધર્મ પરિપૂર્ણ ગયેલો હોવાને લીધે ગૌતુક વચના

= ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, ૬ હાસ્ય, ૭ રતિ, ૮ અરતિ, ૯ ભય, ૧૦ શોક, ૧૧ જુગુપ્સા, ૧૨ કામ, ૧૩ મિથ્યાત્વ, ૧૪ અજ્ઞાન, ૧૫ નિદ્રા ૧૬ અવિરતિ, ૧૭ રાગ અને ૧૮ દ્વેષ એ અઢાર દોષ પરમાત્મા ઈશ્વરમાં હોતા નથી.

એક અદ્વિતીય પુરૂષ ! આ પ્રાસાદ નીરાગ ઈશ્વરની સદશતા ધારણ કરે છે. પરમ બ્રહ્મમય ઈશ્વર કેવો ! દરેક દેવલોકનું યથાર્થ વર્ણન કરવાવડે ગભીર. ધર્માચરણ વડે પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલ, અને અણિમાદિ અષ્ટવિધ ઐશ્વર્યયુક્ત, સ્ત્રીઓને ધર્મોપદેશ આપી સ્વર્ગ તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવવાવડે તેમનું પ્રિય કરનાર, અને સત્વ, રજસ્, તમસ્ અને ત્રણે ગુણોથી વર્જિત.

(૭) ધનપતિ વર્ણન—

સર્વ ત્રણે લોકની લક્ષ્મીના હૃદયને હરણ કરે એવા સૌંદર્ય અને સમચતુરસ્ત્ર શરીરસંસ્થાન હોવાને લીધે, તથા મહાન્ પુરૂષોને અનુરૂપ તલ, મષા વિગેરે શુભ લક્ષણ સંપન્ન હોવાને કારણે (હે ચૌલુક્ય વંશના પ્રધાન પુરૂષ !) આ દેરાસર ધનપતિ સાથે સરખામણી કરે છે. કેવો ધનપતિ ! શબ્દ સાંભળવામાં ગંભીર (જરૂર જણાય તો સાંભળે , જરૂરત સિવાય સાંભળ્યું છતાં ન સાંભળ્યું કરનાર). સત્પુરૂષયોગ્ય આચરણ રાખવાથી પ્રશંસારૂપ પ્રતિષ્ઠા અને સમૃદ્ધિરૂપ ઉદય પ્રાપ્ત કરનાર, સુંદર સ્ત્રીઓવડે સંતતિના કારણભૂત સુરત સુખથી આલ્હાદ મેળવનાર, અને અનેક ગુણો યુક્ત (નિર્ગુણ પણ લક્ષ્મીને લીધે ગુણીજ ગણાય છે). કહ્યું છે કે—

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि, यस्यार्थास्तस्य वान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमांल्लोके, यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥

" જેના પાસે ધન હોય તેના સર્વ મિત્રો, તેના સર્વ બધુઓ, તેજ દુનિયામાં મરદ અને તેજ પંડિતમાં પંકાય છે."

અથવા પક્ષ્મગુણ પણ આવી રીતે–જે લક્ષ્મીસંપન્ન હોય તેના પાસે ગુણિજન હોય તે ગુણિજનોની સોબતને લીધે તે પણ ગુણવાન્ બને. અથવા સૌભાગ્યાદિ અનેક ગુણો યુક્ત.

તીર્થંકર સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. શી રીતે ? સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રથી પણ અધિક ગંભીર, અનેક કરણોથી ઉપલક્ષિત. કહ્યું છે કે—

चतुर्गात्रं चतुर्वक्त्रं चतुर्धा धर्मदेशकम् ।
चतुर्गतिविनिर्मुक्तं नमामि जिनपुंगवम् ॥

"પૂર્વ દિશામાં મૂળરૂપ અને શેષ ત્રણ દિશામાં દેવકૃત પ્રતિબિંબ હોવાને લીધે ચાર રૂપવાળા, ચાર મુખવાળા, દાન, શીલ, તપ, ભાવ એમ ચાર પ્રકારના ધર્મને પ્રરૂપનાર અને નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિથી મુક્ત થએલા (સિદ્ધિપદને પામેલા) શ્રી જીનેશ્વર ભગવાનને નમસ્કાર કરું છું."

સર્વદા ક્ષાયિક ચારિત્રથી મોક્ષમાં સ્થાન મેળવનાર, દીક્ષા સમયે સાંવત્સરિક દાન દાતા, નિત્ય-શાશ્વત રહેનારી સિદ્ધિ (મુક્તિ) નું કર્યું છે પ્રિય (વ્હાલ) જેમણે એવા. અથવા સુર, નર, તિર્યંચ વિગેરે સર્વને સાધારણ રીતે પ્રતિબોધ આપનાર, કહ્યું છે કે—

देवा दैवीं नरा नारीं शबराश्चापि शाबरीम् ।
तिर्यञ्चोऽपि च तैरश्चीं मेनिरे भगवद्गिरम् ॥

દેવો દેવ વાણી તરીકે, મનુષ્યો મનુષ્ય ભાષા તરીકે ભિલ્લો ભીલોની બોલી તરીકે અને તિર્યંચો તિર્યંચ ભાષા તરીકે પ્રભુની વાણીને સમજે છે.

કેવળજ્ઞાની જેનું વર્ણન કરી શકે એવા અનંત ગુણોવાળા

(૧૧) દૂરવર્ત નામના સુંદર આરા (કાળવિભાગ)નું વર્ણન—

કે [illegible] હતા ! [illegible]

[illegible]

કમળ ઉપર ભ્રમર સમાન ! સુરપરાન ! હે ચૌલુક્ય શ્રેષ્ઠ પુરુષ !
સુગમ નામા આરો, ભ્રમર પરતીર્થિકોએ જેનું નામ કૃતયુગ
છે તે તીર્થંકરોના જન્મને લીધે પૂજાએલો ત્રીજો સુગમ દુઃગમા
આરો છે તેની સાથે આ ચૈત્ય સામ્યતા ધરાવે છે કેવો આરો
બીજા કોટાકોટી સાગરોપમ સુધી ગમન કરનાર, જ્યાં લોકો
રહિત હોય છે એવો. પરસ્પર વિરોધ રહિત સ્વભાવથી પોષણરૂપ
ચારથી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલ, શીલવતી સ્ત્રીઓથી મનોરમ સુખ આપ-
નાર અને વિરુદ્ધ દુઃખરહિત હોવાને લીધે મહદ્ગુણો યુક્ત.

(૧૨) વિષ્ણુચક્ર વર્ણન—

શરણાગતને વજ્રના પાંજરા જેવા હે ચૌલુક્ય પ્રધાન રાજન્ !
સુન્દર છે આરક જેના એવા વિષ્ણુના સુદર્શન ચક્ર સાથે આ
જિનાલય સરખામણી કરે છે. કેવો ચક્ર ! શત્રુઓને હણવાના સમરે
ઉઠાતા વેગના શબ્દ સંભળાવાથી ગંભીર, ઉંચે જનાર, શીલવતી સત્યભામા વિગેરે જેની પત્નીઓ છે
કરેલ, ઉંચે જનાર, શીલવતી સત્યભામા વિગેરે જેની પત્નીઓ છે
એવા વિષ્ણુએ જેનું પ્રિય કર્યું છે એવો અને તેથીજ સર્વ આયુધોમાં
મહદ્ગુણી ગણાએલ.

(૧૩) કામપુત્ર (અનિરુદ્ધ) વર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નરેશ્વર ! આ પ્રાસાદ કામપુત્ર અનિરુદ્ધ સાથે
સામ્યતા ધરાવે છે કામપુત્ર કેવો ! દરેક પ્રાણિઓના ચિત્તમાં ગમન
નાર, ભીતિને કપાવનાર (અર્થાત નિર્ભય) અત્યંત મહા પરાક્રમ
હોવાથી સર્વ લોકથી પ્રશંસા સામગ્રી વડે ગંભીરતાવાળો, કલેશ
સંબંધથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ. ઉષા નામની પત્નીથી રતિસુખ મેળવેલ,
અને શૌર્ય, સૌભાગ્ય વિગેરે ઘણા ગુણો યુક્ત

(૧૪) શીકારી વર્ણન—

નિરંતર મધ્યાહ્ના અનાકાશ્યમોમતી પ્રતિષ્ઠા મેળવનાર

પાર્શ્વનાથના બિમ્બથી મહોદય મેળવેલ છે. અગ્નિ તેવો નથી. કેમકે તે અતિ ચપલ જ્વાળાઓના જથ્થાથી વિરાજિત હોવાથી તે અસ્થિર છે. આ વિહાર ગોતરફથી અંત ભાગોવડે આનંદ આપનાર છે. અગ્નિ તેવો નથી. આ જિનાલય ઘણા ગુણોયુક્ત છે. અને અગ્નિમાં બહુ ગુણો નથી. તેથી આ વિહાર સાથે અગ્નિની સરખામણી ન હોઇ શકે. કારણ કે એ તેના કરતાં અધિક છે.

(૨૦) યમવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નરેશ્વર! પ્રાણિમાત્રને સંતાપ ઉપજાવનાર તથા એક શરીરથી બીજા શરીરમાં દાખલ કરનારા યમરાજ સાથે આ ચૈત્ય સરખામણી કરે છે કેવો યમ? બાલ–વૃદ્ધ અને યુવાનોમાં અસ્ખલિતગતિ કરનાર. ત્રણે લોકને નામ માત્ર સાંભળવાથી ભય આપનાર, નાશ કરવાના આચરણથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, સજ્જન પુરૂષોની સ્ત્રીઓનું જેણે ઇષ્ટ કર્યું નથી એવો. અર્થાત્ આખા જગતમાં કોઇને પણ મરણ ગમતું નથી. તેથીજ ગુણ રહિત.

(૨૧) વરુણવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નરેશ્વર! આ ચૈત્ય વરુણ સાથે સરખામણી કરે છે. કેવો વરુણ! જલ ધ્વનિ સાંભળવાથી ગંભીર. હમેશાં પશ્ચિમ દિશામાં રહેવાને લીધે પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, દાન આપનાર, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓથી સંતોષ પ્રાપ્ત કરેલ. અને સદ્‌ગુણોથી વિભૂષિત.

(૨૨) રાક્ષસવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નર! આ જિનાલય રાક્ષસ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. કેવો રાક્ષસ? સર્વત્ર ગમન કરનાર, નામ માત્ર સાંભળવાથી ભય ઉપજાવનાર, તેમજ ખડગ કરીને ખાઇ જવા વિગેરેથી પણ ભયં કરનાર પોતાના સંબન્ધીઓમાં પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, દયારહિત, મસ્તકોની રૂંડમાળ ધારણ કરનાર. આથી જ અન્ય દેવો કરતાં ઓછા ગુણવાળો.

(૨૫) પાતાળવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નર ! આ ચૈત્ય પાતાલ સાથે સરખતા ધરાવે છે. કેવો પાતાલ ભાગ ? જેના મધ્ય ભાગનો તાગ ન હોવાને લીધે ગંભીર તેમજ પરમાધાર્મિક દેવોએ કદર્થના કરેલા નરકના જીવોનો કોલાહલ સાંભળવાથી ગંભીર સર્પોથી હમેશાં પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, નાગાંગના સહિત, સુન્દર જળથી સંતોષ મેળવેલ અને મર્ત્યલોકની અપેક્ષાએ ઘણા ગુણયુક્ત.

(૨૬) મર્ત્યલોકવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નર ! આ વિહાર મર્ત્યલોક સમાન છે. કેવો મર્ત્યલોક ? નિરંતર ગતિ કરનારા તિર્યંચ અને મનુષ્યોના કોલાહલ સાંભળવાથી અથવા વેદપાઠકોથી ગંભીર. સુન્દર કર્તવ્યોથી પ્રતિષ્ઠા તથા ઉદય મેળવેલ, અથવા હમેશા અનાચારને લીધે દેવગુરુમાં મગ્ન સ્થૈર્ય અને અનુકૂલ દૈવને ધારણ કરનાર. મતલબ કે સારાં કામો કરનાર માણસ સદ્ગતિ મેળવે અને ખરાબ કામથી દુર્ગતિ મેળવે સુંદર સ્ત્રીઓથી થએલ છે પ્રિય જેમાં. અનાદિ ધર્મથી પ્રતિબદ્ધ હોવાને લીધે બહુ ગુણવાળો, તે સિવાય બહુ ગુણવાન નહિ.

(૨૭) સુરલોકવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય ! આ ચૈત્ય સુરલોક સાથે સામ્યતા ધરાવે છે કેવો સુરલોક ? નિરંતર ચાલતા નાટક પ્રેક્ષણના સંગીત સાંભળવાથી ગંભીર હમેશા દેવોના સંચારથી પ્રતિષ્ઠા પામેલ, લક્ષ્મી જેવી દેવાંગનાઓ છે જ્યાં, અને દેવાંગનાઓથી દેવોને સુખ ઉપજાવનાર એથી જ પાતાલ અને મર્ત્યલોકની અપેક્ષાએ બહુ ગુણયુક્ત.

(૨૮) ધનુર્ધરવર્ણન—

હે ચૌલુક્ય નર ! આ જિનાલય ધનુર્ધર સાથે સામ્યતા ધરાવે છે ધનુર્ધારી કેવો ? ધનુષના ટંકાર સાંભળવા ગંભીર, ધનુર્વેદમાં

અભ્યાસથી ધનુર્ધારીઓમાં પ્રખ્યાતિ મેળવેલ, દાતા અમર નિર્દય, સારા લોકોની સ્ત્રિઓને પ્રિય કરનાર, ધનુષ્યની દોરીમાં બહુગુણ માનનાર અર્થાત્ ધનુ ટંકાર સાંભળવાથીજ કેવળ ગંભીર નહી, કિન્તુ અન્ય શત્રુ વિગેરેના શિરચ્છેદ કરવાથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ સુભટ બરાબર લક્ષ્યવેધી ગણાય, અથવા ઘણા સુભટોને આમ વગુ આપનાર.

(૨૯) સજ્જનવર્ણન—

હે ચૈત્યુકજ નર! આ દેરાસર સજ્જન સાથે સરખામણી કરે છે. કેવો સજ્જન ! સ્વભાવે ગંભીર, વેદવાક્યોના ઉચ્ચારણથી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલ છે વદન જેનું, દરેકના હૃદયને આલ્હાદ ઉપજાવનાર, સારા માણસોમાં એક ગણાતા સજ્જન શિરોમણિઓનું અભિમત (પ્રિય) કરનાર, અને મિત્રતા વગેરે સકલ ગુણોના નિધાનરૂપ.

(૩૦) દુર્જનવર્ણન—

હે ચૈત્યુકજ નર! પૃષ્ઠના માંસનું ભક્ષણ કરનાર હોવાથી કૂતરા જેવા દુર્જન સાથે આ ચૈત્યને સરખાવી શકાય છે, કેવો દુર્જન ! અન્યને ઠગવાને ગમન કરનાર, ત્રાસ આપનારા શબ્દ સાંભળવાથી ભય ઉપજાવનાર, બીજાનું કામ તોડી પાડવાથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, દયા રહિત, સારા માણસોના સુખને નાશ કરી પોતાનું ધાર્યું કરનાર. આથી જ નિર્ગુણ ગણાએલ.

(૩૧) કુમારપાળનૃપવર્ણન—

હરિના મુખ આગળ બેઠેલા આ કુમારપાળ નરેશ્વર સાથે આ ચૈત્ય સામ્યતા ધરાવે છે કેવો કુમારપાળ ! ચરમ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સમાન ગંભીર વેદોક્તિઓ તેમજ સત્કર્મોથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ, અથવા પોતાના પરિજનોમાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલ. પ્રાણિઓને અનુકૂલ નથી-ળની માફક વાંછિતાર્થ આપનાર, સેવકોથી પ્રિય કરાએલ અથવા સેવકોને પ્રિય કરનાર અને સર્વ ગુણોનો સમુહ

(૩૨) રાજહંસવર્ણન—

આ જિનાલય રાજહંસ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. જેમ પદ્મ આકાશમાં ગમન કરનાર, તેવા પ્રકારના શબ્દો સાંભળવાથી શ્રી લીધે શોભાયમાન. હમેશા ફરીને આહારાદિ મેળવનાર, જીવ હોવાને લીધે નિર્દય, શૂન્ય અરણ્યમાં વિશેષ પ્રીતિ ધરાવનાર, કે મનુષ્ય વિગેરની વસ્તીમાં ભયને લીધે ટકી શકે નહિ. અ નિર્મળ માનસરોવરના જલમાં આનંદ મેળવનાર. વિશેષ ઉત્તમ તાના ગુણયુક્ત. જે પક્ષી હીનસ્વરૂપ હોય તે અપાદુગુણ છે એ વર્ણન કરાય અને જેનો જે વર્ણ હોય તે ગુણ ગણાય. જેમ કે મે અતિ નીલવર્ણ છે.

(૩૩) પંડિતવર્ણન—

આ જિનાલય વિબુધ સાથે સદૃશતા ધરાવે છે. તે આ પ્રમાણે સકલ શાસ્ત્ર અગર વેદો ભણવાથી ગંભીર, વરદાન આપનારી સરસ્વતી દેવીના ચરણ કૃપાથી પ્રતિષ્ઠાને પ્રાપ્ત થયેલ છે [illegible] અથવા સદાચાર વડે [illegible] પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલ છે [illegible] તે. અનુકૂલ [illegible] સુખ આપનાર. [illegible] સાજનોની આજ્ઞાઓને પ્રિય કરનાર અર્થાત્ સર્વ લોકોને પ્રિય [illegible] [illegible] રત્નોના સ્થાન [illegible]

[illegible] આ [illegible] પરિચ્છેદ [illegible] પક્ષી સૂચક [illegible] શ્રીચન્દ્રની, શ્રીચન્દ્ર [illegible] કરનાર, [illegible] હેમ નો, ચન્દ્ર [illegible] હેમચન્દ્ર [illegible] માઘચન્દ્ર [illegible] [illegible] રીતે થાય છે. તેમ [illegible] [illegible] છે

(૩૪) મૂર્ખવર્ણન—

જેમ કદ્રૂપાને રૂપવાન્ કહેવા છતાં તેનો અર્થ કદ્રૂપો જ થા
છે તેમ મૂર્ખને 'આવો પંડિતજી!' એમ વિપરીત કહેવા છતાં તે
મૂર્ખપણું જ સાબિત કરાય છે. કહ્યું છે—

मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः ।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यसनेषु सख्यम्॥

હરણ હરણો સાથે, ગાય ગાયો સાથે, ઘોડા ઘોડા સાથે, મૂર્ખ મૂર્ખો સાથે અને વિદ્વાન્ વિદ્વાનો સાથે મિત્રતા બાંધે, કારણ કે મિત્રતા સરખે સરખાની જ હોય છે. તેથી આ ચૈત્ર મૂર્ખની સાથે સમાનતા ધરાવે છે.

હે મૂર્ખ! અદશ પાઠો રૂપી ગમ-ભંગ છે જેમાં એવા આગમોમાં ભીતિ ધરાવનાર, તથા યુક્તિવડે પણ ભીતિ રાખનાર, કારણ કે મૂર્ખ હોવાને લીધે તત્ત્વોના યથાવસ્થિત અર્થને ધારણ કરવામાં સમર્થ હોતો નથી પોતાના ખરાબ વર્તનને લીધે દેવગુરુ ઈશ્વર સ્થિરના સ્મરણનો અર્થાત્ દેવગુરુમાં સંદેહ ધરાવનાર જીવ તથા અજીવનું બરાબર જ્ઞાન ન હોવાને કારણે નિર્દેશ દશવૈકાલિક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—

जीवे वि न याणाइ, अजीवे वि न याणइ ।
वाजीवे अयाणंतो, कह सो नाहीइ संजमं ? ॥ १२ ॥
जो जीवेवि वियाणाइ, अजीवे वि वियाणइ ।
जीवाजीवे वियाणंतो, सो हु नाहीइ संजमं ॥ १३ ॥

(અધ્યયન ૪)

સકલ વેદ અને સકલ શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાથી અને [1]પંચાચારનું પાલન કરનાર હોવાથી સમસ્ત દુનિયામાં મન્યવાદનો પ્રાપ્ત થયેલા સમગ્ર સંઘમાં દાતા અથવા જેને સમૃદ્ધિ-પ્રતિષ્ઠા મેળવેલી છે એવા અથવા શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્થાપન કરવાથી મહાન્ ઉદય પ્રાપ્ત કરેલા અથવા મનવાંછિત સિદ્ધિ માટે જેમના વચનો ઉચ્ચ કરનારના છે એવા. સર્વ ભવ્ય જીવોને અનુકૂલ નમીશ્વર સમાન. અથવા દેવગુરૂ વિષે શ્રદ્ધાવાળા શ્રાવકો તથા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ. અથવા દેવોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાએલા બ્રહ્માની પેઠે કરનારા, અથવા પરમાત્મા શ્રીવીતરાગને જ દેવ માનનારા પીકુમારપાલ રાજાથી મહોત્સવ અને ન્યાયથી મેળવેલા, અથવા નમસ્કાર કરવા આવેલા સાધુઓ અને શ્રાવકોનો ઉદય કરનારે, અથવા કોટિધ્વજ શ્રીમંત શ્રાવકોથી પ્રતિષ્ઠાને પ્રાપ્ત થએલા. અથવા વૈષ્ણવોને પ્રણામ કરી જેમને પૂજ્ય માનવાથી પ્રતિષ્ઠા અને ઉદય પ્રાપ્ત કર્યા અથવા મહાકાળ, સોમનાથ વિગેરે લિંગોમાં પ્રતિષ્ઠિત મહાદેવની પેઠે ઉદય મેળવેલ અર્થાત્ આગમ [illegible] સિદ્ધિ પ્રાપ્ત [illegible] શ્રી દિગમ્બરાચાર્ય મહ [illegible] મ [illegible] મહેશ્વર માન [illegible] અથવા જૈનિક, તાપસ વિગેરે [illegible] પ્રતિષ્ઠા [illegible] અથવા [illegible] અથવા [illegible] અથવા [illegible] સમ્યગ્ [illegible] પ્રમાણ [illegible]

[1] પંચાચારના નામ—

[illegible]

સકલ પદાર્થોની વિચારણા કરવાથી અનંત અર્થો થઈ શકે છે. તથા સજ્જન પુરૂષોના હૃદયને અભિપ્રેત સુંદર કાર્ય કરનાર. અને ગુરુ પ્રધાન હોવાથી આચાર્યના ૩૬ ગુણોથી સંયુક્ત.

(૪૨) મંગળ વર્ણન.-

તથા આ વિહાર મંગળ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે, જેમ કે મંગળ! લક્ષ્મીને મથન કરનાર. આકાશમાં ગમન કરનાર. લોક પ્રસાદથી જ ઉપજાવનાર. તત્ત્વ વૃત્તિથી નહી, કારણ કે ધર્મિષ્ઠ મનુષ્યોને સર્વ ગ્રહો અનુકૂળજ હોય છે. હમેશાં ગમન કરવાથી ઉદય મેળવેલ. સારા માણસોથી ઇષ્ટ પૂજાદિ પ્રાપ્ત કરેલો, અને શુભ ગ્રહથી જોવાએલ હોય (અર્થાત્ મંગળ ઉપર શુભ ગ્રહ બુધ, ગુરૂ, શુક્ર અને ચંદ્રની દૃષ્ટિ પડતી હોય) તો અનુકૂળ, પરંતુ વક્રી હોય તો અનુકૂળ નહી.

(૪૩) બુધ વર્ણન-

આ ચૈત્ય બુધગ્રહ સાથે સમાનતા ધરાવે છે. જેમ બુધ! આકાશમાં ગમન કરનાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(૪૪) બૃહસ્પતિ વર્ણન

[illegible]

વેદ વાક્યોથી અને સકલ શાસ્ત્ર શ્રવણથી ગંભીર. પરસ્પર મહે
વૈરી હોવાને લીધે શનૈશ્વર મંદથી પ્રતિજ્ઞા પ્રાપ્ત કરેલ લાભ દા
સારા માણસોને પ્રફુલ્લિત પ્રિય કરનાર. અને શુભ શ્વેત વર્ણ
અનેક ગુણોથી યુક્ત.

(૪૫) શુક્ર વર્ણન-

તથા લક્ષ્મીને મથન કરનારા દાનવોના મંત્રી શુક્ર સાથે આ
વિહાર સરખામણી કરે છે. કેવો શુક્ર ? ગંભીરાર્થ શાસ્ત્ર રચવાથી
અને સકલ શાસ્ત્રો સાંભળવાથી ગંભીર. હમેશા દેવો સાથે સંગ્રામ
કરવાથી પાતાળમાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલા અસુરોનું હિત કરનાર, અને
બુદ્ધિ વિગેરે અનેક ગુણો યુક્ત

(૪૬) શનૈશ્વર વર્ણન-

આ જિનાલય શનૈશ્વર સાથે સામ્યતા ધરાવે છે કેવો શનિ ?
આકાશમાં ગમન કરનાર. નામ માત્ર સાંભળવાથી ભય ઉપજાવનાર.
મેરુ વિહારથી પ્રાપ્ત કરેલ છે પ્રતિષ્ઠા અને મહોદય જેણે એવો સજ્જન
પુરુષોની સ્ત્રીઓને ઇષ્ટ સુખ નહી આપનાર. અર્થાત્ દંપતીનો વિયોગ
કરાવનાર. અને જો નીચ સ્થાનમાં હોય તો ઘણો ગુણકારી, પરંતુ
ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલ હોય તો વિશેષ દુઃખદાયક હોવાથી બહુ ગુણ
યુક્ત કહેવાય નહી.

(૪૭) રાહુ વર્ણન-

પોતાના પુત્ર બુધ મદની શોભાને વિનાશ કરનારા ચંદ્રને
ગ્રસન કરનારા રાહુ સાથે આ ચૈત્ય સામ્યતા ધરાવે છે કેવો રાહુ ?
નીચલા ભાગમાં ચંદ્ર સાથે ગમન કરનાર ગ્રહણ વેળા ભય કરનાર.
' હે રાહુ ! ચંદ્રને મુક્ત કર ' આ પ્રમાણે સકલ લોકોના વચન
સાંભળવાથી અથવા વેદ વાક્યોથી ચંદ્રને કંપાવનાર. ખડ્ગ યુક્ત

ગમન અને ભક્ષણ હોવાને લીધે પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરેલો મદ્દણ વેળાએ નિર્દય અને ફળ આપવાના વખતે દાતા નહી અમૃત પીવાને લીધે સ્થાયી બનેલા મસ્તક વડેજ ચંદ્ર અને સૂર્યને ગ્રહણ કરનારો. આમજ તાકાત રૂપી ઘણા ગુણોયુક્ત.

(૪૮) કેતુ વર્ણન-

તથા આ વિહાર કેતુગ્રહ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. કેવો કેતુ ? આકાશ માર્ગમા ગમન કરનાર. શ્રુતિમાત્રથી આખા દેશને ભયઉપ જાવનાર. ખરી રીતે નહી, સંગ્રામથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ. દયા રહિત. સત્ પુરૂષોએ અરણ્યમા જેનું ઉચિત કર્યુ છે એવો અને જો નીચ સ્થાનમા રહેલ હોય તો બહુગુણકારી. પરંતુ જો ઉચ્ચ સ્થાન સ્થિત હોય તો બહુ ગુણકારી નહી.

(૪૯) મહાદેવના મસ્તક ઉપર રહેલા ચંદ્રનું વર્ણન-

મહાદેવના મસ્તક ઉપર રહેલા ચંદ્ર સાથે આ ચૈત્ય સદશ્ય ધારણ કર છે. કેવો તે ચંદ્ર ? ગંગાજળના પ્રવાહના પડવાના અવાજ સાંભળવાથી ગભીર બનેલ. હમેશા મહાદેવ સાથે સ્થિરતાથી પ્રતિષ્ઠા અને ઉદય પ્રાપ્ત કરેલ. મહાદેવની પત્ની ગૌરીને મૈથુન પ્રસંગે દિગ્ ભ્રમ.ન કરી તેનું પ્રિય કરનાર. અને કાંતિ, સૌંદર્ય વિગેરે ઘણા ગુણો ધરાવનાર.

(૫૦) મહાદેવના હાસ્યનું વર્ણન-

તથા મહાદેવના અટ્ટહાસ્ય સાથે આ ચૈત્ય સામ્યતા ધરાવે છે. કેવું [illegible] લોકમા ગમન કરનાર. ઉજ્જવલતાને લીધે ચંદ્રને [illegible] ઉત્પન્ન [illegible] અથવા ચંદ્રની કાંતિની માફક શોભાયમાન અટ્ટહાસ્ય [illegible] મહાદેવના પગના [illegible] પડવાને લીધે મહાત્મ્ય અને [illegible], [illegible] ગૌરીને આનંદ ઉપજાવનાર, ઘેરી [illegible]

वाप्यैः सिक्तमलास्त भूमिदरिणा सक्तं च भर्तुं स्मृते-
रुच्चासैंगमनं मया त्वयमपि श्रीहेमचन्द्रः स्मृतः ॥'

(૫૬) યાચક વર્ણન—

તથા આ દેરાસર યાચક સાથે સરખામણી કરે છે કેવા યાચક ? દાન આપનારના કડવા વચન નાખવાથી કોપ નહીં કરનાર હોવાથી ગંભીર, ઘેર ઘેર ફરીને આહાર પ્રાપ્તિ કરનાર, જેની સૌ જગતમાં આનંદ પામે છે એવો, અને સર્વ ગુણોથી રહિત કહ્યું છે કે—

तृणं लघु तृणात् तूलं, तूलादपि हि याचकः ।
वायुना किं न नीतोऽसौ ? मामपि प्रार्थयिष्यति ॥

હલકામાં હલકી ચીજ તૃણ છે. તેથી પણ હલકી ચીજ તરીકે આકડાના રૂને ગણી શકાય અને તે આકડાના રૂ કરતાં પણ તુચ્છ યાચક છે.

પ્રશ્ન—તો આવા હલકાને પવન કેમ ઉડાડી જતો નથી ?

ઉત્તર—પવનને પણ બ્હીક લાગે છે કે એ મારા પાસેથી પણ કંઇ માગી બેસશે.

(૫૭) નિષ્કામ વર્ણન--

તથા આ ચૈત્ય કામ રહિત મનુષ્ય સાથે સદ્રશતા ધરાવે છે. કેવો નિષ્કામ નર ? સિદ્ધાંત સાંભળવાને લીધે સ્વભાવથી ગંભીર, હંમેશાં પોતાના શુદ્ધ ચારિત્રને લીધે ખ્યાતિ પામેલો, તથા દેવલોકાદિમાં જવા લાયક નસીબ ધરાવનાર. સાધુ પુરૂષોની કાંતા સમાન મનુષ્યોની દીક્ષાંગનાથી આનંદ પામનાર. અને દરેક ગુણોથી યુક્ત

૧ આ કાવ્યનું અસલ સ્થાન મળી શકેલ નથી, અને અશુદ્ધ હોય એમ લાગે છે તેથી અર્થ કર્યો નથી. કાવ્યનું અસંબદ્ધ અર્થ કામ [illegible] [illegible] લાયક થયા.

(૪૮) ધર્મ વર્ણન—

પ્રથમ પુરૂષાર્થ ધર્મ સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધરાવે છે. [illegible] ધર્મ ! ગંભીરાર્થ, કારણ કે પાપ કરનારા કસાઇઓ પણ કહે છે કે 'અમે ધર્મ કરીએ છીએ' પરંતુ શબ્દ માત્રથી જ તેમનો અને સર્વજ્ઞ કથિત ધર્મ સમાન મનાય છે. પાખણ્ડ કરનારને સ્વર્ગ અને નરકનાં [illegible] આપનારા તેમાં ગાયના અને આકડાના દૂધના જેટલો તફાવત છે. ગાયનું દૂધ પીનારને પુષ્ટિ આપે છે ત્યારે આકડાનું દૂધ અંતરડા કાપી નાખે છે. તેથી ધર્મ ગંભીર કહેવામાં આવે છે. તથા ન હિંસ્યાત્ સર્વભૂતાનિ કોઇ પણ જીવની હિંસા કરવી નહીં એમ વેદ વાક્યથી જાણીને અન્ય ઠેકાણે [illegible] એમ પણ ઉલ્લેખ કરે છે ત્યાં પરમાર્થ સમજ્યા સિવાય કેટલાક [illegible] લોકો પશુનો વધ કરતા [illegible] કરે છે પરંતુ [illegible] વેદવાક્યનો [illegible] સમજનારા [illegible] [illegible] વધ કરવાનું જ કથન કરે [illegible] કારણ કે [illegible] હિંસાથી સ્વર્ગ નહિ થાય તો નરકે ક્યા કારણથી જવાય [illegible] ધર્મ [illegible] છે. [illegible] શુદ્ધ [illegible] [illegible] [illegible] જ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જંતુઓને આનંદ આપનાર, અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આદિ [illegible]

(૪૯) અર્થ વર્ણન

[illegible]

(૬૦) કામ પુરૂષાર્થ વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય કામ પુરૂષાર્થ સાથે સદશતા ધરાવે છે કેવો કામ પુરૂષાર્થ ! વિષય વિલાસના શબ્દો સાંભળવાથી ગંભીર, હમેશાં સંગ્રામમાંથી પ્રતિષ્ઠા મેળવેલ અને દયારહિત, એટલે કે કામીપુરૂષ રૂપી મૃગલાઓને મારવાના કામમાં શીકારી જેવો. સારા માણસો અને તેમની સ્ત્રીઓને સુખ આપનાર. તથા અખંડિત પણુચવાળા ધનુષને ધારણ કરનાર.

(૬૧) મોક્ષ પુરૂષાર્થ વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય મોક્ષ પુરૂષાર્થ સાથે સમાનતા ધારણ કરે છે કેવો મોક્ષ પુરૂષાર્થ ! અનંત સિદ્ધોનો સમાવેશ થઇ શકે તેવો હોવાથી ગંભીર, અથવા પૂર્વાવસ્થામાં શ્રુતજ્ઞાનવાળા સિદ્ધોએ દર્શાવેલ, નિત્ય (અવિનશ્વર). જ્યાં ચારિત્રને લીધે સ્થાન મેળવી શકાય તેવો અને અભ્યુદય કરનાર. સાધુઓને આનંદ આપનાર તથા શાશ્વત સુખ દેનાર. અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વગેરે ગુણોથી અલંકૃત

(૬૨) દેહધારી સરસ્વતીનું વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય શ્રી સરસ્વતી સાથે સમાનતા ધારણ કરે છે. કેવી સરસ્વતી ! સેવા માટે આવેલા શ્રુતધરોથી ગંભીર બનેલી, હમેશાં પગથી મસ્તક સુધી સમ ચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળી, સુંદર મસ્તકવાળી, મહાકવિઓને વરદાન આપનારી. અને સમગ્ર ગુણોનાં ભંડારરૂપ.

(૬૩) વચનરૂપ વાણીનું વર્ણન—

તથા આ દેરાસર વચનરૂપ વાણી સાથે સદશતા ધરાવે છે કેવી વાણી ! સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી, શૌરસેની, પૈશાચિક અને અપભ્રંસ શબ્દો સાંભળવાથી ગંભીર, અથવા શ્રુતજ્ઞાનિ સ્થવિરો વગેરેએ અનેક અર્થો કરેલા હોવાને લીધે ગંભીર શબ્દોથી પ્રતિષ્ઠા અને અભ્યુદય પામેલી, વિદ્વાનોને પ્રિય થઇ પડેલી, સ્વૈરાઁ, રૈ.રી પાંચાલી રૂપ રચનાને લીધે સમગ્ર જગતને પ્રિય અને ઓજસ્ વગેરે અનેક ગુણોથી યુક્ત.

+,• આનુ વર્ણન અન્ય કરેલ લેઇ લેડ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(૬૮) ખાઉધરી સ્રીનું વર્ણન—

તથા આ દેવાલય ખાઉધરી સ્રીની સમાનતા કરે છે કેવી તે સ્રી ? જેટલો આપે તેટલા ખોરાકને ખાઈ જવાથી ગભીર, હમેશાં ભક્ષણ કરવાના કાર્યને લીધે પ્રસિધ્ધિ મેળવેલી, બહુ ભક્ષીપણાને લીધે જ શરીરે મજબૂત બનેલી. અને ખૂબ ખોરાક ખાઇ જવાના ગુણવાળી.

(૬૯) સર્પિણી વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય સર્પિણી સાથે સરખાપણું ધારણ કરે છે. કેવી સર્પિણી ? બિલ (૬૨) વગેરેમાં ગમન કરનારી, ડંશ દેવાને લીધે ભય ઉપજાવનારી, ચરણ વગરના સર્પોથી જન્મ અને ઉન્નતિ પામેલી, સર્પોની પત્ની, કોઈનું પણ શુભ નહી કરનારી. એટલા માટે જ દોષયુક્ત હોવાને કારણે ગુણ વગરની.

(૭૦) સ્વૈરિણી વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય સ્વચ્છંદી સ્રી સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. કેવી સ્વચ્છંદી સ્રી ? પરપુરૂષો સાથે ગમન કરનારી, લોકાપવાદ મારગ-વાને લીધે પતિને ભય ઉપજાવનારી, હમેશાં પોતાની મરજી માફક અનાચાર સેવવાથી અને ફરવાથી સ્વૈરિણી એવી પ્રતિષ્ઠા પામેલી, પોતાના પતિનો અંત આણનારી, પતિને કદી પણ સુખ નહી આપ-નારી, અથવા કદિ પણ હૃદયમાં પતિને સ્થાન નહી આપનારી, અથવા પરણેલા પતિ સાથે અનુકૂળ નહી રહેનારી એટલે વિરૂદ્ધ વર્તન કર-નારી. તેથી જ ગુણ વગરની ગણાએલી.

(૭૧) પંડિતા સ્રી વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય પંડિતા સ્રી સાથે સમાનતા ધારણ કરે છે કેવી પંડિતા ? સેવક જનને જ્ઞાન આપનારી, સર્વજ્ઞાન્ય સામગ્રયાને લીધે પ્રતિવાદીઓને ભય ઉપજાવનારી, સદા વરદાન આપનારી સર-સ્વતીની કૃપા વડે વાક્શક્તિ અને જ્ઞાન મેળવેલી, બુદ્ધિથી બ્રહ્માને પણ જીતનારી, અથવા સારા માણસોની સભામાં વાદલબ્ધિ

સંપન્ન હોવાને લીધે શ્રેષ્ઠ ગણાતી, અન્ય વાદિઓના સમૂહને જીતીને પોતાના આત્માને આનંદ આપનારી, અને ગંભીરતા આદિ અનેક ગુણોયુક્ત.

(૭૨) સુરૂપ વર્ણન—

તથા આ વિહાર રૂપવાન્ સાથે સમાનતા ધરાવે છે. કેમ કે રૂપવાન્ ગંભીર હૃદયવાળો, અગર જેનો નાભિનો ભાગ ગંભીર છે એવો. શ્રુતધારી પંડિતોથી અને દાનથી વખણાએલો, પગથી માંડીને આખા શરીરે સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળો. સુંદર સુંદરીઓને અત્યંત પ્રિય. અથવા સરસ શૃંગાર સજેલો, **यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ति** આ વાક્યાનુસાર ઘણા ગુણોવાળો. અથવા શ્રેષ્ઠ શરીરવાળો હોવાને લીધે ગુણી પુરૂષોના સંસર્ગમાં આવનાર અને ગુણીજનોના સમાગમને લીધે સોબત કરનારામાં કેટલીક વખત કેટલાક ગુણો આવી શકે છે એટલા માટે જ સકળ ગુણોથી સંયુક્ત.

(૭૩) વાત્સ્યાયન મહર્ષિ વર્ણન—

તથા બુધ એટલે કામશાસ્ત્રના પ્રણેતા વાત્સ્યાયન મહર્ષિ સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધારણ કરે છે. વાત્સ્યાયન ઋષિ સબંધે પૌરાણિક દંતકથા એવી છે કે—

બાલ બ્રહ્મચારી વાત્સ્યાયન ઋષિ પોતાના તપોબળથી દેહસહિત સ્વર્ગ લોકમાં ગયો. ત્યાં સભાપતિ ઇંદ્રે કહ્યું કે આ સ્વર્ગમાં શી રીતે આવ્યો? આના પાસે પૈસો ન હોવાને લીધે એણે કોઇ દેવમંદિર પરબ તળાવ વગેરે ધર્મસ્થાન બંધાવ્યાં નથી, તેમજ કોઇ પણ નવીન ગ્રંથની રચના કરી નથી. દુનીયામાં પ્રશંસા પ્રાપ્ત થાય એવું કંઇ પણ કામ કર્યા સિવાય માનવ દેહ સહિત સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકે નહીં પરંતુ આ પોતાના તપોબળથી જ દેવાંગનાઓને પ્રિય થઇ જાય છે એ યુક્ત નથી. એમ કહી ઇંદ્રે હુંકારો કર્યો અને સભાસદોએ પણ હુંકારો કર્યો તેથી વાત્સ્યાયન ઋષિ પવને ઉડાવેલા આકડાના રૂની માફક પાછો પૃથ્વી ઉપર પડ્યો, અને વિચાર કર્યો કે હરેક પ્ર

વના ધર્મશાસ્ત્રો તો પૂર્વ પુરૂષોએ બનાવેલા છે. માટે કામશાસ્ત્ર રચું. પછી કામશાસ્ત્ર રચવાની ઈચ્છાથી પરકાયપ્રવેશ વિદ્યાના બળથી મૃત્યુ પામેલી રાજાની પટ્ટરાણીના શબમાં પ્રવેશ કરીને રાજા પાસેથી સર્વ કામવિદ્યા શીખીને રાણીના દેહને ત્યજીને ફરી મહર્ષિ બની ને કામશાસ્ત્રની રચના કરી અને પછી માનવ દેહયુક્ત દેવલોકમાં પ્રવેશ કર્યો. તેથી કામશાસ્ત્રનો રચનાર હોવાથી તે ગુરૂ કહેવાય છે વળી કેવો વાત્સ્યાયન ઋષિ ! રાજાએ કહેલા અનેક પ્રકારના કામશાસ્ત્રના રહસ્યનો ઉપદેશ સાંભળવાથી ગંભીર, શ્રેષ્ઠ બ્રહ્મચર્ય પાલન કરવાથી મહાત્મ્ય મેળવેલા વચનવાળો, અનુકૂલ નદીઓની માફક વિપથી માખુસો અને સર્વ સ્ત્રીઓને સુરત, આલિંગન, ચુંબન, નખક્ષત વગેરેથી આનંદ ઉપજાવનાર, અને ઘણા ગુણોથી સંપન્ન.

(૭૪) તાપસ વર્ણન.

તથા મહાદેવનો વેષ ધારણ કરનારા તાપસ સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધરાવે છે. કેવો ભૌતિક તાપસ ! સર્વ તીર્થોમાં રહેલા શિવાલયોની યાત્રાએ જનાર, અવાજથી ભય ઉત્પન્ન કરનાર, હમેશાં ઘરોઘર ફરીને આજીવિકા ચલાવનાર, મહાદેવ અને તેમની સ્ત્રિઓ ગંગા અને ગૌરીની ભક્તિરચના ઉપર પ્રેમ ધરાવનાર. અને અત્યંત તમો ગુણ યુક્ત.

(૭૫) હરમૌલિ વર્ણન.

તથા આ ચૈત્ય મહાદેવના જટાજૂટ સાથે સદશતા ધરાવે છે. કેવી જટા ! ગંગા નદીના જળના પડવાના ઝાંકાર શબ્દ સાંભળવાથી ગંભીર, શ્રેષ્ઠ ગુંથણીને લીધે પ્રતિષ્ઠા મેળવેલી, મહાદેવની ગંગા અને ગૌરી સ્ત્રિઓએ શણગારેલી, તથા ઘણા દોરાઓથી ગુંથેલી

(૭૬) ગૌરી હૃદય વર્ણન.

તથા આ દેરાસર ગૌરીના હૃદય સાથે સામ્યતા ધરાવે છે કેવું હૃદય ! હાર, અર્ધહારના ઝણકાર શબ્દ સાંભળવાથી ગંભીર, શિવના નખક્ષતથી અંકિત, મહાદેવના હૃદય સાથે ગાઢ આલિંગન આપતાં

...મેળવેલ, સારી સ્ત્રીઓને ચુંબન વગેરેથી પ્રિય કરનાર, અથવા ...જેમાં સુંદર દેખાવવાળું અને પ્રીતિ ઉપજાવનાર, તથા કાંતિ-તેજ વગેરે ઘણા ગુણોથી સંપન્ન.

(૮૧) ચક્ર વર્ણન—

તથા આ દેરાસર અતિવાન ચક્ર સાથે સામ્યતા ધારણ કરે છે. ચક્રા ! આકાશમાં ગમન કરનાર, ઓળાદી વગેરેના ફળો જગતથી ઓળને ત્રંધ કપાયા, જેમાં મનુષ્યની માફક સ્પષ્ટ ...ના ઉપાસનાથી પ્રખ્યાતિ મેળવેલો, ચક્રી સાથે આનંદ ભોગ-નાર, અને સર્વ ગુણથી સંપન્ન.

(૮૨) સર્પદ્રષ્ટિ વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય સર્પના નેત્ર સાથે સદ્દશતા ધરાવે છે, કેવાં નેત્ર ! આકારથી ગંભીર, જેમાં ચરણ વગરના સર્પોથી પ્રતિષ્ઠા અને ઉન્નતિ મેળવેલ, સુંદર દેખાવયુક્ત, મનોહરજનોને આનંદ નહી ઉપજાવનાર, અને દોષયુક્ત હોવાને લીધે ગુણયુક્ત નહી.

(૮૩) કામી વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય કામી પુરૂષ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. કેવો કામી ! વિવિધ રાગ-રાગિણીઓમાં ગુંથેલા ગીતો સાંભળવાથી ગંભીર. વાત્સ્યાયન ઋષિએ પ્રરૂપેલા નખક્ષત, ચુંબન, આલિંગન વગેરે આચરણોથી પ્રતિષ્ઠા અને ઉદય મેળવેલ. સુંદર સ્ત્રીઓને સુરતાદિ સુખ આપનાર અને કાંતિ વગેરે ઘણા ગુણોથી યુક્ત

(૮૪) કામિની વર્ણન—

તથા આ જિનાલય કામિની સાથે સરખામણી કરે છે કે... કામિની ! દિવ્ય ભોગ સબંધી અવાજ સાંભળવાથી ગંભીર, ક... ચપળ અને કંઈક સ્થિર એવા ચરણોથી ગમન કરનારી, પતિ... આનંદ ઉપજાવનારી, અને સર્વ સ્ત્રી ગુણોથી યુક્ત.

(૮૯) રત્નપરીક્ષક વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય રત્નપરીક્ષક સાથે તુલના કરે છે. કેવો રત્નપરીક્ષક! રત્નપરીક્ષાના શાસ્ત્ર સાંભળવાથી ગંભીર. ખડન અને તાડન કરીને તેમજ ભક્ષણ કરીને આ રત્ન શુદ્ધ છે, આ રત્ન અશુદ્ધ છે, આ રત્ન સ્વરૂપ વર્ણવાળો છે વગેરે પરીક્ષાથી પ્રતિષ્ઠા અને આબાદી મેળવેલો, ચંદ્રકાંત, સૂર્યકાંત વગેરે મણિઓ વડે પોતાનું પ્રિય કરનાર, અને રત્નોના ગુણ-દોષ જાણવા સંબંધી ઘણા જ્ઞાન ગુણોથી યુક્ત.

(૯૦) આંગણાનું વર્ણન—

તથા આ જિનાલય આંગણા સાથે સામ્યતા ધરાવે છે કેવું આંગણું! ગંભીર, વિદ્વાનોના બેસવાથી અને સારાં સારાં કામો થવાને લીધે મહાત્મ્ય મેળવેલું, સુંદર સ્ત્રીઓને સ્વસ્તિક વગેરે રચના કરવાથી પ્રિય લાગે તેવું અને ઘણા ગુણોથી અલંકૃત.

(૯૧) મંગળકાંતિ વર્ણન—

તથા આ વિહાર મગળની કાંતિ સાથે વદશ્યતા ધરાવે છે. કેવી મગળની કાંતિ! શ્રુતજ્ઞાનિઓથી ગંભીર, ચારિત્રને લીધે આબાદી અને પ્રતિષ્ઠા મેળવેલી, સજ્જનોને પ્રિય કરનારી, અને ઘણા ગુણોની પ્રાપ્તિ કરાવનારી.

૯૨ નિધિકળશ વર્ણન—

તથા આ ચૈત્ય નિધિકળશ સાથે સમાનતા ધરાવે છે કેવો નિધિકળશ? જેનો પ્રમાણ ન જાણી શકાય તેવો હોવાથી ગંભીર, તે સમુદ્રમાંથી નિકળ્યો છે વગેરે વેદવાકયોથી અને સારા માણસોના આશ્રયથી અથવા સત્કર્મને લીધે પ્રખ્યાતિ મેળવેલ સાગરાભિ[illegible] વસ્તુને આપનાર, વિષ્ણુની પત્ની લક્ષ્મી વડે ઇચ્છિત કરાએલો [illegible] એટલા માટેજ સકલ ગુણથી વિભૂષિત.

(૯૩) જળચર વર્ણન—

તથા આ દેરાસર જળચર સાથે સામ્યતા ધરાવે છે [illegible] જળચર! ઉછળતા પક્ષીના અવાજથી ગંભીર, હમેશા મરણથી [illegible]

કરીને ખોરાક મેળવનાર, અથવા ભક્ષણ કરવાથી શારીરિક વૃત્તિ મેળવનાર, બીજા સૂક્ષ્મ જળચર જીવોનું ભક્ષણ કરવાથી કહ્યું છે કે—

> अस्ति मत्स्यस्तिमिर्नाम शतयोजनविस्तरः ।
> तिमिङ्गिलगिलोऽप्यस्ति तद्गिलोऽप्यस्ति राघव ।।

હે રાઘવ! સો યોજનના વિસ્તારવાળો તિમિ નામે મત્સ્ય હોય છે તેને ગળી જનાર તિમિંગલ નામે મત્સ્ય છે અને તેને ગળી જનાર મત્સ્યપણ છે. જગતમાં [illegible] અને [illegible] જન્ય હોવાને લીધે ગુણ રહિત.

(૬૬) દેવકુરુ [illegible]

તથા આ [illegible] દેવકુરુ સાથે સામ્યતા ધરાવે છે. [illegible] ઉત્પત્તિ સમય [illegible] રહેલાં [illegible] પૂર્વજન્મમાં કરેલા પુણ્યોને લીધે [illegible] દેવોમાં [illegible] દેવતાઓથી [illegible] [illegible]

(૬૭) [illegible]

તથા આ [illegible] સાથે [illegible] ધરાવે છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(૧૧૧) સિદ્ધગતિ વર્ણન.

તથા સકલ કર્મપુંજ ખપાવીને આપની લક્ષ્મીવાળી સિદ્ધગતિ સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધરાવે છે. કેવી સિદ્ધગતિ? મોક્ષ પ્રતિ ગમન કરનારા મુનિઓને સંસારથી ભય ઉત્પન્ન કરનારી હોવાથી ગંભીર, પ્રશ્ન–તે સિદ્ધગતિ શી રીતે મળી શકે? ઉત્તર–આશ્રવોથી યત્ન કરવાથી. હમેશાં ચારિત્રને લીધે પ્રતિષ્ઠા અને ઉર્ધ્વગમન મેળવેલી, સજ્જન પુરૂષોને આનંદ આપનારી હોવાને લીધે કાંતા સમાન, અનેકને પોતાના પ્રિય બનાવનાર. તથા જ્ઞાન, દર્શનાદિ ઘણા ગુણોથી યુક્ત

(૧૧૨) વેશ્યાસક્ત નર વર્ણન.

તથા લક્ષ્મીનો નાશ કરનારા વેશ્યાસક્ત જાર માણસ સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધારણ કરે છે. કેવો જાર? હું તને વિશેષ ધન આપીશ એવી પ્રથમ વેશ્યા આગળ કબૂલાત કરીને ઘણું ઘણું કહેવા છતાં તેનો યોગ્ય નિવેડો નહી આણનાર હોવાથી ગંભીર. ગીત સાંભળવાથી અને તાંબૂલદાનાદિ આચરણવાળો હોવાથી વેશ્યાને ત્યાં સ્થાન મેળવેલ. અને વેશ્યા પાસેથી વૈભવ મેળવનાર, સુન્દર વેશ્યાથી વિશ્વ ભોગાદિ ઇચ્છિત આનંદ મેળવનાર*

(૧૧૫) શ્રી ઋષભદેવ વર્ણન.

તથા યુગની શરૂઆતમાં શિલ્પકળા વગેરે શિખવનાર શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી સાથે આ ચૈત્ય સમાનતા ધરાવે છે કેવા શ્રી ઋષભદેવ? ત્રણ જ્ઞાનધારક હોવાને લીધે ગંભીર, વ્રતગ્રહણ કર્યા પછી વર્ષ દિવસ સુધી આહારરહિત રહેવારૂપ તથા હજાર વર્ષ સુધી મૌન ધારણ કરવારૂપ સદાચારથી મહાત્મ્ય મેળવેલા તથા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા બાદ સમવસરણમાં આવેલા ચારે નિકાયના દેવતાઓથી પૂજા સંબંધી ઉદય મેળવેલા, તેમજ મોક્ષરૂપી અભ્યુદય પ્રાપ્ત કરેલા. યુગલિકોની પત્નીઓને ધર્માધર્મની વ્યવસ્થા શીખવી તેમનું હિત કરનાર, તથા જ્ઞાન, દર્શન આદિ અનેક ગુણો યુક્ત

---

* આ પછીના ૧૧૩ ને ૧૧૪ એ બે અર્થ પણ મળી શક્યા નથી.

(૧૧૬) ભરત ચક્રવર્તી વર્ણન.

તથા ભરતચક્રવર્તી સાથે આ દેરાસર સમાનતા ધરાવે છે. કેવા ભરતચક્રવર્તી? ભરતક્ષેત્રના છએ ખંડમાં ગમન કરનાર. લોકો ઉપર પ્રથમ ભરત ચક્રવર્તીએજ રાજ્ય કરેલું. પરચક્રને ભય ઉપજાવનાર, ૬૪ હજાર સ્ત્રીઓ સાથે રતિસુખ મેળવવા દરેક રાત્રિએ પોતાના જેવા અનેકરૂપો ધારણ કરનાર. તેથીજ બહુરૂપધારી.

બાકીના વ્યાખ્યાનો ઉપર આવી ગયાં છે.

હેવટે ગ્રંથકારે ૧૧૬ અર્થોની અનુક્રમણિકા આપી છે તે ગ્રંથની શરૂઆતમાં આપી દીધેલી હોવાથી તેનો અનુવાદ કરવાની જરૂર રહેતી નથી.

[૨]

પંચાર્થ કાવ્ય.

(૧) બ્રહ્મપક્ષે—

જે વાણીને ધારણ કરે છે. વિષ્ણુની નાભિથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાને લીધે પોતાના આધારભૂત વિષ્ણુથી ઓળખાતા. હિરણ્યગર્ભ નામ હોવાને લીધે તેમથી વિરાજમાન. જે પ્રાણીઓના પાપનો ક્ષય કરવા સમર્થ છે. જેને પાણીમાં રહેવાની નિર્મળ વૃત્તિ છે, અર્થાત્ પાણીમાં વીર્યનિક્ષેપ કરનાર. અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર તેમના લોચનો હોવાને કારણે જેમનાથી ઘણાઓનું કલ્યાણ થએલ છે એવા, બ્રહ્મા અમારા સુખને માટે થાઓ.

(૨) વિષ્ણુપક્ષે—

જે ગોવર્ધન પર્વત અને ધેનુ વૃંદને ધારણ કરે છે, જે ગરૂડ વાહન અને શ્યામ વર્ણથી ઓળખાય છે. શેષશાયી હોવાને લીધે જે નાગથી શોભિત છે. કલ્કિરૂપે મ્લેચ્છજાતિ હોવાને કારણે ખડ્ગ ધારણ કરી કલિકાળનો વિનાશ કરવા જે શક્તિમાન છે, જેનો નિવાસ જળમાં છે અને જેના સ્મરણથી ઘણાઓનું કલ્યાણ થાય છે, એવા વિષ્ણુ અમારા સુખને માટે થાઓ.

(૩) મહાદેવ પક્ષે—

જે ગંગા નદીને ધારણ કરે છે. જે મુકુટમાં રહેલા ચંદ્રમાથી ઓળખી શકાય છે. જે સર્પોના આભૂષણોથી શોભે છે. જે પાપને નાશ કરવા સમર્થ છે. જે અનેક નિર્મળ વરદાન આપનાર છે, અને જેનાથી શિવપદ પ્રાપ્ત થાય છે. એવા મહાદેવ અમારા સુખને માટે થાઓ.

(૪) સૂર્યપદે—

જે પંકજ આયુ સારથીને અને દ્યુતિને ધારણ કરે છે જેને સાત ઘોડાઓથી પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલ છે. જે ઉદયાચલ ઉપર દેદીપ્ય-માન દેખાય છે. જે અંધકારનો નાશ કરવામાં અત્યંત શક્તિમાન છે, જેના નામથી વાર ચાલે છે. અને જેનાથી દરેકને આનંદ તથા નિરુપદ્રવપણું થાય છે એવો સૂર્ય અમારા સુખને માટે થાઓ.

(૫) ચંદ્રપદે—

જે વિખ્યાતજની માનિનીને ધારણ કરે છે. મૃગલાંછન હોવાથી આધારભૂત હરણને લીધે પ્રખ્યાતિમાં આવેલો, જે ઉજ્જવલ વર્ણથી ઐરાવણ સાથે જલમાં જન્મ મેળવેલ, અમૃતમય કિરણોવાળો અથવા તારારૂપી સ્ત્રીઓ સાથે એક દિવસના નિવાસ સમાન સ્થિતિ પાળનાર. સૌમ્યમદ હોવાને લીધે જેનાથી અત્યંત સુખી થાય છે, એવો ચંદ્ર અમારા સુખને માટે થાઓ.

(૬) પાર્શ્વજિન પદે—

જે મન, વચન અને કાયાના અશુભ વ્યાપારને રોકવા રૂપ યોગને અને પાંત્રીશ ગુણથી વિભૂષિત યોજનગામિની વાણીને ધારણ કરે છે,

જે ધરણેંદ્રથી ઓળખાય છે (અર્થાત્ ઘણા ભાગે તેમની મૂર્તિ સાથે ધરણેંદ્ર પદ્માવતીની મૂર્તિ હોય છે.) જે સર્પના લાંછનને ધરવાવાળા છે.

જે મેઘમાલિએ કરેલા જળના ઘોર ઉપસર્ગને સહન કરવાવાળા છે. અને જેમના ચરણકમળની સેવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે એવા શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુ અમારા સૌખ્યને માટે થાઓ.

[૩]

અનુલોમ પ્રતિલોમ શ્લોક.

—(*)—

વીતરાગપક્ષે—

જે સારા સ્વરવાળા હોવાને લીધે હંસ જેવા શબ્દવાળા કહેવાય છે. જે દેવોના દેવ છે. જે લોકોને માન્ય છે. ભય રહિત છે. જે ભવ્ય જીવોને વાદમાં સેવા કરવા યોગ્ય છે. જે ચંદ્ર સમાન આહ્લાદ આપનાર છે. અને જે કામદેવનો નાશ કરનાર છે એવા વીતરાગ પ્રભુને હું વંદું છું.

મહાદેવપક્ષે—

જે ' હંસનાદ ' એવા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. જે બ્રહ્માને પૂજનીય છે. જે અન્ય દેવોથી ઉચ્ચ હોવાને લીધે દેવોના દેવ ગણાય છે. જે ભયરહિત છે. જે વિવાદના સમયમાં ભવિ જીવોને સેવા કરવા યોગ્ય છે. જે ઉજ્જવલ વર્ણ હોવાને લીધે ચંદ્રની પેઠે આહ્લાદ આપનાર છે અને જે કામદેવને ભસ્મ કરનાર છે એવા મહાદેવને હું વંદું છું.

[૮]

શ્રી સોમપ્રભાચાર્ય વિરચિત

શતાર્થ કાવ્ય.

—x—

મોપદેશના સમયે જેની વાણી કામધેનુની માફક દરેક જીવોના હૃદયને અનુકૂળ વિચિત્ર અર્થને ઉત્પન્ન કરે છે તે શ્રી તીર્થંકરદેવ અમને મોક્ષ સુખ આપો. ૧

વર્ષાદના પાણીથી લતાઓની પેઠે જેના સ્મરણમાત્રથી બુદ્ધિનો વિકાસ થવાથી મનુષ્યોનાં શ્રેષ્ઠ વચનો દીપી નીકળે છે તે, કૃપાવડે અનુગ્રહ કરનારી શ્રુતદેવી અમારૂં રક્ષણ કરો. ૨

વિશુદ્ધ ચંદ્રગચ્છરૂપી આકાશમાં પૂર્ણચંદ્ર સમાન શ્રી અજીતદેવસૂરિ થયા, કે જેમનાથી જિનેંદ્ર ધર્મરૂપી સમુદ્ર ઘનરૂપી જળ અત્યંત વૃદ્ધિ પામ્યો. ૩

તેમના ચરણ કમળમાં હંસ સમાન, બળવાન્ કામદેવરૂપી હાથીનો વિજય કરવામાં સિંહ જેવા શ્રીવિજયસિંહસૂરિ વર્તમાન સમયમાં વિજયવંતા વર્તે છે. જેમની ચારિત્ર પાલનની દુષ્કર પ્રવૃત્તિ જોઇને લોકો તીક્ષ્ણ તરવારની ધારાને પણ દ્રાખ જેવી કોમળ સમજે છે. (અર્થાત્ ખડ્ગની ધાર કરતાં પણ અસહ્ય સંયમ પાલન કરે છે.) ૪

તેમના ચરણ કમળમાં ભૃંગસમાન, અને પરોપકાર માટે મતિ ધરનાર શ્રીસોમપ્રભ એવા નામથી પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શતાર્થ કાવ્ય ઉપર વૃત્તિ રચે છે. ૫

તે શતાર્થ કાવ્ય આ પ્રમાણેઃ-

कल्याणसार सवितानहरे क्षमोह
कान्तारवारण समान जयाद्यदेव ! ।
धर्मार्थ कामद महोदय वीर धीर
सोमप्रभाव परमागम सिद्धसूरे ॥

[આ પછી ૧૦૦ અર્થોના અનુક્રમે નામ આપેલાં છે, તે અનુક્રમણિકામાં આવી ગએલા હોવાથી અહિં તેમનો પુનઃ ઉલ્લેખ કરતાં નથી.]

૨૪ તીર્થંકરો.

(૧) ઇંદ્રોના સમૂહથી સેવાએલા ચરણવાળા શ્રીયુગાદિદેવ–

કલ્યાણ–મંગળરૂપી કમળોનો વિકાસ કરવામાં સૂર્યસમાન !, ઇંદ્રિયો, આત્મા, જ્ઞાન અગર વ્યવહાર સંબંધી ભ્રાંતિરૂપી વનનો ભંગ કરવામાં હસ્તી સમાન !, પુણ્ય, સાધુ તથા શ્રાવકનો આચાર, દ્રવ્ય, તેમજ ઇચ્છિત પદાર્થોને આપનાર !, પાંચશે ધનુષ્ય પ્રમાણે દેહ ધારી હોવાને કારણે મહાન્ ઉન્નતિવાળા !, સકળ કર્મ શત્રુઓનો વિજય કરવામાં શૂરવીર ! 'વર્ષ દિવસ સુધી પ્રભુ આહાર લીધા વગર વિચર્યા હતા' એવો આગમપાઠ હોવાથી ક્ષુધા, તૃષ્ણાદિ પરીષહ સહન કરવામાં સમર્થ !, ચંદ્ર સમાન આલ્હાદ ઉપજાવનાર !, સર્વ પ્રાણી માત્રની દયા જેમાં પ્રધાન છે એવા આગમવાળા ! અર્થાત् अत्थं भासइ अरहा અર્થ રૂપે સિદ્ધાંતો તીર્થંકરજ વર્ણવે છે. અને જેમનાથી પુંડરીક ગણધર વગેરે સિદ્ધિપદ પામ્યા છે એવા !, આ ચાલુ અવસર્પિણી કાળના પ્રથમ તીર્થંકર ! હે आद्यदेव ! શ્રી યુગાદિ દેવ ! તમે જયવંતા વર્તો

(૨) નમન કરતા દેવ સમૂહથી શોભતા શ્રીઅજિતનાથ–

સુવર્ણ પદ્મ સમાન કાંતિ યુક્ત !, ક્ષમા ધરનાર !, સુંદર ગમન કરનાર ! ગજ લંછન ધારક !, ગજલંછન જોવાથી આ અજિતજિન છે એમ કહેવી લોકોથી પૂજાએલ !, દેવોના દેવ !, ધર્મના હેતુ ભૂત !,

દેવાધિદેવ! અને વસુપૂજ્ય રાજાની પટરાણી જયાદેવીના પુત્ર! હે વાસુપૂજ્ય પ્રભો! તમો ભાવશત્રુને દૂર કરો.

(૧૩) નમન કરતા ઇંદ્રોના મુકુટમાં રહેલા મણીઓની પ્રભાથી દૈદિપ્યમાન બન્યાં છે ચરણ કમળ જેનાં એવા શ્રીવિમળનાથ–

સુવર્ણ કમળના વિસ્તાર સમાન દેહકાંતિ સંપન્ન!, ક્ષમા ધરનાર!, અંતર શત્રુઓનો પરાજય કરવાથી ગર્વયુક્ત!, ધર્મ, અર્થ અને કામ પુરૂષાર્થને આપનાર!, મુક્તિએ જવા કુશળ!, આલ્હાદ આપનાર!, શુદ્ધ આગમના પ્રરૂપક!, અને જેનાથી સુરિઓ સિદ્ધ થયા છે એવા, મનોહર!, જળના જેવા નિર્મળ સ્વરૂપવાળા હોવાથી હે વિમળ! તમે જય પામો.

(૧૪) અનંત કેવળ જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ અને અનંત વીર્યથી સંપન્ન શ્રીઅનંતનાથ—

કલ્યાણથી શ્રેષ્ઠ!, દર્શન સંબંધી ભ્રાંતિનો નાશ કરવા સૂર્ય સમાન! (યથાર્થ પદાર્થના જ્ઞાનમાં થતી ભ્રાંતિને જેમ સૂર્ય હરે છે તેમ પ્રભુ પણ હરે છે.), માન અને જય યુક્ત!, દેવાધિદેવ!, ધર્મ, અર્થ અને કામ પુરૂષાર્થને આપનાર!, મોક્ષમાં ગમન કરવા દક્ષ!, આલ્હાદક!, અને જેના આગમથી, સૂરિઓ સિદ્ધ થયા છે એવા, શ્યેન પક્ષીના લંછનને ધરનાર! અંતે જતાં અટકાવનાર! અર્થાત હે અનંત! તમે ભાવશત્રુને દૂર કરો.

(૧૫) દશવિધ ×સાધુ ધર્મના ઉપદેશક શ્રીધર્મનાથ—

× ૧ ક્ષમા, ૨ નમ્રતા, ૩ સરળતા, ૪ શૌચ, ૫ સત્ય, ૬ સંયમ, ૭ તપ, ૮ નિર્લોભતા, ૯ નિષ્પરિગ્રહતા અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય. આ દશ પ્રકારે યતિ ધર્મ જણાય છે. ગીતાજીમા જણાવેલા બ્રાહ્મણના ધર્મો પણ પ્રાયઃ એને મળતા આવે છે તે આ પ્રમાણે-–

शमो दमस्तप. शौचं, क्षान्तिरार्जवमेव च ।
ध्यान विज्ञान मास्तिक्य, ब्रह्म कर्म स्वभावजम् ॥

ધર્મ સિવાય માત્ર અર્થકામદ અર્થાત્ અર્થ અને કામને આપનાર કહેવાથી પણ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરૂષાર્થને આપનાર !, સુવર્ણકમળના જેવી કાયકાન્તિ ધરનાર !, ઇંદ્રિયજન્ય અજ્ઞાન રૂપી વનનો વિધ્વંસ કરવા હસ્તી સમાન !, દેવાધિદેવ !, મોક્ષે જવા સમર્થ !, આહ્લાદ આપનાર !, ઉચ્ચ સિદ્ધાંત !, અને જેમના સિદ્ધ થયા છે સૂરિઓ એવા, ધર્મ ! હે શ્રીધર્મનાથ !, પ્રભો તમે વિજયવંતા વર્તો.

(૧૬) પોતાના અવતારથી સર્વ ઉપદ્રવોની શાંતિ કરનારા શ્રીશાંતિનાથ—

સુવર્ણ કમળોના વિસ્તાર સમાન શરીરકાંતિને ધારણ કરનાર ! અર્થાત્ શરીરે પીતવર્ણ !, રક્ષણ માટે અવતરણ છે જેનું એવા અર્થાત્ મરકી વગેરે ઉપદ્રવોથી રક્ષણ કરનાર !, પૂજનીય !, દેવાધિદેવ !, ધર્મની અભિલાષાવાળા !, મોક્ષે જવાની ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિને આપનાર !, આહ્લાદક !, ઉચ્ચ સિદ્ધાંતના પ્રરૂપક !, અને જેનાથી સૂરિવરો સિદ્ધ થયા છે એવા, તેમજ હરિને મોક્ષ ઉપર એવા પ્રેમના લક્ષણવાળા હે શ્રી શાન્તિનાથ ! તમે જય પામો.

(૧૭) બાર પ્રકારની ભાવરૂપી વનરાજીને વિકસાવવામાં મેઘ સમાન શ્રીકુન્થુનાથ—

સુવર્ણપદ્મના વિસ્તાર સમાન પીત વર્ણ ! અજ્ઞાનજન્ય મોહરૂપ વનનો ઉચ્છેદ કરવા મત્ત હસ્તી સમાન ! દેવાધિદેવ ! ધર્મ અર્થ અને કામ સદા [illegible] આપનાર ! મોક્ષે જવા [illegible] આહ્લાદક !, અને [illegible]) [illegible] એવા [illegible] ([illegible]) [illegible] તમો જેઓ [illegible] ઉપર [illegible]

(૧૮) [illegible] શ્રીઅરનાથ—

ચોરાશી લાખ અશ્વયુક્ત !, ષટ્ખંડવાળા ભરતક્ષેત્રની પૃથ્વીના પાલન માટે વિતર્ક કરનાર !, મનોહર !, અથવા ૬૪ હજાર સ્ત્રી સંયુક્ત !, ૮૪ લાખ હસ્તીથી અહંકારવાળા, આ સર્વ વિશેષણો પ્રભુનું ચક્રવર્તિપણું સૂચવે છે. દેવાધિદેવ !, ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ પુરુષાર્થને આપનાર !, ચક્રવર્તિપણાના ભોગોને તજીને ચારિત્રધર્મની સાધનાવાળા !, એટલા માટે કામદેવનું ખંડન કરનાર !, મોક્ષે જવા કુશળ !, આલ્હાદક !, શુભ સિદ્ધાંત !, અને સિદ્ધ થયા છે સૂરિવરો જેનાથી તે, નંદાવર્ત લક્ષણવાળા !, અર ! હે શ્રી અરનાથ ! તમે જય પામો

(૧૯) ઉલ્લાસ પામતા મોહરૂપ મલ્લનું મંથન કરનારા **શ્રીમલ્લીનાથ—**

પ્રભાવતી દેવીથી ઉત્પત્તિ છે જેની એવા, લંછનમાં રહેલા મંગલીક કળશથી શ્રેષ્ઠ !, વિસ્તૃત વસ્ત્ર જેવા નીલવર્ણવાળા, ઇંદ્રિયોના મોહરૂપ વનનો ધ્વંસ કરવા ગજસમાન !, દેવાધિદેવ !, ધર્મ અર્થ અને કામ સંજ્ઞક ત્રણ પુરુષાર્થ આપનાર !, મોક્ષગતિ દક્ષ ! ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધાંત !, તેમજ સિદ્ધ થયા છે સૂરિવરો જેના એવા હે શ્રી મલ્લિનાથ ! તમે જયવંતા વર્તો.

(૨૦) ઇંદ્રોરૂપી ભ્રમરાઓ જેના ચરણ કમળને ગુંજન કરે છે એવા **શ્રીમુનિસુવ્રત—**

ઉચ્ચ સિદ્ધાંતના પ્રરૂપક !, પદ્માराणીથી ઉત્પન્ન થયેલ !, કૂર્મ લંછન ધરનાર !, પશુવધ પ્રધાન યજ્ઞનો નિષેધ કરનાર છે કેવળ જ્ઞાન જેનું એવા, મોહરૂપ વનનો ધ્વંસ કરવા ગજસમાન !, દેવાધિદેવ !, ધર્માર્થ કામ સંજ્ઞક પુરુષાર્થ (ત્રિવર્ગ) ને આપનાર !, મોક્ષે જવા કુશળ !, આલ્હાદક !, અને જેમનાથી સિદ્ધ થયા છે સૂરિવરો એવા હે શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રભો ! તમે જયવંતા વર્તો.

(૨૧) ચરણના નખોના કિરણરૂપ જળથી નમન કરતા જનોના પાપનું પ્રક્ષાલન કરનારા **શ્રી નમિનાથ—**

આપનાર !, આચાર્યની સેવાથી તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોક્ષે જવા પ્રગ !, આલ્હાદક !, જૈન સિદ્ધાંતના જ્ઞાન સિવાય આચાર્ય પદ ગી નહી શકવાને લીધે પરમ આગમથી સિદ્ધ !, હે સૂરે ! આચાર્ય ! મે જય પામો.

(૨૭) સિદ્ધાંતનો બોધ આપવા (ભણાવવા) ઉત્સુક રહેતા ઉપાધ્યાય–

શાસ્ત્ર શીખ્યા વગરના શિષ્યોને વિદ્વાન્ બનાવનાર !, કલ્યાણ પ વનખંડને વિકસ્વર કરવા સૂર્ય !, ¹इच्छा मिच्छा तहकारो ત્યાદિ દશવિધ સામાચારીરૂપ સાધુ ધર્મને મુખ્ય રાખનાર !, ધર્મ, ર્થ અને કામને આપનાર !, ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્રોનું પઠન કરવાથી ઘન્ ઉન્નતિવાળા, જીવરક્ષાની પ્રેરણા કરનાર !, બુદ્ધિ આપનાર !, વ્ય જનોને આલ્હાદ ઉપજાવનાર !, જૈન સિદ્ધાંતનું કથન કરનાર !– ઉપાધ્યાય ! તમે વિજયવંતા વર્તો.

પાંચ મહાવ્રત

(૩૨) પ્રાણાતિપાત વિરમણ (અહિંસા) વ્રત–

હાથી જેવા, દેવ તત્ત્વ છે આદ્ય જેમાં એવો, ધર્મ, અર્થ અને કામને આપનાર !, તેજ ને પ્રસરાવનારી દયા છે જેમાં (અર્થાત્ દયા સિવાય જીવ રક્ષા બની શકે નહી) *વીર બનાવનાર !, ધૈર્ય આપ-

---

१–इच्छा[1] मिच्छा[2] तहकारो[3], आवस्सिया[4] य निसीहिया[5] ।
आपुच्छणा[6] य पडिपुच्छा[7], छंदणा[8] य निमंतणा[9] ॥
उवसंपया[10] य काले, समायारी भवे दसविहा उ ।

વિશેષ માટે જૂઓ ન્યા ન્યા શ્રીયશોવિ. કૃત સમાચારી પ્રકરણ વાદિ ગ્રંથો

* 'અહિંસા અહિંસા પોકારીને જૈનોએ લોકોને બાયલા બનાવ્યા !' એમ ઘણા અણસમજુ માણસો પ્રથમ કહેતા હતા, પરંતુ ગાંધીજીની અહિંસાત્મક ચળવળ પછી તે માન્યતામાં ઘણો ફેરફાર જોવામાં આવે છે. ખરી રીતે અહિંસા તો મનુષ્યને વીર બનાવે છે.

જેનાથી વ્યવહાર શ્રેષ્ઠ બને છે એવું, કારણ કે ચોરી કરનારનો લોકો દૂરથી જ ત્યાગ કરે છે. કલ્યાણ રૂપ વનને વિકસાવવા સૂર્ય સમાન !, દરિદ્ર જન્ય અજ્ઞાનરૂપ અરણ્યને ઉખેડવા ગજરાજ સદૃશ !, માન અને જય યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામને આપનાર !, વિશેષ પ્રકારે મોક્ષમાં લઇ જનાર !, આબાદી કરવામાં શૂર !, પરાયું ધન ગ્રહણ કરવામાં ત્વરા રહિત !, આલ્હાદ ઉપજાવનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપથી યુક્ત !, દુઃખ નિવારણ કરવા કુશળ !, અન્યની લક્ષ્મીના આગમનની નિવૃત્તિરૂપ ! હે અસ્તેય વ્રત ! તું જય પામ.

(૩૫) દરેક વ્રતોમાં પ્રધાન બ્રહ્મચર્ય—

કલ્યાણરૂપ કમળવનને વિકસાવવામાં સૂર્ય !, પૂજ્ય યુક્ત !, મતલબ કે બ્રહ્મચર્ય પાળનારા મનુષ્યો દેવતાઓથી પણ પૂજાય છે. સ્ત્રી અને પતિ છે મૂળ જેનું એવા કામદેવની ક્રીડાથી રહિત !, માત્ર ધર્મના પ્રયોજનરૂપ !, સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસક એ ત્રણે લિંગના વિકારનું ખંડન કરનાર !, મોક્ષ આપવામાં શૂર !, ધૈર્ય યુક્ત !, કીર્તિ અને પ્રતાપ યુક્ત !, જૈન મતમાં સિદ્ધ થયા છે સૂરિવરો જેનાથી એવા, ઇંદ્રિયોને મોહ ઉત્પન્ન કરનારી સ્ત્રીઓ સાથેના ગમનના નિષેધરૂપ ! હે બ્રહ્મચર્ય વ્રત ! તું સદા જયવંતુ વર્ત.

(૩૬) સર્વવિરતિ સાથે સ્વજનતા કરાવનારૂં અપરિગ્રહ વ્રત–

પાપના વિસ્તારનો નાશ કરનાર !, મનની આકાંક્ષાથી રહિત તેમજ શાંતિયુક્ત ઇંદ્રિયોના પ્રભુ વિષ્ણુથી પ્રતિત ભેળવેલ !, ઇંદ્રિયોના મોહરૂપ અરણ્યનો વિધ્વંસ કરવા હસ્તી સમાન !, ક્રયવિક્રય વ્યવહાર રહિત !, ધર્મ, અર્થ અને કામને આપનાર !, તથા ક્રમે કરીને મોક્ષ આપવા સમર્થ !, અને સર્વ ક્લેશનો વિનાશ કરવા દોસીદાર ! ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મીના સબંધના નિષેધ રૂપ !, હે આકિંચન્ય (અપરિગ્રહ) વ્રત ! તું જયવંતુ વર્ત.

નિત્ય માનવામાં આવે તો તે ભિન્ન પર્યાયરૂપે પરિણમી શકે નહી. અને જો એકાંત અનિત્ય સ્વીકારીએ તો એક પર્યાયથી અન્ય પર્યાયરૂપે પરિણમતાં દ્રવ્યના દ્રવ્ય પણાનો પણ વિનાશ થાય. તેમ તો બનતું નથી. માટે એકજ વસ્તુમાં નિત્યત્વ અને અનિત્યત્વ આદિ અનેક ધર્મો રહેલા છે. જેમ ગાયપણાનું સામાન્ય લક્ષણ દરેક ગાયોમાં સમાને છે અને ધેન, અનેક રંગી વગેરે વિશેષતા પણ હોય છે, એમ એકજ ગાયમાં સામાન્ય તેમજ વિશેષપણું હોય છે, તેજ પ્રમાણે ઘટ પોતાના સ્વરૂપે અસ્તિરૂપે છે અને અન્ય વસ્તુની અપેક્ષાએ નાસ્તિરૂપે છે. જો ઘડાને પરરૂપે અસત્ ન માનવામાં આવે તો ઘડામાં ઘટત્વની માફક અન્ય સર્વ પદાર્થનાં સ્વરૂપ દૃષ્ટિગોચર થવાં જોઇએ, પરંતુ તેમ જોવામાં આવતાં નથી, તેથી એકજ વસ્તુ સત્ તથા અસત્ રૂપે હોય છે. ઇત્યાદિ સ્યાદ્વાદનું વિશેષ વર્ણન અન્ય મોટા શાસ્ત્રોથી જાણી લેવું

(૩૮) આગમરૂપ સમુદ્રમાં મળતી ગંગા નદી જેવી સરસ્વતી દેવી– યથાવસ્થિત અર્થને પ્રતિપાદન કરનારા સંસ્કારવાળા ગ્રન્થોની સારસૂત્ર ! અથવા વાણીને સંસ્કારવાળી બનાવનારી ! * હે સરસ્વતી ! તુંજ મનુષ્યને સંસ્કારવની ઉક્તિથી એક બનાવે છે. શૃંગાર આદિ રસ રહિત અન્ય નીરસ કવિતાને બદલે તુંજ રસવાળી કવિતા ઉપજાવે છે. અન્ય કવિતામાં રસ પોતે છે તાનમાં થતી અતિશય વનનું [illegible] નહિ. પાપપુણ્ય માટે અહંકાર ધરાવનાર પરવાદિનો પરાજય કરવાથી [illegible] ધૈન વગેરેના લાભને આપનારી ધર્મ અર્થ કામ [illegible] ઉત્પન્ન કરનાર ! [illegible] છે-કેનોની [illegible] જેવી રૂપવાન સિદ્ધ થય છે સૂરિવરો [illegible] બ્રાહ્મણ વિદ્વાન [illegible] રૂપાદિક જ થાય છે

૪ પુરૂષાર્થ

(૩૯) [illegible] પુરૂષ [illegible] ધર્મને ઉપજાવનાર ધર્મ–

* [illegible]

થએલી વિહ્વલતાને લીધે અહલ્યા સાથે ક્રીડા કરવા ગયેલો ઇંદ્ર કોપિત થયેલા ગૌતમ ઋષિના શાપથી હજાર ભગ યુક્ત શરીરવાળો બની ગયો અને લજ્જાને લીધે સંકુચિત બન્યો. જેના વડે પુરૂષ તેમજ સ્ત્રીઓના વચનો ઇંદ્રિયોને મોહ ઉપજાવનાર થાય છે એવો, અગ્યારમા, બારમા (આરણ, અચ્યુત) દેવલોક સુધી વ્યાપ્ત હોવાને લીધે ગર્વ યુક્ત !, અર્થાત્ ત્યાંસુધી કામની સ્ફુરણા હોય છે. આગમમા કહ્યું છે કે–

दो कायप्पविचारा कप्पा फासेण दोण्हि दो रूवे ।
सद्दे दो चउर मणे उवरि प्पवियारणा नत्थि ॥

સૌધર્મ અને ઇશાન એ બે દેવલોક કાય પ્રવિચારી હોય છે, સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર એ બે સ્પર્શ પ્રવિચારી હોય છે. બ્રહ્મ અને લાંતક એ બે રૂપ પ્રવિચારક હોય છે. શુક્ર અને સહસ્રાર એ બે શબ્દ પ્રવિચારી હોય છે અને આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત એ ચાર દેવલોક મનઃ પ્રવિચારી હોય છે તેથી ઉપરના દેવોને કોઈ પ્રવિચારણા નથી.

હરિહરાદિથી પણ અખંડિત આજ્ઞાવાળા હોવાને લીધે સુર તથા અસુરોથી પણ જ્યેષ્ઠ !, ધર્મના હેતુભૂત !, કામના આસેવનથી સંતતિ થાય અને સંતતિથી દેવ ગુર્વાદિની પૂજા થાય અને તેથી ધર્મ થાય એમ લોકો કહે છે, પરંતુ અમે તો કહિએ છીએ કે ધર્મના નિવૃત્તિ કરનાર !, અર્થ શબ્દ નિવૃત્તિના અર્થમાં પણ વપરાય છે. જેમ કે मशकार्थों धूम મચ્છરોની નિવૃત્તિ માટે ધૂમાડો. ઇંદ્રિય જયરૂપ દમને હણવાથી છે ઉદય જેનો, ત્રિભુવનમા અદ્વિતીય સુભટ !, તપસ્તેજથી દુર્ધર્ષ સાધુઓથી પણ નહી ડરનાર હોવાથી સાહસીક !; કામને ઉદ્દીપન કરવા સંબંધી ચદ્રનો સ્વભાવ હોવાથી ચદ્રના ઉદયમા વૃદ્ધિ મેળવેલ !, લક્ષ્મીનો ક્ષય થતાં મત્ર સિદ્ધાચાર્ય હે काम ! કામ પુરૂષાર્થ ! તું જયવંતો રહે.

(૬૧) [illegible] મહોદય! [illegible]

[illegible]

(૬૩) [illegible]

[illegible]

[illegible]

૧ [illegible]

દિકની માગા) ને ધરનાર !, પૂજાને પ્રાપ્ત !, કૌડાને શ્રેષ્ઠ સમજનાર
યોદ્ધાના યુદ્ધ કરાવવાને કારણે ધર્મ, અર્થ અને કામનો નાશ કરનાર
એકે જવા સમર્થ !, ચંદ્ર સમાન ઉજ્જવલવર્ણ !, છંદોની પર
રેખાથી પ્રધાન ! સિદ્ધાંતથી પ્રસિદ્ધિ પામેલ !, પંડિત !, યજ્ઞના
પુત્ર હોવાને લીધે યજ્ઞના અવયવ રૂપ ! હે–નારદ ! તું જય પામ.

(૪૫) વિવિધ પ્રકારના મંત્રોના ભેદોને વર્ણવનારા વેદ–
ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત શબ્દોથી શ્રેષ્ઠ !, ઘણું કરીને
વેદોમાં શબ્દોની જ પ્રધાનતા છે. અર્થની ગહનતા નથી. વિવિધ
પ્રકારના મંત્રોનું વર્ણન કરનાર !, ઈશ્વરનો પરાજય કરવાને કારણે
ઈશ્વર ઉપર ક્રોધ ફેલાવનાર !, બ્રહ્મચર્યના સમયે જ વેદનું પઠન
કરવું હોવાથી ઓગમન નિષેધક !, ક્રતુપુરુષ નામ હોવાને કારણે
પુરુષને માન તથા જયથી યુક્ત બનાવનાર !, વૈદિક શ્રુતિ એવી છે
વિષ્ણુ ભગવાને મત્સ્યરૂપ ધરીને સમુદ્રનો અવગાહન કરી વેદોને
લાવી લાવી જય તેમજ પૂજા મેળવી હતી. ધર્મ, અર્થ અને કામને
આપનાર !, મહાન્ ઉજ્જવલ હોમાગ્નિમાં બુદ્ધિ આપનાર !, સોમલતાનો
પ્રચાર વધારનાર ! અને જેનાથી યાજ્ઞિકો સિદ્ધ બન્યા છે એવા હે
માગન !—વેદ ! તું અપરાધ વગર મરાતાં પશુઓનું રક્ષણ કર
કારણકે દુર્ગતિરૂપ ખાડામાં પડવાના કારણરૂપ હોવાથી ઉચ્છિષ્ટમાં
કરવી વ્યાજબી નથી

(૪૬) જગતનાં અનર્થ કરવાના કારણભૂત બનેલા દાનવોનો
વધ કરવામાં શક્તિ ધરાવનારા વિષ્ણુ–
સંગ્રામમાં થતા સિંહનાદ અથવા શંખધ્વનિથી શ્રેષ્ઠ !, ગરુડ
વાહન !, ૩૨૦૦૦ પ્રિયા યુક્ત !, શત્રુના સમૂહનો નિવારણ કરનાર !,
અસુરોનો મદ નાશ કરનાર !, ધર્મ, અર્થ તેમજ કામને આપનાર છે ઉદય
જેનો એવા, સામર્થ્ય (શારીરિક બળ)થી પ્રધાન !, યુદ્ધોમાં સ્થિર રહેનાર !,
ક્ષમાયુક્ત મહાદેવના પ્રભાવને ફેલાવનાર !, પૌરાણિક કથા એવી છે કે–એક

૧ જુઓ ભાગવત સ્કંધ. ૮, અ. ૨૪

વખતે મહાદેવજીએ દાનવને વર આપ્યો કે તું જેના મસ્તક ઉપર હાથ મુકીશ તે બળી મરશે. પછી તે દાનવ પાર્વતીજી ઉપર આસક્ત બની મહાદેવજીના ઉપર હાથ મુકવા તૈયાર થયો. ત્યારે શંભુ વિષ્ણુ પાસે ગયા. તેની હકીકત સાંભળીને વિષ્ણુએ અદ્‌ભુત સ્ત્રીરૂપ ધારણ કર્યું. તેની પ્રાર્થના કરવા આવેલા તે દાનવને વિષ્ણુએ (મોહિની રૂપે) કહ્યું કે મને ખાત્રી થવા માટે તારા જ માથા ઉપર હાથ મુકી બતાવ. તે દાનવે પણ, કામની વિહ્વલતાને લીધે તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું. અને બળી મુઓ. ત્યારબાદ શંકર સ્વસ્થ થયા.[1]

મહાદેવથી જેની પ્રભા વધી છે એવા અર્થાત્ મહાદેવના[2] પ્રભાવથી જ ચક્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. કોઈ એક કવિએ કહ્યું પણ છે કે—

> हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयो-
> र्यदेकोनै तस्मिन्निजमुदहरन्नेत्रकमलम् ।
> गतो भक्त्युद्रेकः परिणतमसौ चक्रवपुषा
> त्रयाणां रक्षायै त्रिपुरहर ! जागर्ति जगताम् ॥

વિષ્ણુએ તમારા ચરણે કમલનું બલિદાન આપીને પોતાની એક આંખ કાઢી તે પણ ચઢાવી. તેથી તેનામાં જે ભક્તિની વિશેષતા થઈ તે ચક્ર રૂપે બદલાઈ ગઈ અને હે ત્રિપુરહર! શંકર ! તે આ ત્રણે લોકની રક્ષા માટે ઉધ્યુક્ત રહે છે.[3]

લક્ષ્મીના સમાગમનથી પ્રસિદ્ધ !, દાનવોની સ્ત્રીઓને વૈધવ્યરૂ દીક્ષા આપવા ગુરુ સમાન ! હે હરે !–વિષ્ણુ ! તું પાલન માં સોપાયલા આ જગતનું રક્ષણ કર.

---

૧ જુઓ ભાગવત સ્કંદ ૮, અધ્યાય. ૧૨ અને સ્કંદ ૧૦, અ. ૨૮

૨ આ કથન પૌરાણિક છે. જૈન માન્યતા જુદી છે.

૩ જુઓ શિવપુરાણ સનત્કુમારસંહિતા.

(૧૭) [illegible]

[illegible]

(૧૮) [illegible]

[illegible]

(૧૯) ઉપકારના આધિ કરનારા શિવ—

'રાક્ષસોનો નાશ કરનાર', 'દાનવ... દેવોને ...', 'ઉત્પન્ન કરનાર', નગરોને અમર ... દૈત્યોને ..., 'જ્ઞાનરૂપ ... ઉત્પન્ન કરનાર', 'સર્વ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ', ... માટે વિનાશ નામના ... કરનાર', 'કામદેવનું ખંડન કરનાર', નોંધી ઉત્પત્તિ ... વગેરે દૈત્યોના વિનાશ કરવાને માટે મોટા પરાક્રમો કરનાર', 'ધૈર્યયુક્ત', 'અત્યંત મહિમાવાળા'.

૧ ... અધ્યાય ૫ તથા ૨૩૬ ...
૨ મત્સ્યપુરાણ અધ્યાય ૧૫૨. ૩ મત્સ્ય પુરાણ અધ્યાય ૧૩૮.

ઉત્પન્ન કરેલ છે. તેમની પરંપરાને દૂર કરનાર દેવોને પણ આનંદ આપનાર ', વિરાટ ઉદરવાળા દેવોને કારણે વિસ્તાર પામેલા !, મહાદેવને જોવામાં નિર્નિમેષ કરનાર !, લીલાપૂર્વક મનોહર રીતે નર્તન કરનાર !, ધર્મ અર્થ અને કામની આબાદી આપનાર !, પ્રથમ ભક્તિથી પ્રેરિત કરીને પૂર્ણ મનનાં પ્રયોજન સિદ્ધ કરનાર દેવતાઓથી સ્તવાયેલા !, પ્રીતિયુક્ત !, ઉત્કૃષ્ટ મહાત્મ્ય ધરાવનાર !, ઋદ્ધિના સમાગમ માટે સિદ્ધ નામમાન ! હે गारणसमान !-ગજવદન ! (હાથીના જેવા મુખવાળા) તું જય પામ.

(૫૬) જ્યાં શંકર અને પાર્વતીએ અનેક વિલાસ કરેલા છે એવા કૈલાસ—

કલ્યાણથી શ્રેષ્ઠ !, પોપટ, કોક, કોયલ, મોર અને મયૂરા વગેરે પક્ષીઓ, શીતળ પવન તથા સિંહ, વાનર વગેરેથી વ્યાપ્ત મનોહર અથવા ગૌરી અને ગણોના પરિવાર સહિત શંકર જ નિવાસ કરે છે એવો, જોનારને મનોહર ', જંગલોથી તેમજ ઔષધીઓથી અભિમાન ધરાવનાર !, સુંદર ક્રીડાના સ્થાનરૂપ !, ધર્મ, અર્થ અને કામને આપનાર !, અર્થાત્ કૈલાસ પર્વતની યાત્રા જનારને આ ત્રણે પુરૂષાર્થની સિદ્ધિ થાય છે. મોટી ઉચ્ચાશયવાળો, શાસ્ત્ર વગેરે યશસ્વીઓને શંકરના આરાધનની બુદ્ધિ આપનાર !, સ્ફટિક રત્નમય હોવાને લીધે પોતાની કાંતિથી ચંદ્રની પ્રભાને વધારનાર !, અને જ્યાં મહાદેવની પ્રસન્નતાથી અધ્યાત્મ વિદ્યા જાણનારા પાર્વતી અણિમાદિ સિદ્ધિ પામ્યા છે એવા હે परम + अग ' ઉચ્ચ પર્વત !-કૈલાસ ' તું જયવંતો રહે

નવ ગ્રહ.

---

(૫૭) પૂર્વ દિશારૂપી કામિનીના કર્ણના આભૂષણરૂપ સૂર્ય-
પ્રભાત પહોરને આહ્વાન આપનાર ', કમળોનો વિકાસ કરનાર ', ઇન્દ્રિયજન્ય અજ્ઞાનરૂપ પવનનો વિધ્વંસ કરવા હાથી સમાન .

ચારો, ઘૃતાદિરસ અને અનાજ મહોંઘા થાય. અથવા રાજા-ઓમાં વિગ્રહ (લડાઇ) જાગે.

દર્શન માત્રથી મુંઝાવનાર !, અર્થાત્ લગ્નાદિ પ્રસંગોમાં મંગળની દૃષ્ટિ લોકોને અશુભ કરનાર હોય છે. સૂર્યના અસ્તિત્વમાં નજરે નહી પડનાર !, દરેક શુભ કાર્યના નિષેધમાં અભિમાન ધરાવનાર !, એટલા માટે જ પ્રથમથી જ ન પૂજવા યોગ્ય !, ધર્મ, અર્થ અને કામનું ખંડન કરનાર !, શૂરવીરોની બુદ્ધિને ઉત્સાહિત કરનાર !, અપયશના પ્રભાવથી શ્રેષ્ઠ !, ગમનકાર્યમાં પ્રસિદ્ધ ! અર્થાત્ મંગળવારના દિવસે ગામાંતરે જવું નહીં.

કોઇએ કહ્યું પણ છે કે—

मंगलवारिं ससिवयणि ! पिउहिं बाह न मेल्हि ।
होइसइ पच्छुतावडउ माणिकि !ठउल्लु म खिल्हि ॥

હે ચંદ્રવદના ! મંગળવારના દિવસે પતિની બાંહ ન મુક, અર્થાત્ તેમનો સંબંધ ત્યજ નહીં. જો ત્યજીશ તો પસ્તાવું પડશે. હે આર !–મંગળ ! તું જયવંતો રહે. (એ ઉપહાસ વાક્ય છે)

(૬૦) દરેક ગ્રહોમાં સુંદર બુધ—

કલ્યાણરૂપ વનને વિકસાવવા રવિસમાન !, અજ્ઞાનની મુંઝવણરૂપ વનનો વિનાશ કરવા ગજ સમાન !, શ્રેષ્ઠ પ્રભાવાળા !, ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રણ પુરુષાર્થને આપનાર !, **मूर्तौ बुधगुरुशुक्राः श्रेष्ठा- તનુસ્થાનમાં (લગ્નમાં)** બુધ, ગુરૂ અને શુક્ર શ્રેષ્ઠ હોય છે. ઉત્સવોનો ઉદય કરવામાં શૂર !, જેના આગમનને જ્યોતિષ શાસ્ત્રે સિદ્ધ કરેલ છે. એવા ચંદ્રના પુત્ર !, **सूरे–**કે બુધ ! તું જય પામ.

(૬૧) ઇંદ્રના મનમાં જેની બુદ્ધિ વસે છે એવો બૃહસ્પતિ–

પૂર્વ ભવમાં ૧૦૦ વખતે **क्रतु** (શ્રાવકને વહન કરવા યોગ્ય પ્રતિમા)નું પાલન કરવાથી ઇંદ્રપદને પ્રાપ્ત કરેલ હોવા **शतक्रतु** નામથી પ્રસિદ્ધ થએલો ઇંદ્ર જેની બુદ્ધિને લીધે કલ્યાણથી શ્રેષ્ઠ બનેલ છે

'(૬૩) શુભ કામરૂપી પર્વતને તોડવા વજ્રસમાન શનિ—

કલ્યાણનો નાશ કરનાર !, દષ્ટિમાત્રથી ઉત્સાહના સમૂહનો નાશ કરનાર !, અર્થાત્ શનિગ્રહથી ભેળવાએલ લગ્ન અશુભ હોવાને કારણે ઉત્સાહનો ભંગ કરે છે. મુંઝવણ કરનાર !, શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિને અટકાવવામાં અભિમાન ધરનાર !, પ્રથમથી જ સ્તુતિ કરવા અયોગ્ય !, शनौ धनुर्मीनगते पृथिव्यां सर्वप्रजा क्लेशार्दिता स्यात् । શનિ જ્યારે ધન અગર મીનરાશિ ઉપર આવે ત્યારે સર્વ પ્રજા દુઃખી થાય. એવું જ્યોતિષ શાસ્ત્રનું વાક્ય હોવાથી ધર્મ, અર્થ અને કામને નાશ કરનાર !, સમૃદ્ધિ શાળી માણસોને પણ કંપાવવા યોગ્ય બુદ્ધિ ધરનાર !, આલ્હાદ નહી ઉપજાવનાર !, પાંગળો હોવાને લીધે શ્રેષ્ઠ રીતે ગમન નહી કરનાર !, સૂર્યના પુત્ર! (હે શનિ !) તું જય પામ (મશ્કરીનું કથન છે).

(૬૪) સર્વ જગત્‌ને પીડા કરનાર રાહુ—

સૂર્યની પ્રભા (તેજ)ને તુચ્છ બનાવનાર !, અમૃત પીતાં જતાં મસ્તક કપાઈ ગએલ હોવાથી અમૃત જેના કલ્યાણનો અન્ત કરનાર છે એવો, (तमस्) શ્યામરૂપ હોવાને લીધે મોહના કારણરૂપ અન્ધકારને ફેલાવનાર ! શત્રુના સમૂહને હઠાવવામાં માન ધરાવનાર !, જાડનો છે દેવ જેનો એવો, ક્રૂર ગ્રહ હોવાને લીધે ધર્મ, અર્થ અને કામનું ખડન કરનાર !, સમૃદ્ધિને કંપ ઉપજાવનારી બુદ્ધિ ધરનાર !, ચંદ્રનો પ્રભાવ અને શ્રેષ્ઠ શોભાને નાશ કરવામાં ચતુર ! હે કાન્ત !-મસ્તકમાત્ર શેષ રહેલા હે રાહુ ! તું જય પામ.

(ઉપહાસ્ય વાક્ય).

(૬૫) અનુભના સમૂહના હેતુભૂત કેતુ—

કલ્યાણનો અન્ત આણનાર !, દષ્ટિમાત્રથી શૃંગારાદિ રસો, અથવા કે સર્વ નવે રસોના વિસ્તારને પાડનાર !, રક્ષણ કરનારા રાજાઓની સંતતિનો પાત કરનાર !, શ્રેષ્ઠ વસ્તુની પ્રાપ્તિને અટકાવવા માટે

चित्तोड़ वगड़ नारा, मुरा जिंदे जिदो दगासम्मि ।
धनुरपम्मि कहो नक्खे रक्खो रहे नक्खो ॥

સુગંધનો લાભ કરવા સિદ્ધ આચાર્ય સમાન !, સોમ એવા અપરનામ ધરાવનાર ! હે हरे !-વાયુ ! તું જય પામ.

(૭૨) દ્રવ્યનું દાન આપવા તત્પર બનેલો કુબેર—

સુવર્ણ અને ધનથી વિસ્તાર યુક્ત !, શ્રીકંઠસખા મહાદેવનો મિત્ર હોવાને લીધે મહાદેવને જોવાથી સ્નેહ ધરાવનાર !, સર્વ દિશાના હાથીઓથી ગર્વ ધરાવનાર !, શ્રેષ્ઠ ક્રીડા યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રણે પુરૂષાર્થને આપનાર !, અર્થાત્ દ્રવ્યનું દાન આપવાથી ધર્મ અને કામને પણ આપનાર કહેવાય. મહોત્સવોનો ઉદય કરવામાં શૂર !, सर्वशून्यं दरिद्रता દરિદ્ર અવસ્થા હોવાથી દરેક ગુણથી શૂન્ય જ હોય છે. અથવા यस्यार्थाः स च पंडितः જેના પાસે ધન છે તેજ પંડિત. એવું કથન હોવાને લીધે ધન આપવાથી બુદ્ધિ આપનાર !, મહાત્મ્યથી શ્રેષ્ઠ !, લક્ષ્મીનો લાભ આપવા સિદ્ધ આચાર્ય સમાન ! હે सोम ! કિન્નર દેવોના ઇંદ્ર !-વૈશ્રમણ ! તું જય પામ.

ધરાનુ વર્ણન પૂર્વે (૫૨ મા અર્થમાં) કરી દીધેલું હોવાથી અહિં તે છોડી દેવામા આવે છે.

(૭૩) વિજયત (વિમાનને) ને અલંકૃત કરનાર જયંત—

કલ્યાણથી શ્રેષ્ઠ !, ઇંદ્ર જેનાથી સંતાન યુક્ત ગણાય છે એવો, મનોહર !, સુખનો નાશ કરનારા શત્રુ સમૂહને (દાનવોના સૈન્યને) નિવારવા માન ધરાવનાર !, શ્રેષ્ઠ ક્રીડા યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થ (ત્રિવર્ગ) ને આપનાર !, મહાન ઉન્નતિ પ્રાપ્ત !, શૂરવીર !, અસુરોના યુદ્ધમા અડગ રહેનાર !, આલ્હાદક !, આગમ-શાસ્ત્રોથી પ્રખ્યાત એવો બૃહસ્પતિ જેનો વિદ્યાગુરૂ છે એવો હે जय !-જયંત ! તુ નમન કરનારનુ રક્ષણ કર.

(૭૪) પૃથ્વીના આનંદને વિસ્તારનાર વર્ષાદ—

કાનના પડદા ફાડી નાખવાને સમર્થ એવી ગર્જનાની ધ્વનિ

કરાવનાર !, ઇંદ્રિયોને આનંદ આપનાર !, સ્ત્રીઓની પ્રાપ્તિ કરનાર !, હાથીઓ વડે પૂજ્ય પ્રાપ્ત! અર્થાત્ હાથી વગેરે આપનાર !, જેથી શ્રેષ્ઠ ક્રીડા મળે છે તે ત્રણે પુરૂષાર્થને આપનાર !, મોટા મોટા ઉત્સવોનો ઉદય કરનાર !, સુભટોને ધીરજ ઉપજાવનાર ! અર્થાત્ સોનાના (ધનના) લોભથી સુભટો યુદ્ધમાં ધૈર્ય ધરી લડે છે. કાંતિ સંપન્ન !, ઉચ્ચ પદાર્થ !, ઉચ્ચ લક્ષ્મીને મેળવવા સિદ્ધ આચાર્ય સમાન ! હે कल्याण !–સુવર્ણ ! તું જય પામ.

(૭૭) મર્યાદા નહી ઉલ્લંઘનાર સમુદ્ર—

જેના મધ્યે જળ છે એવો, શ્રેષ્ઠ શબ્દવાળા સારસ પક્ષી છે જ્યાં એવો, અથવા सरस्वान् એવું નામ હોવાથી મોટા મોટા સરોવરો છે જેમા એવો, જ્યા વિષ્ણુ નિદ્રા લેછે એવો, ભય ઉપજાવનાર હોવાથી ઇન્દ્રિયોને મૂર્છા કરનાર !, સર્વ (દરેક જાતની) અગ્નિને ઓલવવા સબધી ગર્વ ધરાવનાર !, શ્રેષ્ઠ અધિષ્ઠાયક દેવથી યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થને આપનાર !, અર્થાત દ્રવ્યનું દાન આપવાથી તેના કાર્યભૂત ધર્મ અને કામને પણ આપનાર !, મોટા ઉત્સવ યુક્ત !, ચદ્રમાનો ઉદય થતા ભરતીની ઓટ આવવાથી ક્ષોભ યુક્ત !, ચદ્રને જન્મ આપનાર !, શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મીની ઉત્પત્તિ કરવા કુશળ !, હે कान्त !–જળથી પૂર્ણ ! સમુદ્ર ! તુ જય પામ.

(૭૮) જગત્ (પશુઆદિ)ને મારવામાં શક્તિ ધરાવનારા નખરૂપ છીપાણીમાના મોતીથી અરણ્યને અલંકૃત કરનાર સિંહ—

દરેક અન્ય પશુઓનો વિનાશ કરવા સમર્થ એવા શબ્દથી શ્રેષ્ઠ !, કેશવાળના વિસ્તાર યુક્ત !, ક્રોધને ધરનાર !, જંગલી હાથીઓનો નાશ કરવાથી ગર્વ ધરનાર !, શ્રેષ્ઠ જયની ઇચ્છા ધરાવનાર !, હિંસક હોવાને લીધે પોતાના અને પરના ત્રણે પુરૂષાર્થનું ખડન કરનાર !, મહા ઉત્સાહ યુક્ત !, શૂરવીર !, અન્યથી ક્ષોભ નહી પામનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપ યુક્ત !, જેનાથી મોટા પર્વતોની અને

રાજાઓ વિજય મેળવી ગર્વ ધરાવે છે એવા, ત્રિવર્ગને આપનાર !, મોટી ઉંચાઇ ધરાવનાર !, ક્ષોભ ઉપજાવનાર હોવાથી શૂર સુભટોની બુદ્ધિને પણ કંપ ઉપજાવનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપ યુક્ત !, સોમોદ્ભવ (સોમવેદથી ઉત્પન્ન થએલ) નામ હોવાને લીધે આગમ (વેદ)થી સિદ્ધ છે જન્મ જેનું એવા હે **વારણ** !—ગજ ! તું શત્રુને હર.

(૮૧) જેના અંદર લક્ષ્મી સુખે વિરાજે છે તેવું કમળ—

અત્યંત શુભ !, જેને વિકસાવવા ચંદ્ર સમર્થ નથી એવું, ઇંદ્રિયોને આનંદ આપનાર !, મનોહર શબ્દવાળા ભ્રમરાઓના ભ્રમણથી ગર્વ ધરાવનાર !, શ્રેષ્ઠ સ્તુતિ યોગ્ય !, દેવતાની પૂજાના કારણભૂત હોવાથી ધર્મના પ્રયોજન રૂપ !, કામની વૃદ્ધિ કરનાર !, અગાધ જળમાં ઉત્પન્ન થયેલ હોવાથી મોટા વિસ્તાર યુક્ત !. હંસ, ચક્રવાક (ચકવા) વગેરે પક્ષિઓને કંપાવનારી અથવા ગમન કરવાની બુદ્ધિ આપનાર !, જળમાં જન્મ પ્રાપ્ત કરેલ !, સૂર્યોદય થતાં ઉત્કૃષ્ટ વિકાસની શોભાના લાભથી પ્રસિદ્ધ !, હે **સારસ** !—સૂર્યવિકાસી કમળ ! તું જય પામ.

(૮૨) ઉત્કટ ઝેરથી ગર્વ ધરનાર **સર્પ**—

અમંગળ ભૂત હોવાને લીધે કલ્યાણને દૂર કરનાર !, કૃષ્ણના વિરતા યુક્ત !, ઇંદ્રિયોને અત્યંત મૂર્છા આપનાર !, સુખનો અંત આણનાર ! ગમનમાં વિઘ્નસમાન !, પ્રથમથી સ્તુતિને અયોગ્ય !, હિંસક હોવાથી પોતાના અને પરનો વધ કરવાથી અન્યના ત્રણે પુરૂષાર્થનું ખંડન કરનાર !. મોટા ઉત્સવોના ઉદયમાં વિશેષ કંપ ઉપજાવવામાં કુશળ ! કારણકે ઉત્સવોની શરૂઆતમા જ સર્પ દૃષ્ટિએ પડવાથી મનમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન થાય છે. પવનનો ખોરાક કરવાથી વાયુ વડે આત્માની પુષ્ટિ ધરાવનાર !, અન્ય જીવોની જીવનલક્ષ્મીનો વિનાશ કરવા આજ્ઞાથી સિદ્ધ થએલા આચાર્ય સમાન !, હે **દ્વરે** !—સર્પ ! તું જય પામ. (હાસ્ય વચન).

(૮૩) ચાચની કાંતિથી ખાખરના કુસુમની સમાનતા ધરાવનાર પોપટ—

પણ મોટા પ્રમાણયુક્ત !, રાજહંસ પક્ષિઓ માન સરોવર ત્યજીને બીજે નહિ જવાથી રાજહંસ વગેરેને નહિં ગમન કરવા બુદ્ધિ આપનાર !, જળના પ્રભાવથી શ્રેષ્ઠ !, જ્યાં બૃહસ્પતિનું આગમન થાય છે એવું, જો કે ઈંદ્રના આગમનથી ગુરુનું આગમન પણ સમજી શકાય છે તો પણ **બ્રાહ્મણા આયાતા વશિષ્ઠોઽप्यायातः** સર્વ બ્રાહ્મણો આવ્યા અને વશિષ્ઠ પણ આવ્યા આ પ્રમાણે જ તેનું શ્રેષ્ઠપણું જણાવવા જુદા વિશેષણથી કથન કરેલ છે.

(૮૬) શત્રુઓને સંતાપ ઉપજાવનાર ધનુષ્ય—

ટણત્કારના શ્રેષ્ઠ અવાજયુક્ત !, બળનો નાશ કરનાર !, શત્રુઓના સમૂહને હઠાવનાર !, ભયંકર હોવાને લીધે દર્શનમાત્રથી મુંઝાવનાર !, જેનાથી અરણ્યમા જઈ શકાય છે એવું, યુદ્ધમાં પૂજા મેળવેલ !, જયની મુખ્ય ઈચ્છા ધરાવનાર !, દ્રવ્ય અને કામ આપનારી આશાદીથી યુક્ત !, ધનુષ્ય ચલાવનારા સુભટોને ધીરજ આપનાર !, અથવા સ્હામા પક્ષના સુભટોની બુદ્ધિને મુંઝાવનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપયુક્ત !, અન્યની લક્ષ્મીનો લાભ આપવા મંત્રથી સિદ્ધ બનેલા આચાર્ય સમાન !, હે **ધર્મ-ધનુષ્ય** !, તું જય પામ.

(૮૭) પાપરહિત વૈદ્યક વિદ્યાને જાણનાર વૈદ્ય—

આ દર્દીને જરૂર આરામ થશે એવા શબ્દથી પ્રથમ ધાતુવિસ્તાર કરનાર !, લક્ષ્મી પેદા કરવાના વિતર્કયુક્ત !, દુઃખો(દરદો)મટાડવાથી પૂજા મેળવેલ !, વખાણવા યોગ્ય !, પરોપકાર કરીને ધર્મનું કાર્ય કરનાર ! રોગીઓની ચિકિત્સા કરી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવવાથી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત !, યમના હાથમાથી પણ છીનવીને માણસને જીવાડનાર હોવાથી સાહસિક ! કીર્તિસંપન્ન !, સુશ્રુત, ચરક, બાહુડ વગેરે વૈદ્યક ગ્રંથોમાં વિચક્ષણ ! અને પ્રખ્યાતિ મેળવેલ ! હે **આમદ** !-રોગો મટાડનાર ! વૈદ્ય ! તું જય પામ,

(૮૮) લંકા નગરીના ઉપવનની ભૂમિકાને અલંકૃત કરન
હનુમાન્—

પોતાના સ્વામી (રામચંદ્ર અગર સુગ્રીવ) ના હુકમનો અમ
કરવામાં વિચક્ષણ !, ભુમાટાના સમૂહથી પ્રધાન !, લંકાને વીંટળી વળે
તેવા મોટા પૂંછડાના વિસ્તારયુક્ત !, યુદ્ધમાં અક્ષ નામના રાક્ષસનો
વધ કરનાર !, બ્રહ્મચારી હોવાને લીધે સ્ત્રી સમાગમનો નિષેધ કરવા
સંબંધે ગર્વ ધરનાર !, શ્રેષ્ઠ જયની ઇચ્છા ધરાવનાર !, ધર્મને માટે
કામની પરવાહ નહી રાખનાર !, ફાળ ભરીને સમુદ્રને ઓળંગી જનાર !,
અજોડ સુભટ !, રાક્ષસોથી ક્ષોભ નહી પામેલ !, પવન (પિતાનું નામ
છે) થી જન્મ ધારણ કરનાર !, રામચંદ્રની સાક્ષાત્ લક્ષ્મી જેવી
સીતાની પ્રાપ્તિ કરાવવા સિદ્ધ પંડિત સમાન !, હે હરે !–હનુમાન્ !
તું જય પામ

(૮૯) વિઘ્ન સ્વરૂપ તૃષાને દૂર કરનાર વિવાહમહોત્સવ—

દહીં, દો, ચોખા વગેરે મંગલ પદાર્થોથી શ્રેષ્ઠ !, ચંદરવાઓથી
મંડળને અલંકૃત કરનાર !, અથવા ધ્વજયુક્ત !, હું એમના વસ્ત્રાદિ
ચી રીતે લઇ લઉં એવી રીતે ચોરોના મનમાં તર્ક ઉપજાવનાર !,
અથવા મહાદેવના આત્માને પણ મોહ પમાડનાર અર્થાત્ શંકરે પણ
(મદનને ભસ્મ કરવા છતા) પાણિ ગ્રહણ કર્યું હતું. ધવલ મંગળ
અને વાજિંત્રના અવાજથી મનોહર !, કલહરહિત !, દેવ, ગુરુ વગેરેની
પૂજાથી યુક્ત !, શ્રેષ્ઠ ક્રીડાયુક્ત ! લોકમાં વિવાહને ધર્મરૂપ માનેલ
હોવાથી ધર્મ માટે અભિલાષા ધરાવનારા !, ચરતીર પુત્ર ઉત્પન્ન
કરવાની બુદ્ધિ આપનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપયુક્ત !, ઉચ્ચતર લક્ષ્મીની
પ્રાપ્તિ કરાવવા મંત્રથી સિદ્ધ થયેલા આચાર્ય સમાન ! હે કન્યામહોદય !—
કલત્રના ઉત્સવ ! (વિવાહમહોત્સવ !) તું જય પામ.

પણ મોટા પ્રમાણુયુક્ત !, રાજહંસ પક્ષિઓ માન સરોવર ત્યજીને બીજે નહિ જવાથી રાજહંસ વગેરેને નહિં ગમન કરવા બુદ્ધિ આપનાર !, જળના પ્રભાવથી શ્રેષ્ઠ !, જ્યાં બૃહસ્પતિનું આગમન થાય છે એવું, જો કે ઇંદ્રના આગમનથી ગુરૂનું આગમન પણ સમજી શકાય છે તો પણ ब्राह्मणा आयाता वशिष्ठोऽप्यायातः સર્વ બ્રાહ્મણો આવ્યા અને વશિષ્ઠ પણ આવ્યા આ પ્રમાણે જ તેનું શ્રેષ્ઠપણું જણાવવા જુદા વિશેષણથી કથન કરેલ છે.

(૮૬) શત્રુઓને સંતાપ ઉપજાવનાર ધનુષ્ય—

ટણત્કારના શ્રેષ્ઠ અવાજયુક્ત !, બળનો નાશ કરનાર !, શત્રુઓના સમૂહને હકાવનાર !, ભયંકર હોવાને લીધે દર્શનમાત્રથી મુઝાવનાર !, જેનાથી અરણ્યમાં જઈ શકાય છે એવું, યુદ્ધમાં પૂજા મેળવેલ !, જયની મુખ્ય ઇચ્છા ધરાવનાર !, દ્રવ્ય અને કામ આપનારી આશાદીથી યુક્ત !, ધનુષ્ય ચલાવનારા સુભટોને ધીરજ આપનાર !, અથવા સ્હામા પક્ષના સુભટોની બુદ્ધિને મુંઝાવનાર !, કીર્તિ અને પ્રતાપયુક્ત !, અન્યની લક્ષ્મીનો લાભ આપવા મંત્રથી સિદ્ધ બનેલા આચાર્ય સમાન !, હે धर्म-ધનુષ્ય !, તું જય પામ.

(૮૭) પાપરહિત વૈદ્યક વિદ્યાને જાણનાર વૈદ્ય—

આ દર્દીને જરૂર આરામ થશે એવા શબ્દથી પ્રથમ ધાતુવિસ્તાર કરનાર !, લક્ષ્મી પેદા કરવાના વિતર્કયુક્ત !, દુઃખો (દરદો) મટાડવાથી પૂજા મેળવેલ !, વખાણવા યોગ્ય !, પરોપકાર કરીને ધર્મનું કાર્ય કરનાર !, રોગીઓની ચિકિત્સા કરી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવવાથી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત !, યમના હાથમાંથી પણ છીનવીને માણસને જીવાડનાર હોવાથી સાહસિક ! કીર્તિસંપન્ન ! સુશ્રુત, ચરક, બાહુડ વગેરે વૈદ્યક ગ્રંથોમાં વિચક્ષણ ! અને પ્રખ્યાતિ મેળવેલ ! હે आमद् !-રોગો મટાડનાર ! વૈદ્ય ! તું જય પામ,

જાતના સંદેહોને મટાડનાર !, એટલા માટે જ આખા જંબુદ્વીપમાં હું જે કોઇએ ઉચ્ચારેલા વાક્યનો અર્થ ન સમજું તેનો શિષ્ય થાઉં. એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને હાથમાં જાંબુડાના ઝાડની ડાળી લઇને એક નગરથી બીજા નગરે ફરતા હોવાથી અહંકારયુક્ત !, પ્રથમ વૈષ્ણવ હોવાને કારણે પ્રથમ વિષ્ણુને દેવ માનનાર !, ચારિત્ર ધર્મને ગ્રહણ કરેલ હોવાથી ધર્મના હેતુ ભૂત !, શંખ વગાડીને પ્રાતઃકાળમાં લોકોના સ્વ ને પરના શાસ્ત્રોના સંદેહને છેદવાથી, બપોરે દુઃખી અને ગરીબ લોકોને ઇચ્છિત ભોજન આપવાથી અને સાંજે પ્રતિવાદિઓ સાથે વાદ-વિવાદ કરવાથી દરેકને ઇચ્છિત આપનાર !, ત્યાગી મુનિને ભોજનાદિ આપવાની શક્તિ ક્યાંથી ! એવા ઉદ્‌ભવતા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જણાવે છે કે આજીવિકા માટે જવાની વિશિષ્ટ બુદ્ધિ આપનાર ', અર્થાત્ સાર્થવાહને મારીને ચોરોથી લઇ જવાતા, બળદ ઉપર નાંખેલી ગુણોમાં રહેલા, જેના મધ્યમાં રત્નો ગોપવેલાં છે એવા મીણના ગોળા અપાવીને શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ શ્રાવકને સમૃદ્ધિને પાત્ર બનાવ્યો હતો. ચૌદસો (૧૪૦૦) પ્રકરણો રચવાથી કીર્તિ યુક્ત !, **चक्किदुगं हरिपणगं०** (**आ. नि० गा, ४२१**) આ ગાથા સાંભળવાથી મત ગ્રહણ કરનાર !, અને તેનો યથાર્થ અર્થ સમજવાથી આચાર્ય પદ મેળવેલ ! હે **હરિભદ્રાચાર્ય** તમે જયવંતા રહો.

(૯૨) છએ દર્શનોના તર્કનો સ્પર્શ કરવામાં લંપટ એવા દિગંબર આચાર્ય (કુમુદચંદ્ર) નો પરાજય કરવામાં કુશળતા ધરાવનારી બુદ્ધિથી બૃહસ્પતિને જીતનારા **શ્રીદેવસૂરિ—**

કલ્યાણરૂપ વનને વિકાસવવા સૂર્યસમાન ! દિગંબરાચાર્ય કુમુદચંદ્રના સ્ત્રીનિર્વાણનો નિષેધ કરનારા સ્વ મતવ્યરૂપ વનનો ઉચ્છેદ કરવા ગજ સમાન !, એટલા માટે શ્રી **સિદ્ધરાજ જયસિંહની** સભામાં (કચેરીમાં) જયપતાકા મેળવનાર !, વિવાદમાં મેળવેલા વિજયથી તુષ્ટ થયેલા

પુણ્ય દેવાથી વિદ્યમાન ' (સિદ્ધ), હે પ્રભુ ! આ કાળને શસ્ત્રાગ્રમાં ધરનાર ' અર્થાત્ જયસિંહ ' નું જગતનું પાલન કર.

(૪૫) ભગવાન્ શત્રુઓનો વિજય કરવાને સમર્થ એવી શક્તિ ધરાવનાર દેવાથી કુમાર (કાર્તિકેય) ની સમાનતા ધરાવનાર શ્રી કુમારપાળ દેવ—

અજયપાળના રાજ્યના આઠ [illegible], તીર્થંકરોના ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને નિર્વાણ આદિ કલ્યાણકોના મહોત્સવોમાં તપસ્યા, ઉત્સવ, જિનપૂજન વગેરે કાર્યમાં ઉત્સાહ ધરાવી એક [illegible], એક સ્થળે કહ્યું છે કે -

चौलुक्येन्द्रेण चैत्ये कनककलशभरैर्वन्धुराः सिन्धुरस्थाः
स्कन्धारूढा विधातुं जिनजननमहे सूतिकर्मप्रगल्भम् ।
पट्टप्रद्योतन सर्वाङ्गमयवरनिजनिजाचारचातुर्यवर्याः
स्फूर्जन्माणिक्यरत्नाभरणकवचिताश्चक्रिरे दिक्कुमार्यः ॥

* * *

द्वात्रिंशत् त्रिदशाधिपा नृपगृहाचैत्ये द्विपाध्यासिताः
कल्याणाभरणाभिरामवपुषः कल्याणकानुत्सवे ।
स्तोत्रं कर्तुममर्त्यशैलशिरसि स्वर्गादिवाभ्याययुः
स्तन्मध्ये च कुमारपालनृपतिर्भेजेऽच्युतेन्द्रश्रियम् ॥

શ્રી કુમારપાળ રાજાએ દેરાસરમાં જિનેશ્વરના જન્મ મહોત્સવ ઉપર સૂતિકર્મ કરવાને તત્પર બનેલી, દેદીપ્યમાન માણિક અને રત્ન વગેરે આભુષણોથી અલંકૃત બનેલી, હાથીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થએલી, કુંભ જેવા કળશોથી યુક્ત, અને પવન નાંખવા (વા વીંજવા) વગેરે પોતપોતાના કર્તવ્ય કરવામાં કુશળતા બતાવનારી છપ્પન દિક્કુમારિકાની રચના કરી હતી.

પરણુનાર !, મનોહર !, શત્રુઓના સમૂહને અટકાવનાર !, યુદ્ધ માટે અભિમાન ધરાવનાર !, અર્થાત્ જે જે યુદ્ધનો ગર્વ ધરનાર સુભટ હોય તેને માનપૂર્વક યુદ્ધ માટે બોલાવનાર !, અહિંસા ધર્મનો નિષેધ કરીને, શીકાર ફેલાવીને હિંસા કરવાથી ધર્મનો નિષેધ કરનારાઓને વાંછિત આપનાર !, શાકંભરીના રાજા સોમેશ્વર વગેરે રાજાઓએ પોતાના નગરમાં જ રહેલા અજયપાળને હાથી, ઘોડા, અને સોનાની પાલખી વગેરે ભેટણાં મોકલી આપવાથી આબાદી વાળા મોટા શૂરવીરોની પણ બુદ્ધિને મુંઝાવનાર !, કીર્તિ અને કાંતિથી યુક્ત !, પુષ્કળ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થવાથી જેનાવડે પંડિતો જ્ઞાનવંત તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે એવા **હે અજયાદ્ય દેવ!** શરૂઆતમાં અજયશબ્દને ધારણ કરનાર દેવ ! **(અજયપાળદેવ !)**તું અન્યની લક્ષ્મીનું રક્ષણ કર.

(૯૭) શત્રુરૂપ વૃક્ષોને મૂળથી ઉખેડનાર **મૂળરાજદેવ—**

સર્વમંગળોથી શ્રેષ્ઠ !, વિસ્તારવાળા ઘોડાઓથી યુક્ત, પોતાની પૃથ્વીના પાલનમાટે અને અન્યની ભૂમિકા ગ્રહણ કરવા માટે વિચાર ચલાવનાર !, સુંદર ચાલવાળા હાથીઓથી યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થનું પાલન કરનાર !, મહાન્ ઉદય પ્રાપ્ત !, પરાક્રમ યુક્ત !, સાહસ ધરાવનાર !, હમેશા કલાઓથી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોવાને લીધે ચંદ્ર જેવા પ્રભાવ યુક્ત !, શત્રુઓની લક્ષ્મીનો નાશ કરવા મંત્રથી સિદ્ધ બનેલા આચાર્યસમાન !, **હે અજયાદ્ય !** કોઇથી ન જીતાય એવા મૂળશબ્દને ધરાવનાર (મૂળરાજ), અથવા અજયપાળ તેના પિતા હોવાને કારણે તેના આદ્યપુરૂષ ! હે મૂળરાજ ! તું સાધુ પુરૂષોનું રક્ષણ કર.

(૯૮) સિદ્ધરાજ શ્રી જયસિંહ દેવની, પરમાર્હત શ્રી કુમારપાળ દેવની અજયપાળ દેવની અને શ્રી મૂળરાજની સકલ શાસ્ત્રોના [illegible]જાણનારા પંડિત સભામાં પ્રખ્યાતિ મેળવેલા કવિરાજશ્રી શ્રીપાળની ખ્યાતિ રૂપ લતાના ક્યારા સમાન **શ્રીસિદ્ધપાળ—**

પારખનાર !, મનોહર !, શત્રુઓના મત્સરને અટકાવનાર !, યુદ્ધ માટે અભિમાન ધરાવનાર !, અર્થાત્ જે જે યુદ્ધનો મદ ધરનાર સુભટ હોય તેને માનપૂર્વક યુદ્ધ માટે બોલાવનાર ! અહિંસા ધર્મનો નિર્વાહ કરીને, શીકાર કેળવીને હિંસા કરવાની ધર્મનો નિષેધ કરનારાઓને પકિત આપનાર !, શાકંભરીના રાજા સોમેશ્વર વગેરે રાજાઓએ પોતાના નગરમાં જ રહેલા અજયપાળને હાથી, ઘોડા, અને સોનાની પાલખી વગેરે ભેટમાં મોકલી આપવાથી આગાહી વાળા મોટા શરીરોની પણ બુદ્ધિને મૂળવનાર !, કીર્તિ અને કાંતિથી યુક્ત !, પુણ્યના ઉદયની પ્રાપ્તિ થવાથી જેનાથી પંડિતો ગુણવંત તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે એવા હે अजयपाल देव ! શરૂઆતમાં અજયપાળને પારખ કરનાર દેવ ! (અજયપાળદેવ !) તું અન્યની લક્ષ્મીનું રક્ષણ કર.

(૯૭) શત્રુરૂપ હાથીને મૂળથી ઉખેડનાર મૂળરાજદેવ—

સર્વ મંત્રોથી શ્રેષ્ઠ !, વિસ્તારવાળા ઘોડાઓથી યુક્ત, પોતાની પૃથ્વીના પાલન માટે અને અન્યની ભૂમિકા મહણ કરવા માટે વિચાર ચલાવનાર !, સુંદર ચાલવાળા હાથીઓથી યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થનું પાલન કરનાર !, મહાન્ ઉદય પ્રાપ્ત !, પરાક્રમ યુક્ત !, સાહસ ધરાવનાર !, હમેશા કલાઓથી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોવાને લીધે ચંદ્ર જેવા પ્રભાવ યુક્ત !, શત્રુઓની લક્ષ્મીનો નાશ કરવા મંત્રથી સિદ્ધ મનોરથ આચરનાર !, હે अजयपाल ! કોઈથી ન જીતાય એવા મૃગરાજને જીતનાર (મૂળરાજ), અથવા અજયપાળ તેના પિતા હોવાને કારણે તેના આદ્યપુરુષ 'હે મૂળરાજ' તું સાધુ પુરુષોનું રક્ષણ કર.

(૯૮) સિદ્ધરાજ શ્રી જયસિંહ દેવની, પરમાર્હત શ્રી કુમારપાળ દેવની અજયપાળ દેવની અને શ્રી મૂળરાજની સકલ શાસ્ત્રોના રહસ્યને જાણનાર પંડિત સભામાં પ્રખ્યાતિ મેળવેલા કવિરાજશ્રી શ્રીપાળની કીર્તિ રૂપ લતાના ક્યારા સમાન શ્રીસિદ્ધપાળ—

પરખનાર !, મનોહર !, શત્રુઓના સમૂહને અટકાવનાર !, યુદ્ધ માટે અભિમાન ધરાવનાર !, અર્થાત્ જે જે યુદ્ધનો રસ ધરનાર સુભટ હોય તેને માનપૂર્વક યુદ્ધ માટે બોલાવનાર ! અહિંસા ધર્મનો નિષેધ કરીને, શીકાર ખેલાવીને હિંસા કરવાથી ધર્મનો નિષેધ કરનારાઓને શાન્તિ આપનાર !, શાકમ્બરીના રાજા સોમેશ્વર વગેરે રાજાઓએ પોતાના નગરમાં જ રહેલા અજયપાળને હાથી, ઘોડા, અને સોનાની પાલખી વગેરે ભેટણા મોકલી આપવાથી આનાદી વાળા મોટા શરીરોની પણ શુદ્ધિને મુકાવનાર !, કીર્તિ અને કાંતિથી યુક્ત !, પુષ્કળ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થવાથી જેનાવડે પંડિતો શ્રીમંત તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે એવા હે अजयाद्य देव ! શરૂઆતમાં અજયશબ્દને ધારણ કરનાર દેવ ! (અજયપાળદેવ !)તું અન્યની લક્ષ્મીનું રક્ષણ કર.

(૯૭) શત્રુરૂપ વૃક્ષોને મૂળથી ઉખેડનાર મૂળરાજદેવ—

મર્મગળોથી શ્રેષ્ઠ !, વિસ્તારવાળા ઘોડાઓથી યુક્ત, પોતાની પૃથ્વીના પાલનમાટે અને અન્યની ભૂમિકા ગ્રહણ કરવા માટે વિચાર ચલાવનાર !, સુંદર ચાલવાળા હાથીઓથી યુક્ત !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થનું પાલન કરનાર !, મહાન્ ઉદય પ્રાપ્ત !, પરાક્રમ યુક્ત !, સાહસ ધરાવનાર !, હમેશા કલાઓથી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોવાને લીધે ચંદ્ર જેવા પ્રભાવ યુક્ત !, શત્રુઓની લક્ષ્મીનો નાશ કરવા મંત્રથી સિદ્ધ મોટા આચારવાન !, હે अजयाद्य ! ક્રોધથી ન જીતાય એવા મૂળશબ્દને ધરાવનાર (મૂળરાજ !), અથવા અજયપાળ તેના પિતા હોવાને કારણે તેના આદ્યપુરૂષ ! હે મૂળરાજ ! તું સાધુ પુરૂષોનું રક્ષણ કર.

(૯૮) સિદ્ધરાજ શ્રી જયસિંહ દેવની, પરમાર્હત શ્રી કુમારપાળ દેવની અજયપાળ દેવની અને શ્રી મૂળરાજની સકલ શાસ્ત્રોના રહસ્ય જાણનારા પંડિત સભામાં પ્રખ્યાતિ મેળવેલા કવિરાજશ્રી શ્રીપાળની કીર્તિ રૂપ લતાના ક્યારા સમાન શ્રીસિદ્ધપાળ—

સંસ્કૃતાદિ છએ ભાષામાં ભાષણ કરવાની લક્ષ્મીથી સંપન્ન !, દેશ વગરના કવિઓને અવસર નહી આપનાર !, અર્થાત્ રાજસભામા જ્યારે સિદ્ધપાળ અસ્ખલિતપણે વાક્પ્રવાહ છોડતો તે સમયે બીજા દેશ વગરના કવિઓને બોલવા અવકાશ મળતો નહી. લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાના વિતર્કયુક્ત !, મતલબ કે સિદ્ધપાળ માત્ર કવિજ હતો એમ નહી, પરંતુ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ કરાવનારા વ્યાપારની ચિંતામા પણ ચતુર હતો. મનોહર વાણી ધરનાર !, પર નિંદા અને આત્મ-પ્રશંસા વગેરે દોષોથી મુક્ત હોવાને લીધે કલહ રહિત !, દરેક લોકોથી પૂજાએલ !, સર્વ વ્યવહારના જાણનાર !, ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થનું પાલન કરનાર !, વિશેષ પ્રકારે આબાદી મેળવનાર !, બુદ્ધિથી શોભાયમાન !, અથવા બુદ્ધિ આપનાર !, કીર્તિપ્રાપ્ત !, ઉચ્ચ અભિપ્રાય ધરાવનાર !, લક્ષ્મીનો શ્રેષ્ઠ લાભ મેળવનાર !, સર્વ કલાઓમાં કુશલ !, સ્વભાવે એક સ્થળે સાથે નહી રહેનારી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી (એ બન્ને) એનામાં સાથે નિવાસ કરતી જોવામાં આવતી હોવાને લીધે આ અંતિમ બે વિશેષણોથી એનામાં લોકોત્તરપણું સૂચવેલ છે. ભીમ શબ્દથી ભીમસેન સમજાય છીએ તેમ 'સિદ્ધ'-સિદ્ધ શબ્દથી હે સિદ્ધપાળ ! તું જયવંતો રહે.

(૬૬) પાપ વગરની વિદ્યાઓની કુશળતાથી સર્વ ધરાવતા પ્રતિવાદિઓથી નહી જીતાયેલા શ્રીઅજિતદેવસૂરિ—

સુવર્ણ કમળના વિસ્તાર સમાન પીતવર્ણ !, પ્રતિવાદિના વિદ્યા પ્રબંધો મર્દન કરવા સમર્થ તર્ક ચલાવનાર ! હાથી જેવી મનોહર ગતિયુક્ત !, સર્વ લોકોથી પૂજ્ય ! કેવળ ધર્મની જ આશા રાખનાર !, ક્રોધાદિને જીતનાર !, ઉદયયુક્ત !, સર્વ કષ્ટોના રક્ષણની બુદ્ધિ આપનાર !, આલ્હાદ ઉપજાવનાર !, જિનેશ્વરના ભક્ત તરીકે પ્રખ્યાત !, अपाप ! જયપાકને અભયને ધરાવનાર !, તે આ કહેવું—

यः शम्बराख्य-गणिताऽऽत्म-भव्यकाव्य.

तत्त्वं.तर्कप्रमतिप्रसरं: प्रबुद्ध ।

भावारिभिः स्मरमदप्रमुखैर्बुभुक्षा
मुख्यैः परीषहगणैश्च न जीयते स्म ॥

જે આચાર્ય શબ્દશાસ્ત્ર, ગણિત, આગમ, શ્રેષ્ઠકાવ્ય અને તર્કમાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા વિદ્વાનોથી, કામદેવ તેમજ *અહંકારાદિ ભાવ શત્રુઓથી અને ક્ષુધાદિ પરીષહના સમૂહથી જીતાયા નથી.

મનોહર આકૃતિવાળા હોવાને લીધે દેવસમાન !, અથવા **अजयाद्यदेवसूरे !** જયનો પર્યાયવાચી શબ્દ છે આદ્યમાં જેને એવા દેવ શબ્દને ધરનારા આચાર્ય ! (અજિતદેવસૂરિ !) ધર્માર્થિ જીવોનાં રાગાદિ અંતરંગ શત્રુઓનો નાશ કરીને તેમનું રક્ષણ કરો.

(૧૦૦) અન્યમતરૂપી હાથીઓના સમૂહનો વિજય મેળવવા સિંહ જેવા શ્રીવિજયસિંહસૂરિ—

કલિકાલમાં પણ દુષ્કર ક્રિયાના સમૂહનું પાલન કરવામાં તત્પર !, જળથી ભરેલા મેઘના ગર્જારવ સમાન ગંભીર વાણીથી દેશના આપનારા હોવાને કારણે શબ્દથી શ્રેષ્ઠ !, મોટો અપરાધ કરનારા પર પણ ગુસ્સે નહીં થતા હોવાથી ક્ષમાને ધરનાર !, પોતે વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળીને અન્યને પણ બ્રહ્મચર્ય સબંધી ઉપદેશ દેનાર !, સર્વ લોકોથી પૂજિત થયેલ !, ધર્મના નિમિત્તભૂત !, કામદેવનો વિજય કરનાર !,

* કહ્યું છે કે—

काम क्रोधस्तथा हर्षो, माया लोभो मदस्तथा ।
षड्वर्गमुत्सृजेदेन तस्त्र त्यक्ते सुखीभवेत् ॥

૧ ક્ષુધા (ભૂખ), ૨ પિપાસા (તૃષા), ૩ શીત (ટાઢ), ૪ ઉષ્ણ (ગરમી) ૫ દંશમશક (ડાંસ, મચ્છર), ૬ નાગ્ન્ય (જુના મેલાં લુગડાં), ૭ અરતિ (સંયમમાં કંટાળો ન થાય તે) ૮ સ્ત્રી. ૯ ચર્યા (વિહાર) ૧૦ નિષદ્યા (સ્વાધ્યાય માટે સ્થિરતા), ૧૧ શય્યા ૧૨ આક્રોશ. ૧૩ વધ. ૧૪ યાચના ૧૫ અલાભ, ૧૬ રોગ, ૧૭ તૃણ, ૧૮ મલ, ૧૯ સત્કાર, ૨૦ પ્રજ્ઞા, ૨૧ અજ્ઞાન, ૨૨ સમ્યક્ત્વ, એ બાવીસ પ્રકારના પરિષહ હોય છે.

મોક્ષે જવા કુશળ !, ચારિત્ર ધરનારાઓમાં મુખ્ય તગકેનો કીર્તિ મેળવેલ !, અન્ય કોઇથી પરાભવ ન પામે એવા પ્રભાવથી શ્રેષ્ઠ !, સ્વ અને પરના આગમના જાણ તરીકે પ્રખ્યાત !, વિશબ્દના સાથે જોડાયેલ જય શબ્દ છે નામના આદમાં જેને એવા સિંહ નામના આચાર્ય (અર્થાત્ હે વિજયસિંહસૂરાચાર્ય !) તમે જ્યાં બિલકુલ અકીર્તિ નથી એવા પ્રદેશમાં અમને લઈ જાઓ, અર્થાત્ દેવતા પ્રમાણે વર્તન કરો.

શિષ્યકૃતા ગુરૂસ્તુતિ.

(૧૦૧) આવી રીતે એક શ્લોકના ૧૦૦ અર્થ સાંભળીને બુદ્ધિનો વિકાશ થવાથી કોઇક શિષ્ય આ શતાર્થ કાવ્યના રચનારા પોતાના ગુરૂને (શ્રીસોમપ્રભાચાર્યને) આજ કાવ્યથી સ્તવે છે—

ઇચ્છિત અર્થને પ્રતિપાદન કરનારા શબ્દરૂપ કમળોના સમૂહને વિકસાવવા સૂર્યસમાન !, આ વિશેષણથી આચાર્યે અનેકાર્થ કાવ્ય રચ્યાનું સૂચન કરે છે. ધ્યાનમાં થતી મુંઝવણ રૂપ અરણ્યને ઉચ્છેદવામાં ગજ સમાન !, આ વિશેષણથી યથાર્થ ધ્યાનમાં થતા ભ્રમનું નિવારણ કરવા માટે આ શતાર્થ કાવ્યની વૃત્તિ પણ આચાર્યે બનાવી છે એમ ધ્વનિત કરે છે. એક જ કાવ્યના ૧૦૦ અર્થ કરવાથી ૨૪ તીર્થંકરોની શ્રેષ્ઠ સ્તુતિ કરનાર !, ધર્મના માટે જ આત્માનું સમર્પણ કરેલ !, અહંકાર રહિત !, સકલ વચન તેજ આપનાર !, કામદેવરૂપ સુભટને જીતવામાં શૂરવીર !, બુદ્ધિ આપનાર !, અથવા બુદ્ધિથી શોભાયમાન !, સર્વ પ્રાણિઓની રક્ષા કરવાથી શ્રેષ્ઠ !, આગમ (સિદ્ધાંત)થી પ્રસિદ્ધ !, હે સોમપ્રભ ! સોમપ્રભાચાર્ય તમે જય પામો.

તેજ શિષ્ય પોતે રચેલા કાવ્યવડે ઉચ્ચતાથી મેરૂ પર્વતને પણ જીતનારા પોતાના ગુરૂના ગૃહસ્થ અવસ્થાના વંશાદિનું વર્ણન કરીને ફરીથી ભક્તિ પ્રગટ કરે છે. (૧)

પ્રાગ્વાટ (પોરવાડ) વંશરૂપ સમુદ્રની ભરતી વધારવા માટે

ચંદ્ર સમાન, જિનેશ્વરની પૂજામાં તત્પર, અને દરેક મંત્રિઓમાં મુકુટ સમાન જિનદેવ નામે મંત્રી થયો. કે જેની ઉદારતા, વિવેક, પરાક્રમ, દયા અને હોંશીયારી વગેરે પવિત્ર ગુણોની સરખામણી કરવા માટે હમેશાં પ્રયત્ન કરતી આખી દુનિયા હજુ વિશ્રામ લેતી નથી. (૨)

એક જ વ્યકિતમાં સર્વ ગુણો મળી શકે એવી રચના કરવાના કૌતુકથી વિધાતાએ જેને ઘડેલ છે એવો, પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાતિ મેળવેલ, ઇંદ્રિયોને કાબુમા રાખનાર અને સત્પુરૂષોની મંડળીમાં મુકુટ સમાન સર્વદેવ નામે તેનો પુત્ર થયો. (૩)

તેનો પુત્ર વૈરાગ્યરૂપ લક્ષ્મીને મુખ જોવા માટે આદર્શ તુલ્ય, ધર્મની ભાવનાવાળો, બાલ્યવયમાંજ જૈન દીક્ષા ગ્રહણ કરીને કામદેવને જીતનાર, અને સમગ્ર જ્ઞાનરૂપી સમુદ્રનો પાર પામીને વિસ્તૃત કીર્તિવાળો શ્રી **સોમપ્રભ** એવા નામથી પ્રસિદ્ધ આચાર્ય થયો. (૪)

કે જે આનંદપૂર્વક જ્ઞાનને ધારણ કરતો, તર્ક વિદ્યામાં અત્યંત કુશળતા ધરાવતો, શીઘ્રતાથી કાવ્ય રચતો, આનંદ આપનારી પવિત્ર દેશના આપનો, અને જેણે **સુમતિનાથ ચરિત્ર** તથા **સૂક્ત મુક્તાવલી** (સિંદૂર પ્રકર) બનાવ્યા છે તે જ **શ્રીસોમપ્રભાચાર્યે** આ દોષ વગરના શતાર્થ કાવ્યની રચના કરી છે. (૫)

[1]ધેનુસ્વરૂપ કાવ્ય.

(૧૦૨) મેઘવર્ણન—

ગર્જારવરૂપ મીઠ અવાજ કરનાર!, અને જળમાં અગ્નિ (વીજળી) ને રાખનાર ! **સોમ+પ્ર** ! હે જગતને પુષ્ટ કરનાર (મેઘ!) તું ધર્મના કારણભૂત છે મતલબ કે-વર્ષાદ વર્ષવાથી ધાન્યાદિની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેનાથી ધર્મ વગેરેના પ્રવૃત્તિ થાય છે.

---

૧ જેમ ગાયને જેટલી વખત દોહીએ, અગર હરકોઇ આસલ પકડીને દૂધ કાઢી શકાય છે, તેમ તમ તે રીતે દરેક ચરણના બબે ત્રણ ત્રણ વર્ણ લઇને પોતાની હોશીયારી પ્રમાણે આ કાવ્યમાંથી ફાવે તે છંદ અથવા અર્થ કલ્પવી શકાય તેમ હોવાથી આ કાવ્યને ધેનુ તરીકે ઓળખાવે છે.

હૈમચન્દ્રશબ્દાનુશાસનના ૨-૯ના સૂત્રમાં જણાવેલા લક્ષણ મુજબ અહિં તમણ હોવાથી દુગ્ધ નામે આ છંદ છે.

(૧૦૩ ગજવર્ણન—

શ્રેષ્ટ શોભાયુક્ત, ! અને વાંછિતાર્થના આપનાર ! હે પાવન ! ગજ ! તું યુધ્ધમાં શત્રુઓને જીતીને પ્રતાપ પાડ. આ શંખ નામે છંદ છે.

(૧૦૪) યાજ્ઞિકવર્ણન—

તેજને વધારનાર ! અને યજ્ઞના વિધાનો કરવામાં મન પરોવનાર હે યાજ્ઞિક ! તું યજ્ઞમાં મારે લક્ષ્મી મેળવનાર છે આ શુભ્રનામે છંદ છે.

(૧૦૫) શૈવવર્ણન—

પૂજાના પ્રસંગે ગૌરીને પ્રથમપદ આપનાર ! અને શિવને લેનાર ! (પૂજનાર !) હે શૈવ ! તું સામાન્ય પ્રજાને [illegible] શંકરના ભક્ત તરીકે પ્રસિદ્ધ છે આ પણ શુભ્ર નામે [illegible]

(૧૦૬) આચાર્યવર્ણન—

મોહને જીતનારા હે આચાર્ય ! આપ [illegible]

પદને અંતે આવેલા હ્રસ્વ વર્ણને પણ દીર્ઘ [illegible] દીર્ઘ અક્ષરો હોવાને લીધે બન્ને અક્ષરના [illegible]

આવી રીતે પાચ પદથી પાચ [illegible] વર્ણના ગણાયુધી તેમજ ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના [illegible] છંદો ઉપજાવી શકાય છે.

• મૂળ [illegible]